

**ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA 1975
MONOGRAPHIA XXIII**

MIROSLAV PROTIVINSKÝ

KRIMINALISTICKÁ STOPA

**STUDIE
O METODOLOGICKÝCH
ZÁKLADECH
KRIMINALISTICKÉ
NAUKY O STOPÁCH**

UNIVERZITA KARLOVA — PRAHA 1976

OBSAH

Úvod	9
----------------	---

HLAVA I

Názory na pojem, obsah a klasifikaci kriminalistické stopy

§ 1. Názory na pojem, obsah a klasifikaci materiální stopy	11
§ 2. Názory na pojem a obsah stopy ve vědomí	18
§ 3. Názory na kritéria určující pojem a klasifikaci kriminalistické stopy	22

HLAVA II

Odraz trestného činu a vznik stop

§ 1. Trestný čin z hlediska odrazu jako všeobecné vlastnosti hmoty	29
§ 2. Zvláštnosti subjektu a objektu odrazu trestného činu	33
§ 3. Aktivnost odrazu trestného činu	36
§ 4. Další charakteristické znaky vzájemného působení a odrazu trestného činu	44
§ 5. Charakteristika vzájemného působení trestného činu s vnějším světem	47

HLAVA III

Specifikum zákonitostí vzniku a zachování stop materiálních a stop ve vědomí

§ 1. Zvláštnosti vzniku a zachování materiálních stop	54
§ 2. Zvláštnosti vzniku a zachování stop ve vědomí	57

HLAVA IV

Pojem a klasifikace kriminalistické stopy a její místo v systému důkazů

§ 1. Pojem kriminalistické stopy a základní kritéria pro její klasifikaci	70
§ 2. Místo materiální stopy v systému věcných důkazů	72
Závěr	81
Seznam použité literatury	82

ОГЛАВЛЕНИЕ

Введение	9
--------------------	---

ГЛАВА I

Взгляды на понятие, содержание и классификацию криминалистического следа

§ 1. Взгляды на понятие, содержание и классификацию материального следа	11
§ 2. Взгляды на понятие и содержание следа в сознании	18
§ 3. Взгляды на критерии, определяющие понятие и классификацию криминалистического следа	22

ГЛАВА II

Отображение преступления и образование следов

§ 1. Преступление под углом зрения отображения как общего свойства материи	29
§ 2. Особенности субъекта и объекта отображения преступления	33
§ 3. Активность отображения преступления	36
§ 4. Дальнейшие характерные признаки взаимного воздействия и отображения преступления	44
§ 5. Характеристика взаимного воздействия преступления с внешним миром	47

ГЛАВА III

Специфичности закономерностей образования и сохранения материальных следов и следов в сознании

§ 1. Особенности образования и сохранения материальных следов	54
§ 2. Особенности образования и сохранения следов в сознании	57

ГЛАВА IV

Понятие и классификация криминалистического следа и его место в системе доказательств

§ 1. Понятие криминалистического следа и основные критерии его классификации	70
§ 2. Место материального следа в системе вещественных доказательств	72
Выводы	81
Список литературы	82

INHALT

Einleitung	9
----------------------	---

KAPITEL I

Ansichten über Begriff, Inhalt und Klassifizierung der kriminalistischen Spur

§ 1. Ansichten über Begriff, Inhalt und Klassifizierung der materiellen Spur	11
§ 2. Ansichten über Begriff und Inhalt der Spur im Bewusstsein	18
§ 3. Ansichten über die Begriff und Klassifikation der kriminalistischen Spur bestimmenden Kriterien	22

KAPITEL II

Abbild der Straftat und Entstehung der Spur

§ 1. Die Straftat vom Gesichtspunkt des Abbilds als allgemeiner Eigenschaft der Materie aus	29
§ 2. Besonderheiten des Subjektes und des Objektes des Abbilds der Straftat	33
§ 3. Die Aktivität des Abbilds der Straftat	36
§ 4. Weitere charakteristische Merkmale der Wechselwirkung und des Abbilds der Straftat	44
§ 5. Charakteristik der Wechselwirkung der Straftat mit der äusseren Welt	47

KAPITEL III

Specificum der Gesetzmässigkeiten bei der Entstehung und Bewahrung der materiellen Spuren und der Spuren im Bewusstsein

§ 1. Besonderheiten bei der Entstehung und Bewahrung der materiellen Spuren	54
§ 2. Besonderheiten bei der Entstehung der Spuren im Bewusstsein	57

KAPITEL IV

Begriff und Klassifizierung der kriminalistischen Spur und ihr Platz im System der Beweismittel

§ 1. Begriff der kriminalistischen Spur und grundlegende Kriterien ihrer Klassifikation	70
§ 2. Der Platz der materiellen Spur im System der Sachbeweise	72
Schluss	81
Verzeichnis der benützten Literatur	82

CONTENTS

Introduction	9
------------------------	---

CHAPTER I

Opinions of the meaning of the term, content and classification of the criminalistic trace

§ 1. Opinions of the meaning of the term, content and classification of the material trace	11
§ 2. Opinions of the meaning of the term and content of the trace in the consciousness	18
§ 3. Opinions of the criteria determining the meaning of the term and classification of the criminalistic trace	22

CHAPTER II

Reflection of a criminal offence and origin of traces

§ 1. The criminal offence from the aspect of reflection as a general quality of matter	29
§ 2. Peculiarities of the subject and object of reflection of a criminal offence	33
§ 3. Activity of the reflection of a criminal offence	36
§ 4. Other characteristic features of the interaction and reflection of a criminal offence	44
§ 5. Characteristics of the interaction of a criminal offence with the world at large	47

CHAPTER III

The specific of regularities of the origin and preservation of material traces and traces in the consciousness

§ 1. Peculiarities of the origin and preservation of material traces	54
§ 2. Peculiarities of the origin and preservation of traces in the consciousness	57

CHAPTER IV

Meaning of the term and classification of the criminalistic trace and its place in the system of evidence

§ 1. Meaning of the term of the criminalistic trace and basic criteria for its classification	70
§ 2. The place of the material trace in the system of material evidence	72
Conclusion	81
Bibliography	82

ÚVOD

Tato práce vznikla v souvislosti s řešením fakultního vědeckého úkolu „Klasifikace stopy v kriminalistice“, který byl vytyčen z toho důvodu, že problematika klasifikace stop v kriminalistice je v odborné literatuře nedostatečně propracována. Vyřešením úkolu jsme sledovali hlubší poznání metodologických základů kriminalistické nauky o stopách.

V práci se zabýváme nejdříve názory na pojem, obsah a klasifikaci kriminalistické stopy, abychom ukázali, ve kterých směrech je dosavadní poznání zkoumané problematiky nedostatečné a které otázky je třeba řešit.

Poté se zabýváme v nejobecnější rovině odrazem trestného činu a zákonitostmi vzniku stop a pokoušíme se odhalit a zdůvodnit metodologickou podstatu řešené problematiky. V této souvislosti zkoumáme: trestný čin z hlediska odrazu jako všeobecné vlastnosti hmoty, zvláštnosti subjektu a objektu odrazu trestného činu, aktivnost odrazu trestného činu, další charakteristické znaky vzájemného působení a odrazu trestného činu a charakteristiku vzájemného působení trestného činu s vnějším světem.

Na základě poznání obecných zákonitostí odrazu trestného činu a vzniku stop se věnujeme specifiku zákonitostí vzniku stop materiálních a stop ve vědomí.

Poznání zvláštností vzniku, uchování a zániku materiálních a paměťových stop nám umožnilo definovat pojem kriminalistické stopy, klasifikovat ji a určit její místo v systému důkazů, zejména místo materiální stopy v systému důkazů věcných.

NÁZORY NA POJEM, OBSAH A KLASIFIKACI KRIMINALISTICKÉ STOPY

§ 1. NÁZORY NA POJEM, OBSAH A KLASIFIKACI MATERIÁLNÍ STOPY V KRIMINALISTICE

V kriminalistické praktické činnosti je odedávna používán termín „stopa“. Kriminalistika, jako vědní obor, se od samého počátku svého vzniku snaží odhalit objektivně pravdivý obsah „kriminalistické stopy“ a definovat její pojem. Přesto je dodnes pojem stopy vykládán různě.

Většina kriminalistů považuje za kriminalistickou stopu hmotnou (materiální) změnu vyvolanou vyšetřovanou událostí ve vnějším světě. Přitom rozlišují stopu v širším smyslu slova (všechny materiální změny vzniklé v souvislosti s trestným činem)¹⁾ a stopu v užším smyslu slova (zpravidla jen materiální změny zobrazující vnější stavbu působících objektů).²⁾

¹⁾ Např. I. F. Krylov: Sledy na městě prestuplenija, izd. Leningrad. univ., 1961, str. 5, 7, uvádí, že stopami v širším smyslu slova jsou změny vzniklé v důsledku fyzikálních, chemických, fyziologických a jiných jevů (na místě činu nalezené skvrny krve, kapky slin na oharcích cigaret, na podlaže rozházené použité zápalky atd.). Dále uvádí, že učení o stopách musí zahrnovat jak učení o stopách (zobrazeních), tak učení o změnách vyskytujících se na místě trestného činu, na oběti nebo na samotném pachateli v důsledku jeho činnosti.

G. V. Daškov: Kriminalističeskoe značenie sledov dlja ustanovlenija ličnosti prestupnika, avt. kand. dis., MGU, Moskva 1967, str. 5, považuje za stopu každou změnu vzniklou v materiální situaci místa události a příčinně související s činností pachatele.

B. I. Ševčenko: Kriminalistika, český překlad sovětské učebnice, NV, Praha 1966, str. 71, považuje za stopu v širším smyslu veškeré materiální změny, vznikající v daném prostředí v souvislosti se spácháním trestného činu... Stejně je definována stopa J. Pješčakem a kol. v Nástinu základů kriminalistiky, Univ. Karlova, Praha 1970, str. 93.

G. A. Samojlov: Ličnostnaja informacija fiksirujuščajasja v materialnyh sledach prestuplenija, Trudy Vysšej školy MVD SSSR, No. 34, Moskva 1972, str. 21; M. V. Saltěvskij: Teoretičeskije osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj

Toto širší a užší pojetí materiální stopy však jednotliví kriminalisté chápou a vykládají více či méně odlišně. Je to evidentní jak na definicích pojmu stopy, tak zejména na klasifikacích stopy.

V. Ja. Koldin rozeznává v závislosti na typu odrazu, během něhož stopy vznikly, a na charakteru informace v nich obsažené tyto základní skupiny stop: 1. předmětné odrazy, 2. látkové odrazy, 3. biologické objekty, 4. odrazy návyků, 5. odrazy současného nepředmětého působení, 6. odrazy technologických procesů.³⁾

V. Ja. Koldin uznává za materiální stopy i látkové odrazy. Také jiní sovětští autoři uznávají za stopu skvrny (částice) různých látek.⁴⁾ Někteří kriminalisté, např. J. Heřmánek⁵⁾ a B. Stríž⁶⁾ jsou opačného názoru. B. Stríž zdůrazňuje, že musíme rozlišovat předmět jako věcný důkaz od hmotného nositele stopy, která je věcným důkazem.⁷⁾ Zahrnou-li se do obecné definice věcných důkazů — předmětů, které prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost a mohou být prostředkem k odhalení a zjištění trestného činu a jeho pachatele, například sklo, lak, smalt, krev, sliny, sperma, nedopalky cigaret, vlasy, chlupy, piliny, bláto aj., jak činí J. Heřmánek⁸⁾ a hlouběji zdůvodňuje B. Stríž,⁹⁾ pak v podstatě zužujeme vzájemné působení věcí jen na mechanické a odraz zužujeme na zobrazení znaků vnější stavby objektu. To znamená, že se neuznávají stopy nesoucí informaci o vnitřním složení objektu, tj. o jeho substanci.¹⁰⁾ Nesmíme však zapomínat, že to, co náleží odráženému tělesu, může být fixováno ve výsledku vzájemného působení věcí, tj. v odrazu, různě. Za změnu jednoho objektu, která vzniká jako výsledek jeho interakce s druhým objektem, můžeme

expertize (metodologické i pravovye problémy), dokt. dis., Charkov 1969, str. 892, považuje za stopy v širším smyslu: ... výskyt osoby blízko nebo přímo na místě činu, náhlý odjezd osoby po události, nález odcizeného majetku při prohlídkách, vyhýbání se vyšetřování, ztracený kapesník, odhozený nedopalek cigarety, odcizené věci z bytu, přestavěný nábytek v pokoji, kde byla nalezena mrtvola, stopy nohou, rukou, nástrojů vloupání, zbytek shořelé listiny, změny chemického složení inkoustu v tazích rukopisu, které byly leptány.

²⁾ Viz např. B. I. Ševčenko: *Trasologija — „Kriminalistika“*, izd. MGU, Moskva 1963, str. 120; B. I. Ševčenko: *Kriminalistika*, český překlad sov. učebnice, Naše vojsko, Praha 1966, str. 71.

³⁾ Viz V. Ja. Koldin: *Teoretické osnovy i praktika primeněnja identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugolovnych del*, dokt. dis., Moskva 1969, str. 181 a dále.

⁴⁾ Viz *Teorija dokazatelstv v sovětskom ugolovnom processe* (část osobennaja), Jurid. lit., Moskva 1967, str. 241.

⁵⁾ Viz J. Heřmánek: *K problematice stop trestného činu*, Československá kriminalistika 3/1971, str. 213 a dále.

⁶⁾ Viz B. Stríž: *Několik poznámek k pojmu „stopa“ v kriminalistice*, Československá kriminalistika 1/1973, str. 41–52.

⁷⁾ Viz B. Stríž: *tamtéž*.

⁸⁾ Viz J. Heřmánek: *tamtéž*, str. 214.

⁹⁾ Viz B. Stríž: *tamtéž*, str. 50.

¹⁰⁾ V téže práci však J. Heřmánek naopak uznává klasifikaci stop podle charakteristického pohybu a hovoří i o společenských stopách.

považovat např. ulpění barvy, krve, sliny či spermatu apod., neboť právě ulpěním těchto látek má prvý objekt něco společného, srovnatelného s druhým objektem. Kdybychom takovou změnu popřeli jako výsledek odrazu, pak vlastně popíráme tezi V. I. Lenina, že každá hmota má vlastnost, která je shodná s čitím, ale není s ním totožná, tj. vlastnost odrazu.¹¹⁾ Obecnou vlastnost odrazu je třeba chápat jako schopnost všech objektů vytvářet v procesu vzájemného působení otisky, které jsou s těmito věcmi izomorfní.¹²⁾

Domníváme se, že v daném případě je nutno považovat barvu, krev, sliny, spermie za stopu, a předmět, na němž ulpěly, za hmotného nositele stopy. Vždyť jako předměty v nějaké čisté podobě, odloučené od hmotného nositele, je ani nalézt nemůžeme. Krev bývá např. na podlaze, na stěně, na prádle a šatstvu, sliny na nedopalcích cigaret, na dopisních obálkách a známkách, na kapesníku, spermie na prádle apod.

B. Stríž však chápe vztah mezi předmětem a stopou jako odrazem objasňované události poněkud jinak. Krev samu o sobě nepokládá za stopu, poněvadž není odrazem objasňované události, ale pouze odrazem určitých biologických a chemických procesů. Krev sama o sobě může podle něho poskytnout informace jen o vlastnostech, které trvale má, krevní stopa však, vzhledem k místu výskytu, tvaru, množství, rozmístění apod. může vedle toho poskytnout i řadu informací o mechanismu nebo jiných prvcích události, při níž ke vzniku krevní stopy došlo.¹³⁾

Zdá se nám, že toto pojetí je sporné jak z hlediska marxisticko-leninské teorie odrazu, tak z hlediska kriminalistického, neboť se směšuje biologický odraz (informace o vlastnostech krve, tj. o krevní skupině, Rh faktoru apod.) s fyzikálním odrazem (ulpěním části krve, tj. části celku, na nějakém předmětu v důsledku či v souvislosti s trestným činem). Pro kriminalistiku je základním odraz fyzikální, ovšem jeho informační hodnota má dvě stránky: 1. informace založená na vnitřním biologickém odrazu (dekóduje se znaleckým zkoumáním krve), 2. informace založená na aspektech fyzikálního odrazu (dekóduje se kriminalistou či orgánem činným v trestním řízení).

Ztotožňujeme se proto s názorem J. Pješčaka a kol.,¹⁴⁾ že existují stopy, které odrážejí nejen druh působení, ale současně i znaky a vlastnosti působících objektů. Jsou jimi mimo jiné i tzv. stopy rovnosti objektu, v jejichž případě na základě zkoumání části předmětu, vzniklé ve spoji-

¹¹⁾ Viz V. I. Lenin: *Materialismus a empiriokriticismus*, Spisy, sv. 14, Praha 1957, str. 94.

¹²⁾ Viz A. G. Spirkin: *Učebnice marxisticko-leninské filosofie*, Svoboda, Praha 1971, str. 118.

¹³⁾ Srov. B. Stríž: *tamtéž*, str. 51.

¹⁴⁾ Viz J. Pješčak a kol.: *Nástin základů kriminalistiky*, SPN, Praha 1973, str. 78 a dále.

tosti se spácháním trestného činu, určujeme vnitřní strukturu a složení původního předmětu, původního celku (např. stopy krve z místa činu a krve podezřelé osoby; úlomek nástroje a prověřovaný nástroj). Jde o vztah části a celku, tj. o „takový vztah, v němž část, strukturální jednotka, je relativně podřízenou celku, a celek ve vztahu k části má organizující povahu“.¹⁵⁾ I jiní kriminalisté, např. G. A. Samojlov,¹⁶⁾ uznávají, že v materiálních stopách trestného činu se uchovává i informace o složení krve, spermatu, slin, mikroelementů tvořících biologickou masu vlasů a ochlupení a vyvolávajících pach těla. Oddělení částic látek není v tomto případě spojeno s procesem, jehož důsledkem by byl odraz jejich vlastností. Zdroje informace vznikají svérázně. Každá oddělivší se částice obsahuje totiž mnohé vlastnosti své základní masy.

V. P. Kolmakov¹⁷⁾ klasifikuje stopy, jako objekty ohledání místa události, podle jejich původu takto: 1. stopy člověka, 2. stopy obuvi a oděvu, 3. stopy náradí a nástrojů použitých ke spáchání a ukrytí trestného činu, 5. stopy předmětů použitých k přepravě, 6. stopy předmětů použitých k zakrytí trestného činu, 7. stopy různých tekutin, 8. stopy chemických látek, 9. stopy termického původu, 10. stopy rukou, nehtů a zubů zvířat, 11. drobné částičky látek organického původu, 12. drobné částice látek neorganického původu. Za materiální stopy v širokém smyslu slova považuje V. P. Kolmakov i jiné objekty.¹⁸⁾

Nedostatkem některých definicí pojmu „stopa“ je to, že stopa trestného činu je omezována jen na změny, jež nalézáme na místě trestného činu. Na tento nedostatek upozorňuje i P. Danisjavičjus.¹⁹⁾

V. I. Popov dělí stopy na místě události na stopy jednání a stopy přemísťování.²⁰⁾ B. I. Ševčenko²¹⁾ klasifikuje stopy takto:

1. Plastické stopy lokálního mechanického působení: a) vtisky, b) řezy, c) průstřely.

¹⁵⁾ Viz I. A. Kučerov: Sootnošenie tožďestva i različija, izd. Nauka i tehnika, Minsk 1968, str. 108.

¹⁶⁾ Srov. G. A. Samojlov: Ličnostnaja informacija, fiksirujuščajasja v materialnych sledach prestuplenija, Trudy VŠ MVD SSSR 34, Moskva 1972, str. 20–33.

¹⁷⁾ Viz V. P. Kolmakov: Sledstvennyj osmotr, Jurid. lit., Moskva 1969, str. 71–72. Kolmakov provádí nejen základní klasifikaci, nýbrž se snaží o výčet všech reálně možných materiálních stop. Nedostatkem takové klasifikace je detailizující výčet a popisnost.

¹⁸⁾ Viz V. P. Kolmakov: tamtéž, str. 73 (např. drobné součásti oděvu, obuvi, pokrývek hlavy; předměty, které člověk nosí při sobě za určitých podmínek; toaletní potřeby; předměty denně užívané; okrasné předměty; předměty z papíru; odznaky a vyznamenání; drobné věci a nástroje; prach, špína, tabák, popel, částičky skla, kovů, dřeva, umělé hmoty, gumy, rostlin, vlákna růz. původu, zbytky potravin apod.).

¹⁹⁾ Viz P. Danisjavičjus: Kriminalističeskoe sledovedenie (obščie teoretičeskije vo-prosy), Min. Vysš. i spec. sred. obraz., Litovskaja SSR, Vilňus 1973, str. 143.

²⁰⁾ Viz V. I. Popov: Osmotr mesta proisšestvija, Alma-Ata, Kazgosizdat 1957.

²¹⁾ Viz B. I. Ševčenko: Naučnye osnovy sovremennoj trasologii, Moskva 1947.

2. Plošné stopy mechanického působení: a) otisky statické, b) odvrstvení statická, c) otisky a odvrstvení dynamická.

3. Plastické a plošné stopy lokálního chemického a termického působení.

4. Plastické a plošné stopy periferního působení.

B. Němec a kol.²²⁾ uvádějí, že stopou rozumíme v kriminalistice každou změnu, která na místě konkrétního trestného činu nebo na místě přípravy k němu vznikla jednáním osob, zúčastněných na trestném činu a je v příčinné souvislosti s nastalým nebo zamýšleným výsledkem. Stopy klasifikují takto: 1. stopy plošné, 2. stopy plastické, 3. stopy chemické, 4. stopy tepelné, 5. stopy exploze, 6. stopy hnilobné, 7. stopy biologické, 8. stopy pachové, 9. skvrny, 10. stopy věčné. Evidentním nedostatkem této klasifikace je smíšení různých klasifikačních kritérií.

R. S. Bělkin a A. I. Vinberg jmenují kromě jiných především tyto klasifikace stop:²³⁾

- a) klasifikace druhů stop podle charakteru objektu vytvářejícího stopu (stopy rukou, nohou, obuvi, dopravních prostředků, nástrojů apod.);
- b) klasifikace druhů stop podle mechanismu vzniku stopy (stopy vtlačení, sešinutí, kutálení, oddělení);
- c) klasifikace druhů stop podle změn způsobených na přijímajícím objektu (plošné a plastické);
- d) klasifikace stop podle druhu zobrazení znaků v nich (pozitivní a negativní).

J. Heřmánek²⁴⁾ navrhuje tyto další klasifikace stop:

- a) klasifikaci stop podle možnosti jejich vnímání (stopy viditelné, slyšitelné, čichové či hmatové);
- b) klasifikace stop podle charakteristického pohybu hmoty (fyzikální, chemické, biologické a společenské stopy);
- c) klasifikaci stop podle oboru kriminalistického zkoumání (stopy mechanoskopické, daktyloskopické, balistické, odorologické apod.);
- d) klasifikaci komplexních skupin stop, označovanou vždy podle jevu, který změnu nebo skupinu změn navzájem souvisejících způsobil (jde např. o stopy nárazu, zápasu, škrcení, kouření apod.).

J. Heřmánek však blíže neuvádí, co rozumí pod stopami podle charakteristického pohybu hmoty. Domníváme se, že při osvětlení stop biologických by se zřejmě dostal do rozporu se svým názorem na krev, sliny, spermie aj., které za stopy nepovažuje. Také blíže neuvádí, co rozumí v kriminalistice stopou společenskou.

²²⁾ Viz B. Němec a kol.: Učebnice kriminalistiky, sv. 1, MV HS VB KÚ, Praha 1959, str. 131–135.

²³⁾ Viz R. S. Bělkin i A. I. Vinberg: Kriminalistika i dokazyvanie, Jurid. lit., Moskva 1969, str. 54.

²⁴⁾ Viz J. Heřmánek: tamtéž, str. 213–222.

P. Danisjavičjus^{24a)} je názoru, že kriminalistické studium stop, zkoumající názorný materiální odraz, se zabývá nikoli odrazy vůbec, nýbrž jen takovými, v nichž jsou zachovány formy reliéfu, kontur odráženého předmětu. Dospěl k této klasifikaci stop (jde o klasifikaci podle mechanismu vzniku stop):²⁵⁾

I. Stopy mechanického působení

1. Stopy tlaku:

A. Statické

a) plošné

b) reliéfní

c) průchodní

B. Sešinuté

2. Stopy nekvalifikovaného rozdělení

A. Trhy

a) roztažení

b) kroucení

B. Lomy

C. Seky

3. Stopy technického rozdělení

A. Řezy

a) jednostranné

b) dvoustranné

B. Řezání pilou

C. Vrty

D. Oddělení vyhloubením

4. Stopy navrstvení

A. Pozitivní

A. Negativní

5. Stopy odvrstvení

II. Stopy termického působení

III. Stopy chemického působení

IV. Stopy fotochemického působení

V. Stopy mikrobiologického působení

Základem klasifikace stop podle Danisjavičjuse je mechanismus vzniku stop. Vychází tedy z dřívějších názorů jiných sovětských kriminalistů.²⁶⁾ Tato klasifikace stop však postihuje ve své podstatě jen stopy tzv. prostého působení (nikoli všechny) a stopy odrážející vlastnosti působících objektů formou zobrazení (nikoli tedy stopy rovnosti).

^{24a)} Viz P. Danisjavičjus: tamtéž, str. 35–36.

²⁵⁾ Viz tamtéž, str. 137.

²⁶⁾ Srov. např. B. M. Komarinec, B. I. Ševčenko: Rukovodstvo po osmotru města prestuplenija, Moskva 1938, str. 228.

Někteří sovětští autoři rozumějí „stopou“ v širokém smyslu jakýkoli následek vyšetřované události; v tomto pojetí je pak materiální stopou vyšetřované události každý věcný důkaz zhmotnělý v podobě jednotlivého předmětu, který má vztah k vyšetřované události.²⁷⁾

M. Protivinský a L. Bureš²⁸⁾ třídí hmotné stopy takto:

I. zafixované na hmotném nositeli

1. zobrazením

a) vnější stavby objektu

b) projevu funkčních a dynamických vlastností objektu

2. zůstatením substance jiné látky

3. jinak

II. nezafixované na hmotném nositeli.

Pod stopami zafixovanými na hmotném nositeli jinak (I–3) rozumějí autoři změny způsobené vnějšími a vnitřními vlivy, které se projevují změnami samotného substrátu (např. změny způsobené chemickými látkami, únavou materiálu, poškozením výbuchem či explozí, biologické procesy apod.). Pod stopami nezafixovanými na hmotném nositeli (II) chápou různé změny v situaci (např. převrácené židle, nález zapomenutého nástroje nebo oděvní součástky aj.). Domníváme se, že název „stopy nezafixované na hmotném nositeli“ není přesný, neboť nemůže existovat takový výsledek procesu odrazu, který by neměl hmotného nositele a který by tedy nebyl nějakým způsobem — i když z kriminalistického hlediska nevýznamným — zafixován na jistém hmotném nositeli.

J. Pješčak a kol. rozumějí stopami v kriminalistice změny, nové vlastnosti o nové totožnosti vzniklé ve spojitosti s trestným činem, jejichž zjištění a zajištění lze provést současnými kriminalistickými prostředky a jejichž minimální doba trvání se rovná době, která uplyne od doby jejich vzniku do doby zajištění a které mají význam pro zjištění okolností důležitých pro trestní řízení. Kromě klasifikací stop, převzatých z jiných literárních pramenů, uvádí tento autorský kolektiv svou novou, původní klasifikaci stop:²⁹⁾

Stopy: I. působení

1. změny v materiálním prostředí vyšetřované události

2. změny vlastností objektu stopu přijímajícího podle druhu působení

²⁷⁾ Viz Teorija dokazatelstv v sovětskom ugolovnom processe, Jurid, lit., Moskva 1967, str. 236–237; Ju. K. Osipov: Kosvënnye dokazatelstva v sovětskom graždanskom processe, kand. dis., Sverdlovsk 1954, str. 3.

²⁸⁾ Viz M. Protivinský a L. Bureš: Kriminalistická stopa jako odraz události trestného činu, Československá kriminalistika 2/1974, str. 81–87.

²⁹⁾ Viz J. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 78 až 84 (autorem příslušné hlavy je M. Tiplica).

II. které odrážejí nejen druh působení, ale i znaky objektu stopu vytvářejícího

1. stopy rovnosti objektu

2. stopy zobrazení

a) stopy anorganických a organických objektů

aa) stopy podobnosti objektu

— plošné (otisky)

— plastické (vtisky)

ab) stopy transformované ekvivalentnosti objektu

— rýhy

— sešinuté

— zhmožděné

b) obrazy ve vědomí lidí

Porovnáme-li klasifikaci stop, uváděnou M. Protivinským a L. Burešem, s klasifikací stop uvedenou J. Pješčakem a kol., lze říci, že v zásadě sobě odpovídají stopy s tímto označením:

Protivinský—Bureš

Pješčak a kol.

I—1. a) II—2. a)

I—2. II—1.

I—3. I—2.

II I—1,

V klasifikaci J. Pješčaka a kol. jsou výstižněji uvedeny stopy působení (I—1, 2) a stopy zobrazení anorganických a organických objektů [II—2) a—aa, ab], chybějí však stopy zobrazení některých projevů funkčních a dynamických vlastností, např. písemného projevu, hlasu [v klasifikaci Protivinský—Bureš viz I—1, b)].

Přes zmíněné nedostatky lze obě uvedené klasifikace materiálních stop považovat za klasifikace, které zatím nejvěrněji odrážejí objektivní zákonitosti vzniku materiálních stop. Tím se liší od mnohých jiných klasifikací stop, které se nesnaží postihnout zákonitosti vzniku různých stop, nýbrž vyjmenovat (taxativně nebo příkladmo) všechny druhy stop a dělit je podle různých hledisek. Pochopitelně všechny tyto klasifikace musí být neúplné, neboť taxativní výčet všech stop — v kriminalisticko-bezpečnostní praxi se vyskytujících a reálně možných — je neproveditelný a z teoretického i praktického hlediska neúčelný.

§ 2. NÁZORY NA POJEM A OBSAH STOPY VE VĚDOMÍ

Ve starší kriminalistické literatuře najdeme stanoviska, že stopou v kriminalistice je stopa materiální.³⁰⁾ V novější krimina-

³⁰⁾ Viz např. Povondra a O. Pinkas: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou bezpečnostních orgánů, J. Gusek, Kroměříž 1922, str. 5; R. Košťák: Učebnice pátrací

listické literatuře se setkáváme jak s názorem, že kriminalistickou stopou rozumíme jen odraz materiální,³¹⁾ tak s názory, že kriminalistickou stopou je i odraz ideální. Někteří kriminalisté, uznávající ideální stopy, je připouštějí jen v rámci kriminalistické stopy v širším slova smyslu,³²⁾ jiní je považují za jednu ze dvou základních forem kriminalistické stopy.³³⁾

Již po mnoho let se setkáváme v kriminalistické literatuře nejen s pojmem „stopa“, ale i „materiální stopa“, „hmotná stopa“, „hmotně zafixovaná stopa“, „kriminalisticko-technická stopa“ apod. Jsou to synonyma pro kriminalistickou stopu jako odraz vyšetřované události, který existuje ve vnějším světě nezávisle na vědomí člověka. Charakterizování stopy adjektivem *hmotná* má však smysl v opodstatnění jen tehdy, existuje-li i jiná stopa než hmotná.

A tato skutečnost nás vede ke zkoumání, zda mimo „materiální“ stopy nemá v kriminalistice objektivně své místo i „paměťová stopa“, „stopa ve vědomí“. Stavíme si tedy v této práci otázku, zda i odrazy objektivní reality trestného činu ve vědomí člověka, tj. ideální obrazy, nejsou stopami v kriminalistickém smyslu slova.

Hlubší propracování metodologických základů kriminalistiky, přebírání a tvůrčí aplikace nejnovějších poznatků obecné a forenzní psychologie, teorie informace aj. vede stále výrazněji k poznání, že stopa je jednou ze zvláštních kategorií kriminalistiky.³⁴⁾ Historický charakter této kategorie je evidentní; její obsah se vyvíjel a dále vyvíjí. Různé nejednoznačné de-

taktiky, Státní tiskárny, Praha 1938, str. 19; A. Anuschat: *Kriminalistische Spurenkunde*, Berlin 1933, S. 11; G. Schneikert: *Kriminalistische Spurensicherung*, Berlin 1944, S. 56.

³¹⁾ Viz např. I. F. Krylov: *Sledy na městě prestuplenija*, izd. LU 1961, str. 5–7; G. V. Daškov: *Kriminalističeskoe značenie sledov dlja ustanovlenija ličnosti prestupnika*, avtoref. kand. dis., MGU, Moskva 1967, str. 5; P. Danisjavičus: *Kriminalističeskoe sledovėdėnie* (obščie teoretičeskėe voprosy), Min. Vysš. i spec. sred. obrazovaniya, Litovskaja SSR, Vilňus 1973, str. 108; B. I. Ševčenko: *Trasologija — „Kriminalistika“*, izd. MGU, Moskva 1963, str. 120; B. Stríž: *Několik poznámek k pojmu „stopa“ v kriminalistice*, Československá kriminalistika 1/1973, str. 45–51; J. Heřmánek: *K problematice stop trestného činu*, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1971, str. 213–222; B. Němec a kol.: *Učebnice kriminalistiky*, sv. 1, vyd. MV HS VB KÚ, Praha 1959, str. 131–135 a další.

³²⁾ Viz např. V. Ja. Koldin: *Teoretičeskėe osnovy i praktika primenenija identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugolovnyh del*, dokt. dis., Moskva 1969, str. 27; V. Ja. Koldin: *Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech*, Univ. Karlova, Praha 1972, str. 19; M. V. Saltěvskij: *Teoretičeskėe osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj expertize* (metodolog. i pravovye problemy), dokt. dis., Charkov 1969, str. 4 a str. 291.

³³⁾ Viz např. J. Pješčak: *K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie a praxe kriminalistické identifikace*, Krim. sborník 6, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 219; M. Protivinský a L. Bureš: *Kriminalistická stopa jako odraz události trestného činu*, Československá kriminalistika 2, vyd. Magnet, Praha 1974, str. 81–87; M. Protivinský: *Význam ideálních poznávacích obrazů při výslechu a rekognici*, Československá kriminalistika 4, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 245–253 aj.

³⁴⁾ Viz M. Protivinský: *Kategoriální charakter stopy v kriminalistice*, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 217–222.

finice pojmu „stopa“ v současné kriminalistické literatuře svědčí o tom, že stupeň poznání obsahu této kategorie je dosud nedostatečný. Mnozí kriminalisté se snaží tento problém řešit, nedospívají však vždy ke stejným závěrům, i když stojí na týchž metodologických pozicích, tj. na pozicích dialektického materialismu.

Někteří kriminalisté považují za jedno z obligatorních kritérií pro stanovení pojmu kriminalistické stopy tezi, že musí jít o odraz materiální, existující jako objektivní realita nezávisle na vědomí člověka a tudíž způsobilý k tomu, aby byl orgánem činným v trestním řízení ohledán a znalcem zkoumán za účelem vyčtení (dekódování) v něm obsažené informace adekvátními vědeckými metodami, prostředky a postupy.³⁵⁾ Odrazy události trestného činu ve vědomí člověka, tj. ideální obrazy, nepovažují za stopy v kriminalistickém smyslu slova, neboť dekodování informace, obsažené v tomto obrazu, může provést jen sama osoba, jejíž psychofyziologické procesy jsou nositelem obrazu.

Jiní kriminalisté zastávají stanovisko, že pro přiznání nějakému odrazu události trestného činu charakteru kriminalistické stopy není rozhodující, zda je to odraz materiální či ideální, nýbrž jen informační hodnota bez ohledu na formu a způsob dekodování informace.³⁶⁾ Ztotožňujeme se s tímto názorem.

Někteří kriminalisté jsou též názoru, že stopou v kriminalistice jsou jen stopy materiální, protože čs. trestní řád, resp. i jiné trestní řády (např. trestní řády sovětských svazových republik) znají stopu trestného činu jen jako věcný důkaz (jako jeho druh, typ).³⁷⁾

Domníváme se, že ze skutečnosti, že zákonodárce použil termínu „stopa trestného činu“ jen v ustanoveních o věcných důkazech (§ 112 tr. řádu), nelze činit závěr, že kriminalistika musí za stopy považovat jen stopy hmotné. Bude-li obsah pojmu „stopa v kriminalistice“ širší, to ještě neznamená, že se kriminalistika dostala do rozporu s trestněprocesním zákonem, neboť je všeobecně známo, že věcným důkazem může být — jako jeden z jeho typů — jen stopa hmotná, nikoli paměťová, tj. stopa ve vědomí. V této souvislosti též akcentujeme, že vztah kriminalistiky k trestnímu

³⁵⁾ Srov. např. B. Stříž: Několik poznámek k pojmu „stopa“ v kriminalistice, Československá kriminalistika 3/1973, str. 45–51.

³⁶⁾ Srov. M. Protivinský: Kategoriální charakter stopy v kriminalistice, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 217–222; M. Protivinský a L. Bureš: Kriminalistická stopa jako odraz události trestného činu, Československá kriminalistika 2, Praha 1974, str. 83; V. Ja. Koldin: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestním řízení, Univ. Karlova, Praha 1972, str. 19; J. Pješčak: K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie a praxe kriminalistické identifikace, Kriminalistický sborník 6, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 332 aj.

³⁷⁾ Viz J. Heřmánek: K problematice stop trestného činu, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1971, str. 214; B. Stříž: Několik poznámek k pojmu „stopa“ v kriminalistice, Československá kriminalistika 1, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 45–51.

právu a k trestněprocesnímu právu a zejména pak k trestněprocesní nauce, není vztahem podřazenosti. Kriminalisticko-bezpečnostní praxe je vázána ustanoveními platného trestněprávního a trestněprocesního zákonodárství, ale kriminalistika jako samostatný vědní obor je vůči nauce trestněprávní a trestněprocesní rovnocenným partnerem, který metodami teoretického poznání nejen vypracovává vědecky zdůvodněné metody, prostředky a postupy kriminalistické praktické činnosti, jejichž aplikace přispívá ke zjišťování objektivní pravdy v trestních věcech, k prohlubování a upevňování socialistické zákonnosti, nýbrž i ovlivňuje nauku trestněprocesní a trestněprávní a předkládá vědecky zdůvodněné návrhy de lege ferenda.³⁸⁾

Jak jsme již uvedli, sovětsí kriminalisté, uznávající ideální stopu, připouštějí ji v rámci kriminalistické stopy v tzv. širším slova smyslu a blíže se jí nezabývají, neukazují její místo v kriminalistice, ale doceneňují její informační hodnotu a význam. Mnozí kriminalisté oprávněně ukazují, že nauku o stopách nelze omezovat na stopy, v nichž se odráží vnější stavba objektů (v sovětské kriminalistice tzv. trasologické stopy), a ponechávat ji jen jako záležitost kriminalisticko-technickou.³⁹⁾ Domnívají se, že nauka o stopách má být rozvíjena i z aspektů kriminalisticko-taktických. S jejich názorem je třeba souhlasit, ale ani s ním nevystačíme, má-li být nauka o stopách rozvíjena v nejobecnější rovině, mají-li být zkoumány její metodologické základy, mají-li být odhaleny obecné zákonitosti vzniku, uchování, zániku, nalézání, dekódování a využívání stop v praxi. Je evidentní, že těmito otázkami se nemůže zabývat ani jen kriminalistická technika a kriminalistická taktika (vycházíme-li ze sovětského systému kriminalistiky), ani pouze metody kriminalistické praktické činnosti (vycházíme-li z čs. systému kriminalistiky podle J. Pješčaka), nýbrž i obecná teorie kriminalistiky, úvod do kriminalistiky.⁴⁰⁾

Proto se domníváme, že je opodstatněné úsilí těch kriminalistů, kteří se nesnaží zkoumat a podrobněji propracovávat jen kriminalisticko-technické a kriminalisticko-taktické aspekty materiálních stop, nýbrž se zamýšlejí i nad odrazy události trestného činu ve vědomí, hledají jejich místo v kriminalistice, v nauce o stopách, pokoušejí se zkoumat vztah stop materiálních a stop ideálních, odhalit společné i zvláštní zákonitosti jejich vzniku, nalézání a využívání v kriminalistické praxi a trestněprocesním dokazování. Výsledky dílčích zkoumání přivedly některé kriminalisty k netradičním klasifikacím kriminalistické stopy. Např. J. Pješčak a kol. zahrnují

³⁸⁾ Srov. M. Protivinský: Kategoriální charakter stopy v kriminalistice, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 219.

³⁹⁾ Srov. např. J. Heřmánek: K problematice stop trestného činu, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1971, str. 213.

⁴⁰⁾ Srov. M. Protivinský: Kategoriální charakter stopy v kriminalistice, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 221.

do své klasifikace stop obrazy ve vědomí lidí jako samostatnou podskupinu ve skupině stop zobrazení (II—2—b).⁴¹⁾ M. Protivinský a L. Bureš klasifikují kriminalistickou stopu na: A. hmotnou (materiální), B. ve vědomí (ideální, paměťovou).⁴²⁾

§ 3. NÁZORY NA KRITÉRIA URČUJÍCÍ POJEM A KLASIFIKACI KRIMINALISTICKÉ STOPY

1. Podstata problematiky pojmu kriminalistické stopy spočívá v poznání objektivně pravdivých kritérií pro jeho definování.

Převážně uznávaným, stěžejním kritériem je teze, že stopou v kriminalistice je jen ten odraz, který je vyvolán vyšetřovanou událostí, tj. odraz související s ní příčinně.⁴³⁾ V kriminalistické literatuře však nalézáme závažné odchylky od tohoto kritéria. Např. M. V. Saltěvskij⁴⁴⁾ klasifikuje změny materiálních objektů, kterých se při zjišťování konkrétní totožnosti využívá jako odrážených objektů a nositelů odrazů, takto: přirozené, podmíněné — nutné, úmyslné a náhodné. Podle něho přirozené změny probíhají nepřetržitě a odrážejí dialektický proces pohybu a rozvoje objektů v čase a prostoru. Podmíněné — nutné změny jsou v příčinné souvislosti s trestným činem: jsou to stopy v širokém smyslu slova, odrazy ideální i materiální. Jsou podmíněny událostí, mechanismem události a jsou nutné jako výsledek vzájemného působení. Jsou nositeli informace... „o zákonitostech tvorby soudních důkazů“. Za úmyslné považuje změny, které činí subjekt, aby narušil nebo zničil „podmíněné — nutné“ stopy — změny. Jsou výsledkem vědomých, volných a cílevědomých jednání k utajení stop trestného činu, nejčastěji ve stadiu páchání a utajování trestného činu. Náhodné změny nejsou, jak uvádí, příčinně spjaté s mechanismem trestného činu. Vrství se na změny podmíněné — nutné, někdy je poškozují, a to náhodně. Jsou způsobovány postranními osobami, které se náhodně dostanou na místo činu, orgány provádějícími vyšetřování v důsledku neopatrného chování či nedostatečných kriminalistických návyků apod.

Tato klasifikace není správná, odporuje formálně logickým pravidlům o nutnosti zachování téhož kritéria dělení. Vždyť přirozené změny mohou být nutné i náhodné; změny podmíněné trestným činem mohou být, též nutné i náhodné; změny podmíněné trestným činem mohou být z hlediska

⁴¹⁾ Viz J. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 84.

⁴²⁾ Viz M. Protivinský a L. Bureš: Kriminalistická stopa jako odraz události trestného činu, Československá kriminalistika 2, vyd. Magnet, Praha 1974, str. 81—87.

⁴³⁾ Srov. M. Protivinský: KATEGORIÁLNÍ CHARAKTER STOPY V KRIMINALISTICE, Československá kriminalistika 4/1973, str. 217.

⁴⁴⁾ Viz M. V. Saltěvskij: Teoretičeskije osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj expertize, dokt. dis., Charkov 1969, str. 17—22.

jeho subjektu úmyslné i náhodné; změny nepodmíněné trestným činem nemusí být jen náhodné atd. Domníváme se, že by bylo vhodnější členit změny uvedených materiálních objektů na změny přirozené (Zp) a nepřirozené (Zn). Změny nepřirozené pak dále členit na změny příčinně související s trestným činem (Zns) a na změny příčinně nesouvisející s trestným činem (Znn). Změny příčinně související s trestným činem členit na změny — stopy vlastního páčání trestného činu (Zns' — vědomě i náhodně vytvořené) a na změny — stopy utajení spáchaného trestného činu (Zns'').⁴⁵⁾

Danisjavičjus klasifikuje stopy mimo jiné též podle doby spáchaní trestného činu a sice na stopy zůstavené před spáchaním trestného činu, stopy zůstavené v době spáchaní trestného činu a stopy zůstavené po spáchaní trestného činu.⁴⁶⁾ Není zcela zřejmé, jaké stopy má na mysli. Mínil-li stopy zůstavené např. pachatelem před či po provedení skutku, pak lze namítnout, že tyto stopy vznikly v bezprostřední souvislosti s trestným činem (při přípravě k trestnému činu, při zahlazování stop trestného činu na místě činu, při odchodu z místa činu apod.) a toto klasifikační kritérium není podstatné. Mínil-li změny způsobené na místě události poškozeným či jinou osobou před či po spáchaní trestného činu, pak nejde o stopy trestného činu, i když tyto změny mohou být významné pro posouzení okolností vyšetřované události.

Vyvstává tedy otázka, zda lze kriminalistickou stopu zúžit jen na odraz trestného činu či jiné vyšetřované události, tzn. zda musí být každá změna — stopa s vyšetřovanou událostí skutečně jen ve vztahu příčiny a následku. Domníváme se, že nikoli. Kriminalistická stopa je pojmem širším než pojem stopy trestného činu, neboť jí může být i jiná změna, která v důsledku jiné, než příčinné souvislosti, (např. místní, prostorové, časové) obsahuje kriminalisticky relevantní informaci o okolnostech vyšetřované události, např. nalezená krev může obsahovat informaci o tom, že poškozený se zranil náhodně ještě před spáchaním trestného činu, v okolí místa činu nalezené trasologické stopy mohou obsahovat informaci o tom, že tam byla určitá osoba či věc před či po spáchaní trestného činu apod. Podle našeho názoru je tedy správné neomezovat obsah pojmu kriminalistické stopy jen na změny příčinně související s vyšetřovanou událostí, nýbrž do něj zahrnout všechny změny jakkoli relevantně s ní související. Např. J. Pješčak a kol. hovoří o změnách vzniklých ve spojitosti s trestným činem.⁴⁷⁾ Pod spojitostí jistě rozumíme více forem souvislosti, než jen souvislost příčinnou. I řada sovětských procesualistů a kriminalistů akcentuje, že

⁴⁵⁾ Členění se uvádí též ve znacích, aby v další připravované práci bylo možné na tento výklad navázat.

⁴⁶⁾ Srov. P. Danisjavičjus: Kriminalističeskoe sledovadenie (obščie teoret. voprosy), Min. Vysš. i spec. sred. obrazovaniija Litovskoj SSR, Vilňus 1973, str. 122.

⁴⁷⁾ Viz J. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 78.

původ věcných důkazů, a tedy i stop jako jednoho z jejich druhů, nelze omezit jen na událost trestného činu, neboť jejich původ může souviset i s okolnostmi nasvědčujícími, že není naplněna skutková podstata trestného činu určité osoby anebo vůbec.⁴⁸⁾

Událost můžeme nahlížet jako souhrn vzájemně souvisejících, materiálně fixovaných změn, např. místo vraždy je stopou — změnou v určitém prostředí, a to jako následek nějaké příčiny. Tato změna sestává ze sumy drobných, dílčích změn. Událost trestného činu není izolovaná jednoznačná příčinná souvislost 2 objektů, nýbrž složitý komplex vzájemně souvisejících následků, tj. stop. Tyto stopy, jak uvádí Saltěvskij,⁴⁹⁾ jsou rozptýleny mezi množstvím analogických změn, které jsou následkem přirozených, náhodných a úmyslných změn. Na místě události je obvykle mnoho změn, ale vždy jen jejich část je příčinně spjata s událostí trestného činu, ostatní jsou svérázné šumy znehodnocující užitečnou informaci. Saltěvskij též právem kritizuje Ju. I. Ilčenko (Ponjatje sleda i klassifikacija sledov. „Problemy kriminalistiki i sudebnoj expertizy“, Alma-Ata, 1965, str. 72) za jednostranný názor, že informaci mohou obsahovat jen materiální změny vzniklé jako výsledek trestného činu.⁵⁰⁾

Někteří kriminalisté oprávněně zdůrazňují, že mohou být odhaleny a využity jen ty důkazy, jejichž smysl může být pochopen, dešifrován pomocí prostředků dekodování, které existují na současné úrovni poznání.⁵¹⁾ To znamená, že obsah pojmu kriminalistická stopa je stálý jen relativně a bude se měnit, vyvíjet, rozšiřovat v závislosti na zdokonalení dosavadních a vzniku nových prostředků, metod a postupů nalézání stop a dekodování informací v nich obsažených.

J. Pješčak a kol. uvádí ve své definici pojmu kriminalistická stopa některé další znaky: 1. vedle změn jmenuje i nové vlastnosti a nové totožnosti, 2. minimální doba trvání změn, nových vlastností a nových totožností se má rovnat době, která uplyne od doby jejich vzniku do doby jejich zjištění, 3. změny, nové vlastnosti a nové totožnosti musí mít význam pro zjištění okolností důležitých pro trestní řízení.⁵²⁾ Jmenovat v definici vedle změn i nové vlastnosti a nové totožnosti není nutné a je de facto rozšířením definice o nepodstatné znaky, neboť nová vlastnost i nová totožnost je obsažena ve změně, je formou změny, jejím projevem. Také není nezbytné

⁴⁸⁾ Viz Teorija dokazatelstv v sovětskom ugolovnom processe, časť osob., Jurid. lit., Moskva 1967, str. 239.

⁴⁹⁾ Viz M. V. Saltěvskij: Teoretičeskije osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj expertize, dokt. dis., Charkov 1969, str. 291.

⁵⁰⁾ Viz M. V. Saltěvskij: tamtéž, str. 195.

⁵¹⁾ Srov. R. S. Bělkin: Leninskaja teorija otažnenija i metodologičeskije problemy sovětskoj kriminalistiki, VŠ MVD SSSR, Moskva 1970, str. 17; J. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 78 aj.

⁵²⁾ Viz J. Pješčak a kol.: tamtéž, str. 78.

uvádět znak minimálního trvání změn, jelikož tento znak lze vyrozumět z obecnějšího znaku zjistitelnosti, zajistitelnosti a dekodovatelnosti změn současnými kriminalistickými prostředky. Co se týká významu změn, domníváme se, že tento znak nelze v definici zužovat jen na zjištění okolností důležitých pro trestní řízení. Tím bychom zcela vylučovali význam kriminalistických stop pro operativně pátrací činnost, pro vytyčování operativních verzí, pro odhalování latentní kriminality atp.

2. Značné množství kriminalistů rozlišuje stopu a odraz. Např. Koldin uvádí, že na rozdíl od „stopy“, kterou se obvykle rozumí navenek projevené materiální změny recipienta, pojem „odraz“ zahrnuje jak materiální, tak i psychické procesy odrazu.⁵³⁾ Tato terminologie není přesná, neboť i stopa je odrazem. Koldin používá takových slovních obrátů jako např. „stopa a obraz odrážejí...“.⁵⁴⁾ Zřejmě nevzal v úvahu, že z hlediska teorie poznání je materiální stopa obrazem materiálním a stopa ve vědomí obrazem ideálním, tzn., že obě formy odrazu plní gnoseologickou funkci, oba druhy obrazů jsou gnoseologickými substituty originálu — trestného činu a jeho elementů.

Danisjavičjus je proti možnosti vytvoření kriminalistické nauky o stopách, která by ve svůj předmět zkoumání zahrnovala stopy v širokém pojetí. Má zato, že tak činit nelze, protože v takovém případě by zkoumání stop pohlcovalo téměř celou kriminalistiku a ve značné míře by zasáhlo i řadu jiných vědních odvětví, jako je soudní chemie, soudní lékařství, soudní biologie, mikrobiologie atp. Tím by se kriminalistická nauka o stopách stala podle Danisjavičjuse neurčitou, abstraktní.⁵⁵⁾ Domníváme se, že není namístě apriori odmítat kteroukoli z možných koncepcí kriminalistické nauky o stopách, pokud není odmítnutí vědecky zdůvodněno vážnými argumenty. Za takové důvody nelze však považovat jen prognostické obavy a domněnky.

Danisjavičjus⁵⁶⁾ uvádí, že kriminalisté se snaží kategorii stop omezit a ponechávají v ní více či méně drobné materiální předměty, látky a změny na nich se zobrazující. S takovým pojetím kriminalistické stopy se též neztotožňuje, neboť prý pojem stopy neodpovídá konkrétním úkolům kriminalistického zkoumání stop a na takovém základě nelze vytvořit takovou nauku (či její odvětví), která by se mohla zabývat jejich zkoumáním. S Danisjavičjusem souhlasíme jen potud, pokud jde o kritiku těch kriminalistů, kteří řadí drobné materiální předměty a látky do kriminalistických stop,

⁵³⁾ Srov. V. Ja. Koldin: *Teoretičeskije osnovy i praktika primenenija identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugolovnyh děl*, dokt. dis., Moskva 1969, str. 28.

⁵⁴⁾ Tamtéž, str. 29.

⁵⁵⁾ Viz P. Danisjavičjus: *Kriminalističeskoe sledovedenie (obščie teoret. voprosy)*, Min. Vysš. i spec. sred. obrazovanija, Vilňus 1973, str. 102.

⁵⁶⁾ Viz tamtéž, str. 102.

ačkoli jinak stopy „rovnosti“ neuznávají. Dopouštějí se jistě nedůslednosti, která vede v praxi k tomu, že lze obtížně stanovit hranici mezi stopou jako typem věcného důkazu a ostatními typy věcných důkazů a že se obsah pojmu kriminalistické stopy mění v souvislosti s tím, jak kriminalistika na základě rozvoje přírodních a technických věd zdokonaluje své vědeckotechnické metody, prostředky a postupy. Mění se totiž názor na to, co považovat za „drobné“, „nepatrné“; to, co bylo před několika lety považováno za „drobné“, již není drobné, a to, co bylo před několika lety nezjistitelné (nepoznané), je dnes mikromnožstvím pro získání užitečné, kriminalisticky relevantní informace. Proto se v kriminalistické literatuře vede též spor o to, zda v těchto případech máme hovořit o mikromnožstvích látek jako věcných důkazech či o mikrostopách jako věcných důkazech. Domníváme se, že množství látky nemůže být rozhodujícím kritériem pro stanovení, zda jde o stopu či jiný typ věcného důkazu. Buď jde v obou případech o stopu (jako typ věcného důkazu) či nikoli o stopy, tedy o jiný typ věcného důkazu. Jako zastánci odůvodněnosti stop „rovnosti“ se přikláníme jednoznačně ke stanovisku, že se jedná o stopu, kterou lze blíže specifikovat jako „mikrostopu“.

Danisjavičjus je názoru, že k vytvoření zcela vědeckého pojmu stopy musí být vzato za základ kritérium, které vědecky a prakticky odpovídá jeho specifiku a musí být možno vytvořit vědeckou metodiku zkoumání stop.⁵⁷⁾ Podle našeho názoru nelze při posuzování této problematiky zapomínat na obecný gnoseologický aspekt, na dílčí gnoseologické a speciálně vědecké aspekty. Obecný gnoseologický aspekt může a musí zahrnout odraz trestného činu z hlediska odrazu jako všeobecné vlastnosti hmoty. To znamená, že odraz trestného činu postihne tedy v nejobecnější rovině nejen formu odrazu v materiálním prostředí, ale i formu odrazu ve vědomí. Dílčím gnoseologickým aspektem rozumíme zvláštnosti odrazu trestného činu v materiálním prostředí a zvláštnosti odrazu trestného činu ve vědomí, včetně zvláštností jejich poznání, jejich dekodování k účelům zjištění objektivní pravdy ve vyšetřované věci. Pod speciálně vědeckými aspekty rozumíme přírodovědní a technické podmínky a zákonitosti vzniku a dekodovatelnosti materiálních stop a společenskovední a přírodovědní podmínky a zákonitosti vzniku a dekodovatelnosti stop ve vědomí. Protože metodika zkoumání stop je determinována poznatky a zákony speciálních věd, které vycházejí z vědeckých gnoseologických principů a zákonů, nelze se domnívat, že může a musí být jediná vědecká metodika zkoumání kriminalistických stop. Nutně bude, a v praxi je, jiná metodika zkoumání materiálních stop a jiná metodika zkoumání stop ve vědomí. Tyto odlišnosti metodiky jsou důsledkem odlišností odrazu trestného činu v materiálním

⁵⁷⁾ Viz tamtéž, str. 102–103.

prostředí a ve vědomí. A protože se jednotlivé druhy materiálních stop od sebe liší svou podstatou (viz např. stopy rovnosti a stopy zobrazení), musí existovat metodika pro zkoumání jednotlivých druhů, resp. i poddruhů materiálních stop (viz např. jiná metodika zkoumání stop podobnosti a jiná metodika zkoumání stop transformované ekvivalence). Dokonce i zkoumání stop ve vědomí nespočívá na jedné metodice (viz odlišnost metodiky re-kognice a metodiky výslechu).

Danisjavičjus⁵⁸) považuje v trasologickém pojetí stopy za nejcennější to, že stopa ve formě zobrazení na předmětech se zásadně odlišuje od všech jiných typů věcných důkazů. Má zato, že tak byly v kriminalistice položeny základy nejen vědeckého chápání podstaty stopy, nýbrž i stanoveny určité hranice zkoumání stop. Podle našeho názoru však kriminalistické vědecké poznání a kriminalistická praxe tyto „smluvní hranice“ nerespektují. Je to pochopitelné, neboť tyto hranice se dostávají do rozporu jak s prohlubujícími se poznatky o podstatě kriminalistické stopy, tak s potřebami kriminalistické praxe zahrnout do pojmu „kriminalistická stopa“ více druhů odrazů, než zobrazení vnější stavby působícího objektu. Přesto Danisjavičjus omezuje klasifikaci kriminalistické stopy převážně jen na zmíněný druh odrazu. Jmenuje tyto klasifikace stop:

1. klasifikace stop podle druhů probíhajících jevů (stopy požáru, vraždy, autonehody aj.);
2. klasifikace stop podle doby spáchání trestného činu (stopy zůstavené před spácháním trestného činu, v době spáchání trestného činu a po spáchání trestného činu);
3. klasifikace stop podle činnosti pachatele na místě události (stopy jednání, stopy pohybu apod.);
4. klasifikace stop podle druhu předmětu, který stopu vytvořil (stopy prstů, nohou, nástrojů apod.);
5. klasifikace stop podle jejich lokalizace (stopy na místě činu, na nástrojích ke spáchání trestného činu, na těle poškozeného, na těle podezřelého atp.);
6. klasifikace stop podle jejich viditelnosti (viditelné, málo viditelné, neviditelné);
7. klasifikace stop podle jejich formy (plastické, povrchové, liniové, pásmové atd.);
8. klasifikace stop podle zobrazení vystupujících reliéfních zvláštností předmětu stopu vytvářejícího nebo prohlubenin mezi nimi (negativní, pozitivní);
9. klasifikace stop podle místa změny povrchu, který uchovává stopu —

⁵⁸) Viz P. Danisjavičjus: tamtéž, str. 110.

na místě kontaktního povrchu nebo za jeho hranicemi (lokální a periferní stopy);

10. klasifikace stop podle odvrstvení — navrstvení částic látek pokrývajících předměty (stopy odvrstvení, stopy navrstvení);

11. klasifikace stop podle mechanismu jejich vzniku (stopy řezání, tlaku, skluzu atp.).⁵⁹⁾

Všechny klasifikace, které uvádí, jsou prakticky užitečné, neboť podmiňují specifikum činnosti spojené s vyhledáním, fixací a využitím stop, ovšem z gnoseologického hlediska nepostihují nejobecnější klasifikační kritérium.

Danisjavičjus⁶⁰⁾ ukazuje nutné náležitosti klasifikace stop, aby klasifikace mohla být prostředkem poznání:

1. Všechny stopy musí být rozděleny na určité skupiny a druhy tak, že se začíná od základních velkých druhů stop;

2. druhy stop (k hlubšímu zkoumání) musí být děleny na poddruhy;

3. mezi druhy, poddruhy a jednotlivými stopami je nutná možnost určení reálných hranic.

Danisjavičjus vidí složitost klasifikace v různorodosti původu a formy, místa vzniku a vlastnostech objektů a jevů vytvářejících stopy. Při tom se táže, je-li mezi stopami nějaká jednota, nějaká souvislost, je-li možno je všechny na tomto základě uvést v určitý systém a je-li možno určit jednotnou metodu jejich zkoumání. Domníváme se, že tyto otázky před nás klade praxe i teoretické poznání. Jaká je mezi stopami jednota a souvislost, jsme již ukázali v 2. a 3. hlavě této studie. Z gnoseologického hlediska lze stopy systematizovat, ale kromě materialisticko-dialektické metody nelze stanovit jinou jednotnou metodu (ani metodiku) jejich zkoumání. Speciálních a specifických metod zkoumání musí být a je více, ba mnoho.

Někteří kriminalisté považují za základ klasifikace stop mechanismus jejich vzniku,⁶¹⁾ jiní jsou pro více klasifikačních kritérií, mezi něž zahrnují zejména objekt stopu vytvářející.⁶²⁾

⁵⁹⁾ Viz P. Danisjavičjus: tamtéž, str. 122–123.

⁶⁰⁾ Tamtéž, str. 133.

⁶¹⁾ Viz B. M. Komarinec, B. I. Ševčenko: Rukovodstvo po osmotru mesta prestuplenija, Moskva 1938, str. 228.

⁶²⁾ Viz G. A. Matusovskij: Ugolovnyj proces i kriminalističeskie voprosy osmotra sledov na mestě proisšestvija, kand. dis., Moskva 1965, str. 22; L. K. Litvičenko: Kriminalističeskoe issledovanie sledov orudij i instrumentov, kand. dis., Kiev 1960, str. 6 až 8.

ODRAZ TRESTNÉHO ČINU A VZNIK STOP

§ 1. TRESTNÝ ČIN Z HLEDISKA ODRAZU JAKO VŠEOBECNÉ VLASTNOSTI HMOTY

Kriminalisté, stojící na pozicích marxismu-leninismu, chápou trestný čin i jiné vyšetřované události jako materiální jevy, které se zákonitě odrážejí v materiálním prostředí i ve vědomí lidí. V dílčích otázkách se však názory kriminalistů — marxistů — značně od sebe liší, např. v otázce subjektu a objektu odrazu, aktivity odrazu, adekvátnosti odrazu, odrazu na různých úrovních hmoty, odrazu a informace atp.⁶³⁾ Zkoumání těchto otázek má metodologický i praktický význam, neboť jejich hlubší řešení vede k hlubšímu poznání zákonitostí vzniku, zachování, zániku, odhalování a využívání stop trestných činů.

O vztahu odrazu můžeme v případě trestného činu hovořit proto, že dochází k vzájemnému působení události trestného činu jako materiálního systému (především pachatele, jím použitých nástrojů a prostředků aj.) na jedné straně a vnějšího prostředí (především místa činu, napadených předmětů, oběti aj.) i vědomí lidí (např. svědků) jako materiálních systémů na druhé straně. Míra vzájemného působení je určována nejen vlastnostmi

⁶³⁾ Naopak většina kriminalistů v západních kapitalistických zemích stojí na ne-marxistických pozicích a vycházejí z nevědeckých názorů např. těchto filosofů: neotomisty G. A. Wettera: *Sowjetideologie heute*, 1. Dialektischer und historischer Materialismus, Frankfurt am Main und Hamburg 1962, S. 40 (neříká nic o podstatě hmoty, mluví o ní jen ve vztahu k vědomí); M. Markovice: *Ocnovi dijalektičko-humanističke teorije istine*, Praxis 2/1965, str. 184 (neuznává nic nezávislého na člověku); Rogera Garaudyho: *Marxisme du XXème siècle*, Paris—Geneve 1966, p. 54—60 (domnívá se, že dialektický materialismus nepovažuje odraz za výchozí bod poznání, má zato, že filosofie dialektického materialismu by se měla nazývat strukturalismem); Iringa Fetschera: *Karl Marx und der Marxismus, Von der Philosophie des Proletariats zur proletarischen Weltanschauung*, München 1967, S. 140—144 (považuje učení o materiálnosti světa jen za dogma, neuznává dialektiku přírody a leninskou teorii odrazu prohlašuje za naivní realismus).

těchto systémů, nýbrž i dalších systémů účastnících se nějak, třeba podružně, procesu vzájemného působení. Proces odrazu trestného činu je jednou ze stránek procesu vzájemného působení zmíněných systémů, a vlastní odraz trestného činu vzniká jako výsledek tohoto vzájemného působení. Proces odrazu, ani odraz jako výsledek, neexistují tedy mimo vzájemné působení materiálních útvarů.

Odraz jako obecná filosofická kategorie označuje vlastnost veškeré hmoty, která se projevuje v různých formách a podobách v závislosti na úrovni organizace hmoty. „Od elementárního odrazu v neorganické přírodě až po proces poznání světa člověkem — vše to jsou kvantitativně odlišné stupně rozvoje jednotné všeobecné vlastnosti, jež je atributem hmoty. Avšak nehledě na všeobecnost vlastnosti hmoty, její různé stupně mají své kvalitativní specifikum.“⁶⁴⁾

Vlastnost odrazu trestného činu je jak potenciální, tak aktuální. Potenciální je proto, že událost trestného činu jako konkrétní systém má vlastnosti umožňující vstoupit do vzájemného působení s jinými systémy a vzájemně s nimi odrážet své i jejich zvláštnosti. Aktuální vlastností je proto, že událost trestného činu nemůže nebýt v nějakém konkrétním vzájemném působení s jinými materiálními systémy a neodrážet změnou svých procesů zvláštnosti těchto jiných systémů či naopak neodrážet změnou jejich procesů zvláštnosti svého systému. Úroveň organizace systému má vliv na formu a stupeň adekvátnosti odrazu, nikoli na uskutečnitelnost odrazu. Podstatou procesu odrazu trestného činu je, stejně jako u všech jiných procesů odrazu, způsobilost jednéh materiálních útvarů v procesu vzájemného působení odrážet (reprodukovat) v jiné formě zvláštnosti druhých materiálních útvarů. Odrážející systém prodělává změny pod vlivem odráženého systému (originálu); tyto změny v jisté míře reprodukují, zpodobňují, ukazují zvláštnosti originálu. Odrážejí-li se zvláštnosti elementů události trestného činu (vlastnosti osob a věcí) ve vnějším prostředí (na místě činu apod.), je originálem odrážená událost trestného činu; odrážejí-li se zvláštnosti vnějšího prostředí (vlastnosti místa činu) v elementech události trestného činu (na osobách a věcech), je originálem odrážené vnější prostředí. Pro vztah originál — odraz platí zákon prvotnosti odráženého, tj. originálu.

Odraz nemůže mít vliv na odrážené a je v neodtržitelném spojení s odrážejícím systémem. Tedy k procesu odrazu nestačí jen originál (např. trestný čin), musí být i nositel odrazu (např. místo činu s jeho elementy). Jakýkoli odraz, ať v anorganické či organické přírodě nebo ve formě abstraktního myšlení, nemůže existovat bez materiálního nositele (hmotného

⁶⁴⁾ Viz G. G. Vdovičenko: Leninskaja teorija otryženija i informacija, Inst. povyš. kvalif. prepodavatelej obščestvennych nauk pri Kievskom gos. univ., Kiev 1969, str. 16.

subtrátu). Ani „ideálně nemůže vzniknout bez svého materiálního nositele a nemůže existovat mimo materiálních systémů — nositelů informace (lidského mozku, knihy, gramofonové desky, magnetofonového pásku, školní tabule, znaků lidské řeči apod.“⁶⁵⁾

Nositel má vždy vliv na odraz, neboť odraz nemůže být zcela oddělen od svého nositele. To platí ve větší či menší míře pro všechny druhy stop trestného činu; tedy nejen pro stopy zobrazení, ale i stopy rovnosti a další. Neplatí to však o informaci zakódované v odrazu, kterou lze kódovat a předávat. Neoddělitelnost odrazu od jeho nositele má význam pro adekvátnost odrazu jeho originálu, tj. pro shodu jejich zvláštností, např. ve vnější stavbě, v substancionálním složení apod.

Autoři knihy „Odraz, poznání, logika“⁶⁶⁾ uvádějí, že „největší stupeň shody čili adekvátnost odrazu originálu bude v tom případě, když se všechny zvláštnosti originálu promítnou v odrážejícím systému, což by bylo možné při dodržení těchto podmínek:

- počet stupňů svobody odrážejícího systému (počet možností změny jeho stavu) musí být minimálně roven počtu zvláštností originálu (poznává se, že druhý počet dokonce u velmi složitých systémů je v principu nekonečný, ale prakticky je ho možno považovat za konečný);

- každý zprostředkující systém (procesy odrazu bývají vždy zprostředkovány) musí mít takové množství stupňů svobody, aby v procesu vzájemného působení originálu s odrážejícím ani jedna zvláštnost originálu nezůstala neodrazena odrážejícím „z viny“ třeba jen jediného ze zprostředkujících systémů;

- zprostředkující systémy a odrážející systém nesmí být výběrovými ve vztahu k působení originálu a ostatních systémů podílejících se na procesu odrazu;

- proces odrazu se musí uskutečňovat bez jakýchkoli energetických či jiných ztrát;

- vzájemné působení originálu, zprostředkujících a odrážejících systémů musí být plně univerzální.“

I kriminalistika potvrzuje názor uvedených autorů, že teoreticky (ale velmi zřídka prakticky) jsou splněny dvě první podmínky, kdežto ostatní odporují přírodním zákonům. Je též třeba brát v úvahu skutečnost zpětného působení odrážejícího na originál. Tím se často mění samotný originál, v jehož odrazu — jako odrazu originálu — se pak odrážejí i některé zvláštnosti odrážejícího systému. Např. při vytvoření sešinuté stopy hasáku na pancéřové schránce dojde k určité deformaci ostří hasáku a tato deformace se odrazí v další sešinuté stopě, tj. při novém záběru.

⁶⁵⁾ Viz Leninskaja teorija otaženija i sovremennaja nauka — Otaženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 60.

⁶⁶⁾ Viz tamtéž, str. 60, 61.

Proces odrazu zahrnuje podle Kremjanského:

1. odrážené, objekt, skupinu znaků, což se stává předobrazem změn probíhajících v odrážejícím systému;
2. formativní působení objektu na odrážející systém, které je buď přímé nebo zprostředkované aparáty receptorů a kanálů spojení;
3. odrážející systém, recipient (přijímač) formativních působení, v jejichž důsledku se vytváří skupina strukturálně-funkčních změn, představujících v daném systému odrážené znaky objektu jako jeho obraz.⁶⁷⁾

Z hlediska kriminalistické identifikace a zjišťování skupinové příslušnosti lze odraz charakterizovat, jak uvádí Saltěvskij, těmito stránkami (momenty): a) existenci nikoli méně než dvou vzájemně působících objektů, b) způsobilostí objektů (systémů) přijímat působení jiných objektů, c) aktivností objektů odrazu, d) izomorfností odrazu, e) vlastností uchovat odrážené.⁶⁸⁾

Ja. A. Ponomarev⁶⁹⁾ říká, že k tomu, aby proběhl proces odrazu, jsou nutné tři faktory: předmět odrazu, odrážející systém a spojení mezi nimi. V souladu s těmito třemi faktory probíhá i proces odrazu: působení na objekt — změny v něm (výsledek odrazu) — zpětná reakce odrážejícího systému.

A. S. Šiškin považuje za elementy odrazu schopnost systému, jenž přijímá působení, zahrnout do svých vnitřních změn zvláštnosti, povahu působícího systému, aktivnost a výběrovost systému.⁷⁰⁾ Systémem, jenž přijímá působení, je materiální prostředí trestného činu a vědomí osob; působícím systémem je událost trestního činu.

L. I. Pachar⁷¹⁾ uvádí podle V. A. Timofeevy tři základní rysy odrazu v neorganické přírodě: 1. výběrovost, 2. vznik „stop“ vzájemného působení a jejich vliv na další působení, 3. sumace vzájemného působení, která též mohou mít vliv na další působení.

V procesu pohybu a vzájemného působení, jak uvádí Kučerov,⁷²⁾ se může

⁶⁷⁾ Viz V. I. Kremjanskij: Typy otaženija kak svojstva materii, Voprosy filosofii 3, 1963. Analogický názor vyslovuje V. Ja. Koldin: Teoretičeskije osnovy i praktika priimenenija identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugovolnych děl, dokt. dis., Moskva 1969, str. 26.

⁶⁸⁾ Viz M. V. Saltěvskij: Teoretičeskije osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj expertize (metodolog. i pravovye osnovy), dokt. dis., Charkov 1969, str. 146.

⁶⁹⁾ Viz Ja. A. Ponomarev: K voprosu o prirode psichičeskogo, Voprosy filosofii 3, 1960, str. 85.

⁷⁰⁾ Viz A. S. Šiškin: O suščnosti otaženija, „Problema otaženija i sovremennaja nauka“, Materialy k teoretičeskoi konf., Izdat. MGU, 1967, str. 56–57.

⁷¹⁾ Viz L. I. Pachar: Rol obratnoj svjazi v formirovanii i razvitii poznavatelnogo obraza, avt. kand. dis., MGU fil. fak., Moskva 1970, str. 9.

⁷²⁾ Viz I. A. Kučerov: Sootnošenie toždestva i različija, izd. Nauka i tehnika, Minsk 1968, str. 69.

⁷³⁾ Viz I. M. Luzgin: Metodologičeskije problemy rassledovanija, Jurid. lit., Moskva 1973, str. 58.

vzájemně působící objekt odrážet nestejně: jako fixovaný obraz své stavby (např. otisk papilárních linií), jako výsledek svého působení (např. stopa blesku, stopa sekyry), jako část nějakého celku (např. část rozbitého předmětu) apod.

I. M. Luzgin rozeznává 3 základní formy odrazu: jevy podmíněné odrazem na objektech neživé přírody, jevy spojené s odrazem na objektech živé přírody a odraz okolností trestného činu ve vědomí člověka.⁷³⁾

Danisjavičjus uvádí, že odraz materiálních předmětů může být: 1. smyslový, myšlený, např. zrakový, sluchový apod., 2. materiální, jakým jsou vytvořené stopy na předmětech, zhotovené odlitky, snímky atp.⁷⁴⁾

V. Ja. Koldin zdůrazňuje, že odrazy události trestného činu jsou výchozí bázi soudního zkoumání, neboť tvoří „stopy trestného činu“ v širokém slova smyslu. Podle stop — materiálních a ideálních odrazů v okolní situaci i ve vědomí lidí — se zjišťují všechny faktické okolnosti vyšetřované události.⁷⁵⁾

M. Ja. Segaj⁷⁶⁾ ukazuje, že v důsledku vzájemného působení objektů a odrazu jejich vlastností mohou nastat:

- a) neznatelná napětí struktur, mizící s likvidací spojení vzájemně působících objektů;
- b) kvalitativní změny struktur, spojené s narušením substrátu objektů a změnou samotného typu odrazu;
- c) přebytečná napětí struktur, měnící druhy a formy materiálních objektů v rámci téhož typu odrazu.

Saltěvskij rozlišuje změny objektů živé a neživé přírody a změny na úrovni psychických odrazů. Událost trestného činu považuje nikoli za izolované a jednoznačné příčinné spojení 2 objektů (a→b), nýbrž za složitý komplex vzájemných působení, která ve svém souhrnu tvoří systém vzájemně spojených následků, tj. materiálních a ideálních stop.⁷⁷⁾

§ 2. ZVLÁŠTNOSTI SUBJEKTU A OBJEKTU ODRAZU TRESTNÉHO ČINU

S pojmy subjekt a objekt se setkáváme v kriminalistice — jako interdisciplinárním oboru — v různých významech, např. ve významu trestněprávním (subjekt a objekt trestného činu), ve významu

⁷⁴⁾ Viz P. Danisjavičjus: Kriminalističeskoe sledovedenie (obščie teoret. voprosy), Min. Vysš. i spec. sred. obrazovanija Litovskoj SSR, Vilňus 1973, str. 36.

⁷⁵⁾ Viz V. Ja. Koldin: Teoretičeskije osnovy i praktika primenenija identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugovolnych děl, dokt. dis., Moskva 1969, str. 27.

⁷⁶⁾ Viz M. Ja. Segaj: Metodologija sudebnoj identifikacii, Red.-izd. otdel MVD USSR, Kiev 1970, str. 89.

⁷⁷⁾ Srov. M. V. Saltěvskij: tamtéž, str. 290—291.

trestněprocesním (subjekt trestního řízení), ve významu kriminalisticko-identifikačním (subjekt identifikačního procesu: znalec, svědek apod.; objekt identifikačního procesu: ztotožňovaný objekt) apod.

Pro kriminalistické vědecké poznání, např. pro pochopení zákonitosti vzniku a využití stop, má však význam i gnoseologický aspekt vztahu subjekt — objekt. Bez tohoto aspektu nelze odhalit všeobecné znaky odrazu jako obecné vlastnosti hmoty, tedy ani obecné znaky odrazu události trestného činu v materiálním prostředí a ve vědomí člověka. Vztah subjekt — objekt nám umožňuje především správně pochopit aktivnost odrazu, a to jak na úrovni živých systémů, tak i v neživé přírodě, neboť ani odraz v neživé přírodě nelze považovat za něco pasivního, resp. jen za vlastnost potenciální a nikoli aktuální.⁷⁸⁾ To má velký význam pro kriminalistickou praxi, v níž je oblast odrazů v anorgatické přírodě velmi rozsáhlá (viz stopy mechanoskopické, balistické, trasologické aj.). O všech úrovních evoluce hmoty platí, že odraz nevyjadřuje jen pasivní vztah subjekt — objekt.

V širokém slova smyslu je subjektem nějaký materiální nositel (hmotný substrát) vlastností, stavů, činností. Subjekt je tedy současně materiálním nositelem samotné aktivity hmoty. Tato aktivnost se uskutečňuje (fixuje, zachycuje, zakotvuje) na nějakém předmětu, který je též materiální. Subjekt na lidské úrovni evoluce hmoty je „nositelem specificky lidských činností: nositelem společenské formy pohybu hmoty, subjektem sociálních procesů jako zvláštního druhu materiálních procesů“.⁷⁹⁾ Odraz nelze zužovat na reprodukci změn, které probíhají v jednom materiálním útvaru, v druhém materiálním útvaru v důsledku jejich vzájemného působení. Tak bývá odraz vykládán v některých kriminalistických pracích, pokud se hovoří o objektech odrážенých a odrážejících a opomíjí se nebo se dokonce odmítá otázka vzájemných odrazů.⁸⁰⁾ Na vše, co vstupuje do vzájemného působení v souvislosti s trestným činem, je třeba se dívat jako na základ odrazu a považovat to za objekt i subjekt, neboť kategorie objektu v dialektickém materialismu slouží k označení těch vlastností a vztahů, které se nefixují protikladnou kategorií subjektu.⁸¹⁾ Jen tak můžeme pochopit souvztažnost zmíněných kategorií, pochopit, že nejde o jednotu dvou rozličných věcí, z nichž jedna je jen objektem a druhá subjektem. Takový nesprávný výklad by totiž vedl k chybné tezi, že jedna věc je aktivní a druhá jen pasivní. Každou věc však musíme chápat jako jednotu subjektivních a objektivních determinant. V kriminalistickém

⁷⁸⁾ Srov. Leninskaja teorija otryženija i sovremennaja nauka — Otryženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 64.

⁷⁹⁾ Viz Otryženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 67.

⁸⁰⁾ Viz R. S. Bělkin i A. I. Vinberg: Kriminalistika i dokazyvanie (metodologičeskie problemy), Jur. lit., Moskva 1969, str. 100, 101.

⁸¹⁾ Srov. Otryženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 71.

identifikačním zkoumání (i v kriminalistické teorii z pedagogických důvodů) zjednodušujeme vědomě, když na některé věci nazíráme buď jen jako na objekty nebo jen jako na subjekty. Ale i zde se prosazuje objektivní vztah subjekt – objekt, např. přiznáním tzv. stop vstřícných (např. zanechali jedna věc na druhé věci odraz své vnější stavby a tato druhá věc na první odraz zůstavením části své substance).⁸²⁾ Ve vzájemném působení mohou vystupovat jen věci (bytosti) jako subjekty a teprve v důsledku vzájemného působení se mohou stát jedna druhé objektem. Při páchání trestného činu je tedy subjektem z gnoseologického hlediska jak hasák, tak pancéřová schránka. V důsledku vzájemného působení se stává pancéřová schránka zpravidla objektem ve vztahu k hasáku (subjektu), ale objekty mohou být vůči sobě i oba subjekty (hasák i pancéřová schránka) v případě vstřícného odrazu. Analogicky na úrovni lidského odrazu je subjektem poškozený trestným činem i pachatel trestného činu. V důsledku vzájemného působení (např. zrakové, sluchové interakce) se oba subjekty mohou stát vůči sobě i objektem. Tedy subjektem odrazu není jen člověk; kdybychom tvrdili opak, pak bychom popírali existenci vzájemného působení a odrazu v přírodě v době před vznikem člověka.

Teoreticky sporné jsou tedy názory často hlásané v kriminalistické literatuře, že vzájemné působení materiálních těles lze chápat jako vzájemné působení objektů. Protože materiálním tělesem je i člověk, znamenalo by to, že člověk je jen objektem odrazu. S tímto stanoviskem se setkáváme především v kriminalistické technické identifikaci, neboť vše, co se vzájemně porovnává (co je výsledkem odrazu) je objektem, a to buď ztotožňujícím objektem neznámého původu (stopa z místa činu) nebo ztotožňujícím objektem známého původu (např. srovnávací materiál experimentální nebo evidenční). Tím je stírán aspekt stupně aktivity jednotlivých subjektů odrazu, i když se v kriminalistické identifikační praxi aktivnost odrazu bere v úvahu při zkoumání mechanismu vzniku stopy a při pořizování experimentálních stop. I když se jedná často o odraz mezi anorganickými subjekty, je aktivnost jejich působení mimořádné důležitosti, neboť za ní se neskrývá opominutelná přirozená aktivnost anorganických subjektů, nýbrž aktivnost lidského činitele (zprostředkujícího činitele, systému), tj. subjektu, který jednoho anorganického či organického subjektu použil jako prostředku (nástroje) k působení na jiný za účelem spáchání trestného činu.

Naopak v rekogničním identifikačním procesu se uznává subjekt i ob-

⁸²⁾ Podle směru se rozlišuje působení (forma spojení) výchozí (přímé), zpětné a vstřícné; bezprostřední a zprostředkované aj. Srov. např. M. Ja. Segaj: Metodologija sudebnoj identifikacii, Red.-izd. otděl MVD USSR, Kiev 1970, str. 86; V. Ja. Koldin: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech, Univ. Karlova, Praha 1972, str. 47.

jekt.⁸³⁾ Za subjekt odrazu i subjekt indentifikace je považována poznávající osoba, tj. osoba, jejíž psychofyziologické procesy jsou hmotným nositelem odrazu vlastností jiné osoby nebo věci. Naopak tato živá osoba či věc je nazývána objektem odrazu, objektem identifikace. Poznávající osoba je chápána jako subjekt proto, že je člověkem, proto, že plní v identifikačním procesu poznávací funkci analogickou funkci znalce, i když z trestněprocesního a speciálně-vědeckého hlediska podstatně odlišnou. Obdobně jako znalec srovnává nejméně dva objekty: osobu nebo věc in natura, resp. její kopii, a obraz dříve vnímané osoby nebo věci, zafixovaný ve vědomí jako paměťová stopa. Ve skutečnosti však každý subjekt rekognice může být současně i objektem, pokud byl při vzájemném působení v souvislosti s trestným činem vnímán též jiným subjektem.

Tato úvaha se může zdát na první pohled nadbytečná, neužitečná jak z gnozeologického, tak zejména z praktického hlediska. Ve skutečnosti jde však o vážnou otázku, neboť chápání subjektu jen jako uvědomělé bytosti a objektu jako její objektivizace nutně vede k idealistické negaci nejen přírody, ale i lidské historie, k záměně subjektu veškerého světového procesu subjektem historie, k idealistickému tvrzení, že bez subjektu není objekt, že vztah „subjekt — objekt“ neexistuje v přírodě, že aktivnost je jen tam, kde existuje člověk nadaný vědomím.⁸⁴⁾

§ 3. AKTIVNOST ODRAZU TRESTNÉHO ČINU

Kriminalistika zkoumá speciální případy obecné filosofické problematiky „aktivnosti odrazu“ v rámci svého předmětu. Analyzuje působení různých objektů reality, využívá poznatků přírodních, technických a společenských věd. Tím se sama rozvíjí a současně svým speciálním zkoumáním přispívá k obecnému filosofickému řešení problematiky aktivnosti odrazu.

Odraz není akt pasivní. „V živých organizmech je zpětné působení na informaci, získávanou v moment vzájemného působení, nejdůležitější podmínkou účelného chování, volby chování v procesu aktivního přizpůsobování. V neživé přírodě přesto zůstává rozhodujícím momentem vzniku odrazu jednosměrné působení, vrcholící odrazem.“⁸⁵⁾

Aktivnost odrazu můžeme chápat v širším a užším smyslu. V širším smyslu rozumíme aktivností odrazu závislost odrazu jak na odrážejícím, tak na odráženém materiálním systému. V užším smyslu rozumíme aktiv-

⁸³⁾ Viz M. Protivinský: Rekognice v přípravném řízení, MV ČSSR, Praha 1971, str. 49–52.

⁸⁴⁾ Srov. Otrazenie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 76.

⁸⁵⁾ Viz I. A. Kučerov: Sootnošenie toždestva i različija, izd. Nauka i tehnika, Mins 1968, str. 68–69.

ncstí odrazu schopnost odrážejícího přijímat (vnímat), přepřacovávat a přizpůsobovat ke svým potřebám působení vnějšího prostředí, a též jeho schopnost měnit skutečnost existující mimo něj a závisle na něm.⁸⁶⁾ V kriminalistické praxi se projevuje aktivnost odrazu v užším smyslu zejména ve zmíněné schopnosti osob (i zvířat) jako odrážejících subjektů. U těchto subjektů — jako nositelů odrazu — je aktivnost vyvolána jednak vnějším působením, jednak vnitřními potřebami a snahami (viz např. zaměřená pozornost svědkova).

Aktivnost odrážejícího materiálního systému je neoddělitelná od aktivnosti odráženého objektu a realizuje se v procesech přepracování a překonání jeho působení. Vnitřní aktivnost odrážejícího, jejímž prostřednictvím se vnímají, přepracovávají a využívají vnější působení, je předpokladem k projevu vnější aktivity, tj. aktivity, zaměřené na jiné objekty.⁸⁷⁾ Vnitřní aktivnost svědka, vnímajícího se zaměřenou pozorností určité okolnosti trestného činu, vede nejen k okamžitému zpracování získané informace, nýbrž i k jejímu využití navenek, tj. k aktivnímu pozorování dalších okolností trestného činu (např. z bližší vzdálenosti, aby lépe viděl a slyšel).

Vnější aktivnost rozumíme „schopnost odrážejícího materiálního systému odpovídat na vnější působení, využívat při tom určité stránky své minulé zkušenosti, tj. nahromaděných odrazů — stop, a upevňovat svou existenci, svou kvalitativní určenost jako celkové formace“.⁸⁸⁾

Závislost odrazu na odrážejícím a odráženém materiálním systému zjistíme nejlépe analýzou aktivity vzájemného působení. V praxi jsou však případy, kdy vzájemně působící systémy se nemění natolik, aby ztratily svou kvalitativní určenost, tak případy, kdy v důsledku vzájemného působení vznikají kvalitativně nové materiální útvary. V prvním případě jsou to v kriminalistice např. některé věcné důkazy, vzniklé jako nová kvalita v důsledku vzájemného chemického, fyzikálního či jiného působení. Podstatná je změna strukturální organizace odrážejícího systému vlivem působení odráženého systému. Tyto strukturální změny tělesa mohou být takové, že těleso „prodělává nejen změny funkční, ale i změny své kvality“.⁸⁹⁾

Vzájemné působení je dvoustranným procesem. Bylo by chybou nadoceňovat aktivnost a relativní samostatnost odrážejícího materiálního systému a v důsledku toho spojovat obsah odrazu jen s odráženým objektem. To činí někteří kriminalisté, pokud pojednávají o možnostech využití odrazu

⁸⁶⁾ Viz Отраженіе, познаніе, логіка, „Наука і ізнство“, Софія 1973, стр. 85.

⁸⁷⁾ Viz тамтєж, стр. 85.

⁸⁸⁾ Viz Отраженіе, познаніе, логіка, „Наука і ізнство“, Софія 1973, стр. 92.

⁸⁹⁾ Viz G. G. Vdovičenko: Leninskaja teorija otaženija i informacija, Inst. povyš. kvalifikacij prepodavatelej obščestvennych nauk pri Kievskom gos. univ., Kiev 1969, str. 14.

v kriminalistické identifikaci.⁹⁰⁾ Jiní kriminalisté hovoří i o vlivu odrážejícího systému na obsah odrazu (stopy, obrazu).⁹¹⁾ Jsou však za to kritizováni, protože prý zatemňují podstatu kriminalistické identifikace, neboť vstřícné odrazy nemohou zpravidla sloužit k individualizaci jedinečného objektu.⁹²⁾

Materiální systémy odrážejí v souladu se svými možnostmi, se svým vlastním charakterem. Ty „vlastnosti odráženého, které neharmonují potřebným způsobem s podstatou odrážejícího, zůstávají mu nedostupnými, cizími, nepochopitelnými a neznámými. Proto nelze říci, že odrážející se účastní procesu odrazu celou svou podstatou, všemi svými částmi, neboť všechny nemají vztah k odráženému“.⁹³⁾ Kriminalistická praxe potvrzuje tuto tezi u odrazů na všech úrovních evoluce hmoty, s nimiž se setkává. Pro organické a anorganické materiální systémy propracovala především sovětská kriminalistika na základě poznatků přírodních a technických věd učení o trasologii, které odhaluje zákonitosti vzniku a využití stop, nesoucích informaci o vnější stavbě objektu.⁹⁴⁾ V pracích o trasologii je bohatá materie dokumentující, jak různé odrážející materiální systémy mají omezené možnosti odrazet vlastnosti odráženého materiálního systému (tvrdý předmět neodrazí plasticky vnější strukturu měkkého předmětu; předmět nikoli hladký neodrazí zpravidla vlastnosti papírárních linií apod.). Pro materiální systémy na úrovni lidské činnosti propracovává kriminalistika na základě poznatků marxisticko-leninské filosofie a psychologie učení o paměťové stopě, o formování smyslového názorného a racionálního obrazu a o způsobech jejich dekódování.⁹⁵⁾ Literatura tohoto druhu nám ukazuje, že ani vědomí člověka, jeho psychofyziologické procesy, jako odrážející materiální systém, nejsou s to odrazit a nést všechny vlastnosti odráženého materiálního systému (zafixování obrazu závisí např. na zaměření vnímání, na zájmu, na porozumění vnímané okolnosti, na její významnosti, na délce vnímání apod.).

Působící těleso neodráží v odrážejícím systému nikdy všechny své vlastnosti, všechny své stránky. Přesto hovoříme o odrazu. Člověk, jako mate-

⁹⁰⁾ Viz R. S. Bělkin i A. I. Vinberg: Kriminalistika i dokazyvanie (metodologické problémy), Jurid. lit., Moskva 1969, str. 100 a dále.

⁹¹⁾ Viz např. M. J. Segaj: Podstata soudní identifikace jako způsob dokazování totožnosti podle vzájemného odrazu vlastností, Kriminalistický přehled 3, GP, Praha 1966, str. 11.

⁹²⁾ Viz R. S. Bělkin i A. I. Vinberg: tamtéž, str. 99 a dále.

⁹³⁾ Viz Otráženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 88, 89.

⁹⁴⁾ Viz např. B. I. Ševčenko: Naučnye osnovy trasologii, Moskva 1947; G. F. Zvjagina: Sledy nog, Moskva 1957; E. F. Tolmacev: Sledy orudij vzloma i instrumentov, Moskva 1957; G. P. Davydov: Osnovnye položenija daktyloskopičeskoj expertizy, kand. dis., Moskva 1956; Ju. P. Goldovanskij: Kriminalističeskoe issledovanie sledov vzloma na městě proisšestvija, kand. dis., Moskva 1967.

⁹⁵⁾ Viz např. M. Protivinský: Význam ideálních poznávacích obrazů při výslechu a rekognici, Československá kriminalistika 4, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 245–253.

riální systém, se odráží na místě činu, jako materiálním systémem, například zobrazením svých papírných linií (některých), zústažením jistého množství své krve apod. Věc, např. dopravní prostředek, se odráží na místě činu zobrazením rozchodu a rozvoru, dezénu pneumatik, zústažením jistého množství oleje apod. Mohou se tedy odrážet jak podstatné, tak nepodstatné vlastnosti a stránky odráženého. V kriminalistice mají velký význam především odrazy nepodstatných, náhodových stránek a vlastností, tj. zvláštností, individuálních markantů, pokud jsou relativně stálé. Tedy pro odraz je důležité nejen to, jaké vlastnosti odráženého se v odrážejícím odrazily, ale i to, jaké změny odrážené vyvolalo a jaký je jejich význam pro odrážející objekt (viz např. význam paměťové stopy ve formě zobrazení zevnějšku pachatele pro poškozeného trestným činem). Obsah odrazu nelze tedy zužovat jen na zvláštnosti odráženého.⁹⁶⁾ Zůstává skutečností, že z hlediska kriminalistické identifikace mají rozhodující význam zvláštnosti odráženého, ale nelze zapomínat na charakter přijímajícího systému, nelze podceňovat závislost odrazu i na něm. „Jestliže odraz — jako proces i jako výsledek — závisí na jednorázové činnosti, na současném „úsilí“ jak odráženého, tak odrážejícího, pak nemůže vykazovat jen zvláštnosti odráženého. Nevyhnutelně bude vykazovat i zvláštnosti odrážejícího systému, přijímajícího působení objektů.“⁹⁷⁾ Pochopitelně podle charakteru vzájemně působících materiálních systémů bude stupeň projevu zvláštností odrážejícího různý — větší či menší; v některých případech je tento stupeň natolik významný a výrazný, že znamená znehodnocení odrážených vlastností odráženého systému, v mnohých případech je naopak zcela opominutelný pro individualizaci odráženého materiálního systému. Úplnost odrazu působícího objektu závisí podle Kučerova na vlastnostech objektu působícího i objektu, na který se působí, na podmínkách vzájemného působení a na zvláštnostech mechanismu vzájemného působení, na intenzitě působení.⁹⁸⁾ To platí i pro znovupoznání a poznání lidským subjektem. Úloha odráženého a odrážejícího materiálního systému je v procesu odrazu i v jeho výsledku rozdílná a to nejen v jednotlivých materiálních systémech, ale i uvnitř téhož systému. Jednou může být výrazná aktivnost odráženého systému, podruhé aktivnost odrážejícího systému. U stop zobrazujících vnější stavbu působícího materiálního systému je zpravidla výrazná a jednoznačná aktivnost odráženého systému. Je-li stupeň aktivity obou materiálních systémů — odráženého i odrážejícího — vyrovnaný, pak zpravidla

⁹⁶⁾ Srov. např. názor B. S. Ukrajinceva, že „odraz je změna odrážejícího objektu, reprodukce zvláštností jednoho systému ve zvláštnostech jiného systému v jiné formě“ (Informacija i otryženie, Voprosy filosofii 2/1963, str. 27).

⁹⁷⁾ Viz Otryženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 90.

⁹⁸⁾ Viz I. A. Kučerov: Sootnošenije toždestva i različija, izd. Nauka i tehnika, Minsk 1968, str. 70.

nevzniká ani stopa plastická, ani sešinutá, ale především stopy vzájemného zhmoždění. U stop vznikajících v důsledku tzv. vstříčného odrazu konstatujeme různý druh aktivity obou materiálních systémů: například jeden odráží svou vnější stavbu, druhý se odráží zůstavenou částí své substance, své hmoty. Oba materiální systémy jsou v takovém případě odráženým i odrážejícím systémem, každý však po linii jiného druhu aktivity. Analogický stav může vzniknout u stop paměťových, jestliže dva lidé se vnímali vzájemně, ale u jednoho byla aktivnější senzorická oblast zraková, u druhého sluchová. Oba lidé jsou vzájemně odráženým i odrážejícím systémem, každý však po linii jiného druhu aktivity. Na rozdíl od anorganických a mnohých organických materiálních systémů nedochází v těchto případech k znehodnocení odrazu tehdy, je-li aktivnost obou lidí rovná, shodná, tj. vnímají-li se v téže senzorické oblasti a stejně intenzivně.

Tento problém je možno zformulovat jako problém rozporu mezi závislostí odrazu na odráženém a závislostí odrazu na odrážejícím, mezi touto dvojí závislostí a relativní samostatností odrazu.⁹⁹⁾ Obsah výsledku odrazu je do značné míry určen činností odráženého objektu a tato činnost je vždy začátkem procesu odrazu.

„Relativní samostatnost odrazu vzhledem k odráženému materiálnímu systému spočívá v tom:

1. že odraz jako proces i jako výsledek je fakticky oddělen od odráženého;

2. že odrážející systém je schopen formovat odraz — obraz tak, že do něj vkládá jisté momenty své vlastní povahy, jakož i způsoblost tohoto systému vyvolávat proces odrazu „ze své vlastní iniciativy“;

3. že odrážený systém má způsoblost vnucovat svou „vůli“ odrážejícímu systému, vyvolávat v něm změny odpovídající své vlastní podstatě, tak či onak se v něm ztvrdovat.“¹⁰⁰⁾

Vnitřní aktivností odrazu, jak již bylo naznačeno, rozumíme schopnost odrážejícího materiálního systému přijímat různá působení vnějšího prostředí, tj. jiných materiálních systémů, přepracovávat a využívat je při svých budoucích vzájemných působeních s prostředím. Tato schopnost se projevuje zřetelně u živé hmoty díky funkčním vlastnostem orgánů smyslového a nervového systému. Bez této schopnosti by se živý organismus nedokázal orientovat ve vnějším prostředí, nedokázal by si zajistit svou existenci. S vnitřní aktivností odrazu se v kriminalistické praxi setkáváme při různých příležitostech, činnostech a na různé úrovni evoluce živé hmoty. Bez vnitřní aktivnosti odrazu by služební pes nedovedl využít pachy, který svými smysly zafixoval při vzájemném působení s jiným materiálním

⁹⁹⁾ Srov. Otrazhenie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 91.

¹⁰⁰⁾ Viz tamtéž, str. 91.

systémem, při následném vzájemném působení s tímto materiálním systémem k jeho ztotožnění. Vnitřní aktivnost odrazu umožňuje lidem reagovat adekvátně a pro sebe bezpečně v analogických budoucích situacích, znovupoznávat nejen jedinečné materiální systémy, ale i analogické procesy, jevy. S touto lidskou schopností počítá kriminalistická praxe při využití různých metod, prostředků a postupů, např. při výslechu, rekognici, ohledání atp. Vnitřní aktivnost odrážejícího je vždy spojena s určitým přetvořením vnějších působení. S touto skutečností počítáme jak v kriminalistické znalecké identifikační praxi (různí odrážející hmotní nositelé různé přetvářejí vnější působení: jinak přetváří působení papírných linií pevná látka, jež je tvárná, jinak pevná látka, jež je tvrdá), tak ve výslechové činnosti (bereme v úvahu změny — deformace, k nimž došlo v jednotlivých etapách formování výpovědi apod.).

Odraz je vždy ve dvojí závislosti, závisí jednak na specifiku odrážejícího předmětu, jednak na charakteru působení. Informace obsažená ve výsledku odrazu je efektivní tehdy, jsou-li v odrážejícím předmětu odrazeny reálné zvláštnosti vnějšího prostředí. V kriminalistice rozumíme těmito zvláštnostmi především vlastnosti, které mohou sloužit k individualizaci působícího objektu, k jeho skupinovému určení, resp. k získání jiných relevantních poznatků.

Možnosti k získání a zpracování vnějšího působení jsou tím větší a množství a kvalita přepracované a využívané informace tím vyšší, čím vyšší je organizace přijímajícího i působícího materiálního systému. Proto největší možnosti k získání a zpracování vnějšího působení jsou na úrovni lidí, tzn. je-li alespoň přijímacím systémem člověk. V takovém případě se informace přepracovává a využívá na gnoseologické úrovni. Na negnoseologické úrovni se získává a zpracovává vnější působení, jsou-li přijímacími a působícími materiálními systémy anorganické látky. Odrážející materiální systém mění energii působícího materiálního systému podle svých potřeb a možností v různé druhy energie (mechanickou, chemickou, neurofyzilogickou aj.).

Aktivnost odrazu je relativní. Nejméně aktivní jsou formy odrazu v neživé přírodě; kaeré je možno nazvat fyzikálními formami odrazu. Aktivnost odrazu zde není určena obsahem odrazu, ale způsobem a prostředky jeho uskutečnění. Proto obsahem odrazu jsou adekvátně odražené zvláštnosti originálu. Aktivnost těchto „nefunkčních (fyzikálních) systémů nejde dále a hlouběji než k reaktivnosti, podmíněné fyzikálními parametry vzájemně působících systémů a podmínkami samotného vzájemného působení“.¹⁰¹⁾ V kriminalistice jsou nefunkčními (fyzikálními) systémy mnohé předměty, kterými a na kterých se v důsledku vzájemného působení vytvářejí např. odrazy — stopy vnější stavby objektu. Jejich

¹⁰¹⁾ Viz Teorija otaženija i estěstvoznaniija, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 14.

aktivnost se redukuje na reaktivnost závislou na jejich fyzikálních parametrech.¹⁰²⁾ Kvalitativně se od nich liší aktivnost funkčních systémů. Funkční, samořídící systémy (živé organismy, zejména člověk), disponují relativní svobodou volby chování, která vnitřně předurčuje výsledek vzájemného působení s vnějším prostředím. Aktivnost této formy odrazu je určena nikoli způsobem jeho uskutečnění, nýbrž obsahem odrazu. Formy odrazu se tedy dělí na reaktivní a vysoce aktivní. Vysoká aktivnost vysoce organizovaných funkčních systémů je vyvolána dvěma faktory: zaměřeným působením obsahu odrazu na ostatní parametry procesů funkčních systémů a výběrovostí procesu odrazu.

Výsledkem procesu odrazu je zobrazení zvláštností originálu ve změnách odrážejícího systému. Tímto originálem může být jakýkoli materiální systém — jedinečný objekt (věc, osoba), proces, jev. Odraz a odrážející systém jsou neoddělitelně spojeny, neboť odraz nemůže existovat mimo odrážející systém. Tedy takové změny na místě činu jako převrácený nábytek, přemístěné předměty apod. jsou odrazy, které mají svůj odrážející systém; tím je celé materiální prostředí místa činu a vztahy jeho jednotlivých elementů. Stupeň reálnosti odrazu je závislý na stupni reálnosti procesu změn odrážejícího systému, k nimž dochází vlivem působení originálu. Je-li proces změn odrážejícího systému nereálný, pak je nereálný odraz. Takový odraz neobsahuje žádnou cennou informaci o originálu.

Obsah odrazu bývá jednak elementární, jednak systémový. Důvodem pro toto rozlišení obsahu odrazu je jak úroveň organizace odrážejícího a odráženého systému, tak charakter a podmínky jejich vzájemného působení. Obsah odrazu je co do struktury různě výrazný. U nejprostších fyzikálních forem odrazu nemívá obsah odrazu zřetelně výraznou strukturu, neboť může být zobrazena třeba jen jedna zvláštnost originálu. U složitějších fyzikálních systémů se mění zpravidla určité množství parametrů, takže se odráží nejen jistá suma zvláštností originálu, ale spojení, vztahy těchto zvláštností. Osoba (pachatel) jako originál (odrážený materiální systém) se v důsledku vzájemného působení s vnějším prostředím (odrážejícím systémem) zobrazí například papilárními liniemi konečků některých svých prstů. Toto materiální zobrazení je odrazem struktury originálu (papilárních linií prstů osoby) a hovoříme o systémovém odrazu, neboť je determinován strukturou originálu, materiálního systému. Elementy tohoto systému jsou zvláštnosti odraženého originálu, zvláštnosti papilárních linií, tj. markanty papilárních linií prstů osoby, jež byly zobrazeny na odrážejícím systému.

¹⁰²⁾ Výstižně uvádí M. V. Saltěvskij, že odraz v neorganické přírodě „se uskutečňuje na základě mechanických, fyzikálních, chemických zákonů a je předpokladem zjištění skupinové příslušnosti a totožnosti podle materiálně fixovaných odrazů“ (viz Teoretické osnovy ustanoveníja gruppovoj prinaložnosti v suděbnoj expertize [metodol. i pravovye osnovy], dokt. dis., Charkov 1963, str. 146–147).

jícím, např. na kožené peněženke. V tomto materiálním obrazu není z odrazejšího systému nic kromě jím vnesených strukturálních zjednodušení způsobených vlastní strukturou. Kožený povrch peněženky má omezené možnosti odrazu (omezenější než hladší a tvrdší sklo či plastická hmota) a kromě toho při vzájemném působení s originálem vnáší jisté deformace do procesu odrazu zvláštností originálu, např. v důsledku poškozeného povrchu peněženky se neodrazí některý okruh zvláštností originálu. Analogické příklady by bylo možno uvést ze všech druhů odrazů zobrazujících vnější stavbu objektu (stopy mechanismu zbraně na vystřelené střele a nábojnici, stopy obuvi, pneumatik, zubů, stopy nástrojů aj.).

Systémovost obsahu odrazu funkčních systémů je proti fyzikálnímu systému bohatší, má více aspektů, neboť je určena strukturou funkcionálního systému i jeho podsystémů, strukturou procesu fungování funkčního systému a strukturou (i způsobem) samotného procesu odrazu.¹⁰³⁾ Na základě systémovosti obsahu odrazu funkčního systému byla v kriminalistice hlouběji propracována problematika identifikačních prostředků — tzv. identifikačních polí.¹⁰⁴⁾ Člověk (pachatel), jako funkční, samořídící systém, se může při páchání trestného činu odrazit ve struktuře vnějšího prostředí nebo ve vědomí lidí svou strukturou, zejména pak strukturou těchto svých podsystémů (identifikačních polí):

1. vnějších znaků anatomických (statických) a funkčních (dynamických), a to buď ve vědomí jiných lidí nebo v materiálním prostředí;
2. papírných linií svých prstů, dlaní a chodidel;
3. své krve, svých výměšků (exkretů, sekretů), své kůže, vlasů, chlupů aj.;
4. svého rukopisu a písemné řeči;
5. způsobem svého jednání.

Odraz vlastností originálu v těchto identifikačních polích je závislý na struktuře vnějšího prostředí (zda je či není s to odrazit vlastnosti originálu určitého identifikačního pole), na procesu fungování originálu (zda originál sám projeví vlastnosti určitého identifikačního pole, např. zda na něco sáhne holou rukou či ne, zda promluví či ne, zda něco nasliní či ne apod.), na struktuře i způsobu samotného procesu odrazu (např. originál překonává překážku, zraní se a na místě zůstane část jeho krve; při znásilnění zůstane na oběti jeho sperma apod.).

¹⁰³⁾ Viz Teoriya otryazhenija i estestvoznanie, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973, str. 21.

¹⁰⁴⁾ O identifikačních polích se zmiňuje např. A. A. Eisman: Zaključenie experta (struktura i naučnoe obosnovanie), izd. Jurid. lit., Moskva 1967, str. 45; J. Pješćak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 58.

§ 4. DALŠÍ CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY VZÁJEMNÉHO PŮSOBNÍ A ODRAZU TRESTNÉHO ČINU

1. Je třeba rozlišovat vzájemné působení objektů, jako celistvých útvarů, jednoho na druhý a vzájemné působení vnitřních elementů tvořících konkrétní objekt. V kriminalistice zpravidla odmýšlíme od pohybu vnitřních elementů, neboť z hlediska odrazu události trestného činu nás zajímají převážně vzájemná působení objektů, výměna vzájemného působení mezi nimi, jejich vzájemné ovlivnění, jehož výsledkem jsou změny těchto objektů.

V neživé přírodě se vzájemné působení mezi tělesy uskutečňuje formou předání energie nebo látky jedním tělesem druhému. Typickým případem předání energie jedním tělesem druhému, a to energie kinetické, je použití člověkem různých nástrojů (odrážených materiálních systémů — originálů) k působení na jiné materiální systémy (odrážející systémy). Např. pachatel použije hasáku k působení na pancéřovou schránku. V důsledku kinetické energie, předané pachatelem pracovnímu nástroji, dochází k vzájemnému působení tohoto nástroje s pancéřovou schránkou a tím k jejímu narušení, k odrazu — zobrazení některých zvláštností originálu na schránce. Pro neživá tělesa je většina vnějších působení škodlivá. Této skutečnosti využívá kriminalistika, odhaluje zákonitosti narušení odrážejících systémů, vzniku informací o podstatě a formě těchto změn a jejich dekódování. Typickým případem předání látky jedním tělesem druhému je v kriminalistice zůstavení krve, spermií, slin aj. odráženým materiálním systémem (např. člověkem) na různých materiálních systémech vnějšího prostředí. Tedy proces odrazu probíhá v důsledku předání hmoty a energie jedním tělesem druhému, avšak „množství předané hmoty, síla energetického působení nejsou určujícími v procesu odrazu“.¹⁰⁵⁾ V živé přírodě jsou některá vzájemná působení též škodlivá, kdežto jiná užitečná. Kriminalistu zajímají obojí, pokud mohou poskytnout užitečnou informaci o okolnostech vyšetřované události.

Analýzou pohybu jakéhokoli materiálního útvaru můžeme zjistit dva různé procesy pohybu, dva různé vztahy materiálního útvaru k vnějšímu světu: vzájemné působení a odraz. S. N. Smirnov uvádí: „Na jedné straně je pohyb procesem změny materiálního útvaru a přeměněním objektů vnějšího světa touto změnou, tj. vzájemným působením daného materiálního útvaru s vnějším světem. Na druhé straně je pohyb procesem změny materiálního útvaru a reprodukci objektů vnějšího světa touto změnou, tj. odrazem vnějšího světa daným materiálním útwarem“.¹⁰⁶⁾ Na rozdíl od

¹⁰⁵⁾ Viz G. G. Vdovičenko: Leninskaja teorija otaženija i informacija, Institut povyš. kvalif. prepodavatelej obšč. nauk pri Kievskom gos. univ., Kiev 1969, str. 12.

pohybů sociálních a biologických útvarů pohyb fyzikálních útvarů (tj. pohyb v neživé přírodě) nemůže být rozdělen na odraz a vzájemné působení jako samostatné procesy; je jednotným procesem vzájemného působení a odrazu. Tedy odraz objektů vnějšího světa neživým tělesem není samostatným procesem, je však samostatným momentem pohybu tělesa, neboť jinak by jej člověk jako subjekt vědomého odrážení nemohl vyčlenit a zkoumat. Studium změn na odrážejících objektech vnějšího světa lze v kriminalistice využít jako metodu zkoumání jiných fyzikálních objektů — originálů, které při vzájemném působení dané změny vyvolaly. V tom spočívá metodologická funkce teze o tom, že odraz objektů v neživé přírodě existuje objektivně jako samostatný moment pohybu.

Všeobecnou vlastnost hmoty — odraz — nelze považovat za produkt, následek vzájemného působení. „Pouze projev odrazu jako všeobecné vlastnosti hmoty, a nikoli samu tuto vlastnost je možno považovat za produkt vzájemného působení. Jako všeobecná vlastnost hmoty odraz nevzniká tudíž při vzájemném působení subjektu s objekty a v důsledku tohoto vzájemného působení. Je vnitřní vlastností hmoty, neoddělitelnou od pohybu a vzájemného působení, která v žádném případě není následkem, produktem vzájemného působení, nýbrž jen projevem při vzájemném působení na všech úrovních pohybu hmoty.“¹⁰⁷⁾

2. Odraz a vzájemné působení jsou vnitřně spjatý. Vzájemné působení není prvotní a odraz druhotný. Odraz není následkem, produktem vzájemného působení, neboť mezi odrazem a vzájemným působením je koordinační vztah jako mezi vzájemně se doplňujícími momenty pohybu. Každý z nich předpokládá a určuje projevení druhého (a to svým specifickým). Tento vztah vzájemného předpokladu zahrnuje dvě spojení a sice vzájemné působení — odraz a odraz — vzájemné působení.¹⁰⁸⁾ Spojení vzájemné působení — odraz má tyto čtyři elementy:

1. přechod minulého odrazu — stopy ve specifický proces nového vzájemného působení subjektu s vnějším světem. Např. poškozenému se na základě paměťové stopy zdá, že na ulici znovu poznává pachatele trestného činu; počne jej proto pozorovat;

2. přechod procesu nového vzájemného působení ve specifický proces odrazu vnějšího světa subjektem (poškozený vnímá zrakem vnější vlastnosti domělého pachatele);

3. zpětný přechod procesu odrazu, jenž doprovází proces vzájemného působení, v proces nového vzájemného působení (poškozený na základě vnímání nabývá přesvědčení, že jde o pachatele, zvyšuje svou pozornost,

¹⁰⁶⁾ Viz S. N. Smirnov: Dialektika otaženiya i vzaimodejstvija v evolucii materii, izd. Nauka, Moskva 1974, str. 28.

¹⁰⁷⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 32.

¹⁰⁸⁾ Viz tamtéž, str. 37.

přibližuje se a vnímá zrakem i sluchem pachatele i osobu, která ho doprovází a s ním rozmlouvá);

4. přechod výsledku procesu vzájemného působení v nový odraz — stopu (poškozený si ve svém vědomí fixuje podrobněji podobu a hlas pachatele i druhé osoby, směr jejich chůze aj.).

Spojení (zpětné) odraz — vzájemné působení má podle Smirnova¹⁰⁹⁾ tyto 4 elementy přechodu:

1. přechod minulého vzájemného působení v nový proces odrazu;

2. přechod tohoto procesu odrazu v jemu odpovídající proces vzájemného působení;

3. zpětný přechod procesu vzájemného působení v proces odrazu;

4. přechod výsledku procesu odrazu v nové, budoucí vzájemné působení subjektu s vnějším světem.

Tedy proces vzájemného působení se začíná minulým odrazem a končí novým odrazem, kdežto proces odrazu začíná minulým vzájemným působením a končí novým, budoucím vzájemným působením. To platí pro všechny úrovně pohybu hmoty, ovšem v neživé přírodě nejsou etapy přechodu při zmíněných procesech tak evidentní, jako v živé přírodě (zejména u subjektu nadaného vědomím) a ve společenské formě pohybu hmoty.

Souhlasíme s kritikou S. N. Smirnova těch autorů, kteří chápou proces odrazu omezeně jako zvláštní a nikoli obecnou vlastnost hmoty (např. prý odraz je možný jen při vzájemných působeních, která nenarušují stálost, celistvost struktury odrážejícího systému anebo prý k odrazu vedou jen ta vzájemná působení, která vyvolávají trvalé vnitřní změny v objektech).¹¹⁰⁾ Aplikace prvé z těchto nesprávných tezí by v kriminalistice znamenala, že všechny změny vyvolané trestným činem na odrážejících objektech, jejichž stálost, celistvost struktury byla narušena, nejsou výsledkem odrazu a tudíž ani kriminalistickou stopou. Tím bychom vyřadili z kriminalistiky nejen část tzv. stop „prostého působení“ (např. stopy po explozi, žáru apod. na hmotném nositeli), ale i některé stopy „rovnosti“ (např. části rozbitého skla z reflektoru automobilu aj.).¹¹¹⁾ Aplikace druhé nesprávné teze by v kriminalistice znamenala, že za výsledek odrazu a tudíž za stopu by nemohly být považovány všechny změny, které nejsou stálými vnitřními změnami. Tak bychom vyloučili z kriminalistiky téměř všechny stopy nesoucí informaci o zobrazení působícího objektu, stopy rovnosti aj. I v kriminalistické literatuře se setkáváme s chápáním odrazu jako odrazu jednoho objektu v druhém jako celistvém „zrcadle“. Takový výklad odrazu vedl jen k uznání trasologických stop (v pojetí sovětské kriminalistiky) jako stop v krimina-

¹⁰⁹⁾ Viz tamtéž, str. 39.

¹¹⁰⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 42.

¹¹¹⁾ Viz J. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 77 až 84.

listice. Tito kriminalisté zapomínají, že jakékoli změny jakéhokoli materiálního útvaru, vyvolané jeho vzájemným působením s jinými objekty, obsahují odraz jejich specifika. Tedy odrazem trestného činu a tudíž jeho stopou je i rozbití, rozlomení nebo kvalitativní změna vzájemně působících objektů. Proto uznáváme v kriminalistice stopy rovnosti, stopy působení aj. Tedy různé formy vzájemného působení jsou doprovázeny různými formami procesů odrazu.¹¹²⁾

Podle způsobu své existence je pohyb vzájemným působením. Podle svého vnitřního obsahu vztahujícího se k vnějšímu světu je pohyb odrazem.

„Právě proto, že jakýkoli proces odrazu existuje nikoli sám o sobě, ale jen ve formě změn, pohybu určitého materiálního nositele, je materiálním způsobem existence, materiální formou průběhu jakéhokoli konkrétního procesu odrazu, způsobem existence změn odrážejícího subjektu, tj. formou uskutečnění jeho pohybu. A tato forma není právě ničím jiným než vzájemným působením subjektu s objektem nebo vnitřních elementů subjektu.“¹¹³⁾ Od této teze odvozujeme, že formou uskutečnění pohybu odrážejícího subjektu v případě vzniku kriminalistických stop, které nazýváme „stopami prostého působení“, je způsob existence změn odrážejícího subjektu (např. popálení těla osoby elektrickým proudem, výbuchem rozbité okenní tabule apod.).

§ 5. CHARAKTERISTIKA VZÁJEMNÉHO PŮSOBNÍ TRESTNÉHO ČINU S VNĚJŠÍM SVĚTEM

1. Vzájemné působení jakéhokoli subjektu s vnějším světem je zvláštní formou, kterou subjekt uskutečňuje odraz objektu vnějšího světa.

Odras jako všeobecná vlastnost hmoty se často chápe jako odraz zvláštností jedné materiálních útvarů druhým materiálním útvarem při vzájemném působení s nimi, protože se vychází především ze specifika odrazu v neživé přírodě. Této formě odrazu odpovídají především materiální stopy zobrazení vnější stavby organických a anorganických objektů. Proto kriminalisté, kteří za kriminalistickou stopu považují především stopy trasologické (v sovětském pojetí), buď zužují odraz jako vlastnost hmoty jen na odraz v neživé přírodě, anebo jiné formy odrazu trestného činu neuznávají za kriminalistickou stopu.

Jestliže se obsah odrazu vnějšího světa realizuje ve formě vzájemného

¹¹²⁾ Srov. M. Protivinský: *Kategoriální charakter stopy v kriminalistice*, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 221.

¹¹³⁾ Viz S. N. Smirnov: *tamtéž*, str. 53.

působení subjektu s objektem, spočívá specifikum této formy odrazu v tom, že tato forma je odrazem vlastního charakteru (určitých zvláštností) jediné těch objektů vnějšího světa, které jsou objekty právě probíhajícího vzájemného působení subjektu s vnějším světem, a jen v té míře, v jaké se v daném vzájemném působení projevuje vlastní charakter subjektu.¹¹⁴⁾ To je typické pro odraz v neživé přírodě.

Jestliže se odraz realizuje ve formě vnitřního vzájemného působení elementů biologických a sociálních subjektů, je možný odraz jak těch objektů, s nimiž subjekt právě vzájemně působí, tak těch objektů, s nimiž byl ve vzájemném působení v minulosti nebo je s to s nimi vzájemně působit v budoucnu.¹¹⁵⁾ Tato forma odrazu je základem při formování ideálního obrazu, který slouží v kriminalistické praxi pro získání informace při výslechu a rekognici. Vzájemné působení je možno tedy nahlížet „i jako vzájemné působení elementů, částí uvnitř objektů. Odraz, související s vnitřním působením tohoto druhu, může být charakterizován jako samoodraz, tj. odraz objektem (systémem) sebe sama.“¹¹⁶⁾

Odražené je prvotní, ale odražené je druhotné. Obsah odrazu je souhrn specifických rysů objektů vnějšího světa, tj. určuje se vlastním charakterem těchto objektů. Forma odrazu je způsobem existence zvláštností objektů jím odražených v odrážejícím subjektu.¹¹⁷⁾

Ještě dnes se setkáváme i v kriminalistice s nazíravou koncepcí odrazu, vytvořenou předmarxistickým materialismem v teorii poznání přírody člověkem. Podle této koncepce je způsob, forma odrazu objektivní reality člověkem plastickým, zrcadlovým otiskem objektivní reality v lidském mozku. Smirnov uvádí, že takovému chápání předmětu lidského poznání logicky odpovídá tato koncepce odrazu vůbec: obsah jakéhokoli odrazu je určen bezprostředně obsahem odráženého objektu a jen tímto obsahem; způsobem, formou získání odrazu objektu subjektem není nic jiného jak jednostranné působení objektu na subjekt.¹¹⁸⁾ Není tedy namístě uvádět stopy ve vědomí jako formu, druh stop zobrazení jednoho objektu v objektu druhém vedle materiálních stop zobrazení organických a anorganických objektů.¹¹⁹⁾ Tím je zamlčován odlišný mechanismus vzniku paměťové stopy, tj. skutečnost, že obsah odrazu není určen jen obsahem odráženého objektu. Proto za klasifikaci stop, odpovídající objektivní skutečnosti, považujeme klasifikaci, která stopu ve vědomí nezužuje na pouhé zobrazení,

114) Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 55.

115) Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 55.

116) Viz A. D. Ursul: *Priroda informacii*, Politizdat, Moskva 1969, str. 217.

117) Viz S. M. Smirnov: tamtéž, str. 56.

118) Viz S. M. Smirnov: tamtéž, str. 57.

119) Činí tak např. J. Pješčak a kol.: *Nástin základů kriminalistiky*, SPN, Praha 1973, str. 77–84.

nýbrž ji řadí jako zcela samostatnou formu stopy.¹²⁰⁾ Tato koncepce vychází z toho, že vlastní charakter objektu člověk odráží tím, že ho přetváří svou smyslovou, předmětnou, praktickou činností. Současně se rozlišuje příčina i zdroj obrazu. Zdrojem ideálního obrazu je objektivní realita, tzn. že obsah obrazu je adekvátní obsahu objektů vnějšího světa jako takových, objektivně existujících. Příčinou, způsobem zformování ideálního obrazu (na různých úrovních idealizace a abstrakce) je vzájemná činnost subjektu a objektu.¹²¹⁾

„Odras jako výsledek je zejména takovou totožností vnitřní povahy subjektu a objektů vnějšího světa, která nemůže být nijak získána prostým působením objektu na subjekt a přímým přetvořením povahy subjektu vlivem působení povahy objektů. Kdyby totiž otisk povahy objektu v subjektu byl pasivním přetvořením subjektu v důsledku jednostranného působení objektu, pak by v přírodě nemohly existovat žádné formy objektivního, materiálního odrazu, a odraz by nemohl být atributem, všeobecnou vlastností hmoty. Vždyť při materiálním odrazu je možno zjistit jen materiální totožnost subjektu s objektem. A kdyby byl obsah odrazu určován jen objektem, pak by subjekt materiálního odrazu (nositel odrazu na úrovni neživé přírody a nositel předpsychických forem biologického odrazu) nebyl v takovém případě ničím jiným, než materiálním útvarem stále se natolik měnícím v objekty na něho působící, nakolik odráží tyto objekty a v takové míře, v jaké je odráží.“¹²²⁾

Ve skutečnosti však jakýkoli materiální útvar zachovává své specifikum, vytváří svůj vnitřní obsah, ovšem jen tehdy, když odraz objektů vnějšího světa jakýmkoli subjektem je takovým formováním totožnosti jejich povahy, které je nutně určováno jak obsahem objektu působícího na subjekt, tak i vlastním obsahem subjektu, projevujícím se v jeho zpětném materiálním působení na objekt.¹²³⁾ V kriminalistické praxi se setkáváme s oběma formami formování totožnosti. V prvním případě hovoříme o jednostranném působení objektu na subjekt, resp. o opominutelném zpětném působení (je-li zpětné působení kriminalisticky irelevantní, protože neobsahuje žádnou užitečnou informaci o trestném činu). V druhém případě hovoříme o vstřícném (oboustranném) působení objektu a subjektu a o dvojích i více-
rých druzích materiálních stop (např. o stopách zobrazení a stopách rovnosti.¹²⁴⁾

„Při odrazu, který je vždy procesem zjištění té či oné totožnosti mate-

¹²⁰⁾ Viz M. Protivinský a L. Bureš: Kriminalistická stopa jako odraz události trestného činu, Československá kriminalistika 2, vyd. Magnet, Praha 1974, str. 81–87.

¹²¹⁾ Srov. S. N. Smirnov: tamtéž, str. 58.

¹²²⁾ Tamtéž, str. 59.

¹²³⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 59.

¹²⁴⁾ O těchto druzích stop viz např. J. Pješčak: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 77–84.

riální povahy subjektu s objekty vnějšího světa, dokonce subjekt ryze materiálního odrazu se zachovává před změněním v objekt tím, že v něm odráží jen takové rysy, které jsou adekvátní, tak či jinak odpovídají samotné objektivní povaze objektu, tak či jinak jsou objektivně spjatý s jeho vlastní povahou: spjatý jak s jejími skutečnými rysy, tak i s reálnými, objektivními možnostmi její změny a rozvoje během existence daného subjektu nebo jeho přeměnění v jiný materiální útvar.¹²⁵⁾ V kriminalistické praxi se setkáváme i s takovými změnami subjektu, kdy vzniká jiný materiální útvar (např. v důsledku působení objektu na subjekt dojde ke změně skupenství nebo ke vzniku sloučeniny apod.). Kriminalistickou stopou není v tomto případě zmíněný materiální útvar samotný, ale fakt jeho změny.

„Tedy, odraz je jednota protikladů: odrazem jakýmkoli subjektem z jedné strany povahy (přirozenosti) jiných objektů, a z druhé strany své vlastní povahy (přirozenosti); objektivního obsahu co do svého zdroje a subjektivního odrazu tohoto obsahu co do své formy.“¹²⁶⁾

Při vzájemném působení objektů se v odrazu fixují nejen charakteristiky působícího objektu, ale i, jak uvádí Kučerov, charakteristiky procesu vzájemného působení: povaha působení (mechanická, chemická, biologická aj.), zvláštnosti kontaktu apod.¹²⁷⁾ Např. na vystřelené střele se fixují stopy mechanického působení vnější struktury vývrtu hlavně střelné palné zbraně.

„Zejména z absolutizace objektivního obsahu odrazu (podle svého zdroje) vyrůstá metafyzická, nazíravá koncepce odrazu jako odrazu povahy jen objektů prostřednictvím jednostranného působení na subjekt.“¹²⁸⁾ Na tomto názoru je založena kriminalistická identifikace podle řady kriminalistů.¹²⁹⁾ Smirnov též uvádí, že k nazíravé koncepci vede i názor, podle něhož odraz je taková část, stránka vzájemného působení, která není ničím jiným, než odrazem povahy jen objektů vnějšího světa.¹³⁰⁾ Podle tohoto názoru existuje i jiná část vzájemného působení, která však není odrazem, ale deformací odrazu. Takovou vadou, jež je vnější ve vztahu k „vlastnímu odrazu“ a již je třeba „eliminovat“ z totálního výsledku vzájemného působení subjektu s objektem, je podle zmíněného názoru právě odraz vlastní povahy odrážejícího subjektu ve výsledcích vzájemného působení.¹³¹⁾

¹²⁵⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 60.

¹²⁶⁾ Viz tamtéž, str. 63.

¹²⁷⁾ Viz I. A. Kučerov: Sootnošenie tožďestva i različija, izd. Nauka i tehnika, Minsk 1968, str. 69.

¹²⁸⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 63.

¹²⁹⁾ Viz např. R. S. Bělkin a A. I. Vinberg: Kriminalistika i dokazyvanie, Jurid. lit., Moskva 1969, str. 66–138.

¹³⁰⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 63.

¹³¹⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 63.

V kriminalistice rozlišujeme dva případy takových odrazů. V prvním případě je v tomto odrazu obsažena vlastní povaha odrážejícího subjektu takovým způsobem, že je zcela či v základě znehodnocena informace o vlastnostech odráženého objektu. R. S. Bělkin hovoří o zmizení, sejmutí, setření odrazu.¹³²⁾ V druhém případě je v tomto odrazu obsažena vlastní povaha odrážejícího subjektu jen do té míry, že nečiní odraz a dekodovatelnost vlastností odráženého objektu nemožnými. Tento názor však opomíjí, že je nezbytné odlišovat výraz vlastní povahy subjektu v procesech odrazu objektu subjektem na jedné straně a v procesech vzájemného působení subjektu s objektem na straně druhé.¹³³⁾ Jen v procesu odrazu objektu vnějšího světa a nikoli v procesu vzájemného působení je možná existence subjektivní deformace objektivní povahy odráženého objektu. V procesu vzájemného působení subjektu s objektem, který není ničím jiným než procesem materiálního přetvoření objektu, je objektivně nemožné, aby se projevilo vše to, co náleží jen subjektu a nemá žádný vztah k objektu. Vzájemné působení subjektu s objektem může probíhat a vždy probíhá jen jako objektivní materiální proces.¹³⁴⁾ Avšak v procesu odrazu, který není procesem přetvoření odráženého objektu, v případě ideálního uvědomělého odrazu může subjekt tohoto odrazu (člověk) zcela vnést vlastní přání, představy, snahy atd., jež deformují adekvátnost odrazu, tj. vše to, co náleží jen subjektu a nemá žádný vztah k objektu.¹³⁵⁾ Tedy tím, co musí být očištěno od subjektivního, je představa subjektu o vnějším světě, odraz objektů tohoto světa subjektem. A k tomuto očištění odrazu od subjektivního nevede právě nic jiného, než vzájemné působení subjektu s objektem, vystupující coby konečná forma jako forma, způsob dosažení totožnosti subjektivní představy o vnějším světě s objekty tohoto světa. Nikoli ze vzájemného působení musí být eliminováno subjektivní, nýbrž z odrazu, a samo vzájemné působení (zejména lidská praxe) vystupuje jako forma eliminace subjektivního z procesu a výsledku odrazu vnějšího světa subjektem, jako forma odrazu, završující proces jeho probíhání v jakýchkoli jiných formách. A završující formou odrazu se nutně jeví vzájemné působení subjektu s objektem zejména proto, že jen proces tohoto vzájemného působení vede objektivně k tomu, že v totálním výsledku odrazu objektu subjektem se zachovává jen to, co objektivně odpovídá jak povaze objektu, tak i povaze subjek-

¹³²⁾ Viz R. S. Bělkin: Leninskaja teorija otryženija i metodologičeskie problemy sovětskoj kriminalistiky, VŠ MVD, Moskva 1970, str. 13.

¹³³⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 64.

¹³⁴⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 64.

¹³⁵⁾ Viz tamtéž, str. 64.

¹³⁶⁾ Viz S. N. Smirnov: tamtéž, str. 65.

tu.¹³⁶⁾ Základ jednoty materiálního a ideálního, subjektivního a objektivního spočívá z gnoseologického hlediska v tom, že kvalitativní určenost obrazu odráží kvalitativní určenost předmětu. „To je,“ ukazuje A. G. Spirkin, „také nezbytnou podmínkou samé možnosti poznání světa, která se realizuje společenskou praxí a jejímž prostřednictvím se vytváří objektivně správný odraz světa.“¹³⁷⁾ Počítky odhalují člověku objektivní pravdu, neboť jsou subjektivním obrazem objektivního světa. „Počitek je subjektivní, ale jeho základ či příčina (Grund) je objektivní.“¹³⁸⁾ Podle Marxe „ideální není nic než materiálně přenesené do lidské hlavy a v ní přetvořené“.¹³⁹⁾ Materiální předmět, který se odráží ve vědomí člověka, existuje jednak jako objektivní předmět myšlenky, jednak jako subjektivní myšlenka o předmětu. Materiální předmět odražený v lidském mozku existuje v něm jinak, než existuje objektivně, ale jeho ideální obrazy, snímky, kopie nejsou přeludy, neboť mezi obrazem a tím, co je zobrazeno, je shoda. Obraz nelze stavět proti předmětu, protože kvalitativní určenost obrazu odráží kvalitativní určenost předmětu.¹⁴⁰⁾ „Předmět-ná pravdivost myšlení,“ uvádí V. I. Lenin, „neznamená nic jiného než existenci předmětů (věcí o sobě), pravdivě odražených myšlením.“¹⁴¹⁾ Existuje tedy proces vyčlenění adekvátního odrazu z úplného výsledku procesu odrazu objektu subjektem. Tento výsledek nutně obsahuje jak odraz objektu, jakým skutečně je, tak i jeho odraz, jak se jeví subjektu vzhledem k jeho vlastním přáním, snahám apod.¹⁴²⁾ Funkci kritéria pravdy lidského poznání plní tedy vzájemné působení subjektu s objektem (praxe), tj. základní materiální forma odrazu.

2. V neživé přírodě se projevuje jednota odrazu a vzájemného působení velmi výrazně jako jejich aktuální totožnost, neboť jde o bezprostřední formu odrazu na rozdíl od zprostředkované formy odrazu v živé přírodě a společnosti.

Jakýkoli subjekt má vnitřní schopnost odrážet širší fragment prostředí ve srovnání s tím fragmentem, který odráží v důsledku specifika svého právě probíhajícího, reálného vzájemného působení s prostředím. Celkový, obecný soulad odrazu a vzájemného působení tedy „v sobě zahrnuje nejen aktuální totožnost obsahu a formy odrazu s obsahem a formou vzájemného působení, nýbrž i jejich potenciální odlišnost obsa-

¹³⁷⁾ Viz G. A. Spirkin: Učebnice marxistické filosofie, Svoboda, Praha 1971, str. 103.

¹³⁸⁾ Viz V. I. Lenin: Materialismus a empiriokriticismus, nakl. Svoboda, Praha 1952, str. 115 (citát z L. Feuerbacha).

¹³⁹⁾ Viz K. Marx: Kapitál, sv. 1, Praha 1954, str. 30.

¹⁴⁰⁾ Viz G. A. Spirkin: Učebnice marxistické filosofie, Svoboda, Praha 1971, str. 103.

¹⁴¹⁾ Viz V. I. Lenin: Materialismus a empiriokriticismus, Svoboda, Praha 1952, str. 90.

¹⁴²⁾ Viz S. N. Smirnov: Dialektika otaženi i vzaimodějstvi v evolucii materii, izd. Nauka, Moskva 1974, str. 65.

hovou, částečné potenciální překročení obsahu odrazu za ty hranice, které jsou určeny specifikem právě probíhajícího vzájemného působení subjektu s vnějším světem. Proto jednota, soulad odrazu se vzájemným působením, které vystupuje, tak říkajíc, v roli hranice aktuálního obsahu odrazu, jsou v důsledku tlaku potenciální obsahové odlišnosti odrazu a vzájemného působení dočasnými, přechodnými, relativně změnitelnými“.¹⁴³⁾ Tuto tezi je možno v kriminalistice dokumentovat zobecněnými zkušenostmi zkoumání všech druhů trasologických stop.

Za určitých podmínek se může potenciální odlišnost mezi odrazem a vzájemným působením změnit v aktuální odlišnost; to závisí na specifiku daného subjektu. Na úrovni živé přírody a společnosti je subjekt schopen aktuálně odrážet nejen objekty, které právě jsou ve sféře probíhajícího jeho vzájemného působení s vnějším světem, nýbrž i objekty, které jsou mimo tuto sféru,¹⁴⁴⁾ tj. objekty, které byly v analogické sféře dříve nebo mohou být v budoucnu. Na úrovni neživé přírody takový odraz existuje zřejmě jen ve formě stop po minulých vzájemných působeních. Tento poznatek je mimořádně důležitý z hlediska poznání zákonitostí vzniku, zachování a zániku především trasologických stop.

¹⁴³⁾ Viz tamtéž, str. 69.

¹⁴⁴⁾ Viz tamtéž, str. 70.

SPECIFIKUM ZÁKONITOSTÍ VZNIKU A ZACHOVÁNÍ STOP MATERIÁLNÍCH A STOP VE VĚDOMÍ

§ 1. ZVLÁŠTNOSTI VZNIKU A ZACHOVÁNÍ MATERIÁLNÍCH STOP

Pojem „odraz“ zahrnuje různé typy, formy a druhy odrazu; je tedy pojmem obecným. Je výsledkem zobecnění různých typů, forem a druhů odrazu, které jsou specifické pro různé materiální systémy. Pojem „odraz“ tedy postihuje všeobecnou vlastnost hmoty. Proto, jak uvádí Vdovičenko, je třeba hovořit ne o dvou různých druzích odrazu, nýbrž o jednotné vlastnosti odrazu, která ve svých konkrétních projevech vystupuje v různých typech, formách a druzích.¹⁴⁵⁾ Tedy i naše členění odrazu trestného činu na odrazy-stop materiální a odrazy-stop ve vědomí člověka je třeba chápat podmíněně jako dvě různé formy (typy) všeobecné vlastnosti hmoty. Totéž platí o různých druzích odrazu v rámci odrazu materiálního, tj. při vzniku hmotných stop trestného činu. Tyto druhy odrazu jsou i jedním z důležitých kritérií pro klasifikaci materiálních stop (viz dále v hlavě IV).

1. Odras v neorganické přírodě se uskutečňuje na základě mechanických a jiných fyzikálních i chemických zákonů.

Kriminalistika nezkoumá všechny vlastnosti předmětů, ale jen ty, které se změnily v procesu odrazu anebo s ním nějak souvisely. Jsou to např. vlastnosti obecné deformace jednotlivých elementů reliéfu a struktury, oddělení a splynutí jednotlivých částic předmětů, jejich změny při činnosti

¹⁴⁵⁾ Srov. G. G. Vdovičenko: Leninskaja teorija otažrenija i informacija, Institut povyšeniya kvalifikacii prepodavatelej obščestvennych nauk pri Kievskom gos. univ., Kiev 1969, str. 15.

termických, chemických, mikrobiologických a jiných jevů vytvářejících stopy.¹⁴⁶⁾

Vzájemné působení tvrdých těles je nejčastěji doprovázeno mechanickým kopírováním prostorových geometrických znaků, tj. změnami — deformacemi objektu, jenž stopu přijímá, odráží. V důsledku těchto změn — deformací vznikají příčinně následné vztahy konkrétní totožnosti.

V případech vzájemného působení tvrdých těles se v kriminalistické praxi zabýváme především různými stavy téhož objektu v různou dobu. „Tyto různé stavy,“ jak uvádí Kučerov, „nejsou determinovány spontánním pohybem objektu od totožnosti k odlišnosti, nýbrž náhodným působením.“¹⁴⁷⁾ Je opravdu nahodilé, že určitý objekt figuruje v konkrétním trestném činu a že v příčinné, místní, časové či jiné souvislosti s ním změnil svůj stav. Tato změna (výsledek odrazu na přijímajícím objektu) má formu zobrazení působícího objektu (nebo jeho jednotlivých vlastností). Zobrazení je po určitou dobu fixováno jako podstatná změna stavu totožnosti přijímajícího objektu. Pokud dojde jen k nevýraznému napětí struktury, mizí toto napětí, jakmile je přerušeno spojení vzájemně působících objektů.

Danisjavičus uvádí, že „při tvorbě libovolné stopy musí být přítomny dva objekty, které se musí dostat nějak do vzájemného kontaktu. Tyto kontakty mohou být aktivní i pasivní, jednostranné i dvoustranné, bezprostřední i zprostředkované (distanční)“¹⁴⁸⁾ Segaj¹⁴⁹⁾ v této souvislosti uvádí, že s filosofickou kategorií „spojení“ těsně souvisí filosofická kategorie „vztahu“, „vzájemného působení“ a „odrazu“. Použití kategorie vzájemného působení pro spojení materiálních objektů předpokládá existenci nějakého materiálního substrátu, jenž uskutečňuje toto spojení. Kategorie vztahu se abstrahuje od materiálních procesů a akcentuje pozornost nikoli na obsahovou, nýbrž na logickou stránku vzájemného spojení jevů. Materiální charakter spojení a jeho odlišnost od kategorie vztahu spočívá v tom, že při vzájemném spojení mezi věcmi změna jedné věci vyvolává změnu druhé. Vzájemný vztah neznamená, že změna jedné věci určuje nějakou změnu druhé.

V kriminalistice je nejvíce prozkoumáno bezprostřední vzájemné působení objektů, které tvoří vědecké základy trasologie v pojetí sovětské kriminalistiky. Bezprostřední elementární odraz probíhá ve směru jednostranném i dvoustranném. Jednostranné působení se projevuje nejčastěji při

¹⁴⁶⁾ Viz P. Danisjavičus: Kriminalističeskoe sledovedenie (obščie teoretičeskije vo-prosy), Min. Vysš. i spec. sred. obrazovanija Litovskoj SSR, Vilňus 1973, str. 41.

¹⁴⁷⁾ Viz I. A. Kučerov: Sootnošenie tožděstva i različija, izd. Nauka i tehnika, Minsk 1968, str. 53.

¹⁴⁸⁾ Viz P. Danisjavičus: tamtéž, str. 37.

¹⁴⁹⁾ Srov. M. Ja. Segaj: Metodologija sudebnoj identifikacii, Red.-izd. otděl. MVD USSR, Kiev 1970, str. 86.

mechanických formách pohybu, a to odrazem reliéfu. Výsledek odrazu vzniká v podobě deformace přijímajícího objektu, tj. v podobě plastické stopy, nebo jako navrstvení na něm částic, které se oddělily od působícího objektu, tj. v podobě stop navrstvení.¹⁵⁰⁾

V kriminalistice se často odrážený systém v neživé přírodě označuje za zdroj odrazu. To je nesprávné, neboť z aspektů kriminalistických, tj. z hlediska spáchání trestného činu, se odrážený systém neodráží vlivem vlastní aktivity (ta je zde zcela nepodstatná a zanedbatelná), nýbrž v důsledku vnější aktivity jiného objektu. Zdrojem odrazu je v mnohých případech organický objekt (např. člověk), který buď sám je bezprostředním zdrojem odrazu a tedy odráženým systémem, anebo je jen původcem odrazu, tj. činitelem, který vyvolal vzájemné působení nějakého anorganického systému s jiným organickým či anorganickým systémem (odrážejícím systémem). V jiných případech jsou zdrojem odrazu přirozeně působící síly chemické, tepelné, mikrobiologické, elektromagnetické aj.

Je-li působící objekt materiálem měkčím, pak probíhá proces obráceně. Působící objekt je systémem odrážejícím a objekt, na nějž je působeno, je systémem odráženým.

Luzgin akcentuje, že vzájemná činnost v systému originál—objekt stopu přijímající je spjata s jinými systémy odrazu, které mohou vůči ní plnit roli průvodních podmínek, jež akt vzájemného působení mezi objekty P_1 a P_2 buď usnadňují, anebo komplikují.¹⁵¹⁾ V kriminalistické praxi je zjištění těchto průvodních podmínek velmi důležité, má-li být ze změn dekodována kriminalisticky relevantní informace. Přitom se musí brát v úvahu i vliv jiných systémů odrazu po spáchání trestného činu až do jeho zjištění a zkoumání.

2. Vzájemné působení sypkých, kapalných a plyných látek vyvolává jinou formu kopírování, a sice kopírování vnitřní struktury těles. Může to být zůstavení částic či části celku, vnitřní kvalitativní strukturální změna anebo vnější i vnitřní změna. Mezi odráženým a odrážejícím objektem vznikají zřídka vztahy individuální totožnosti, nýbrž zpravidla jen vztahy skupinové příslušnosti, resp. vztahy další.

Kvalitativní změny struktur mohou dosáhnout až charakteru rozrušení substrátu objektu a změny samotného typu odrazu. V jiných případech napětí struktur mění druhy a formy materiálních objektů v rámci téhož typu odrazu.

Proces vzniku a zachování stop ve vzájemném působení a odrazu je

¹⁵⁰⁾ Srov. M. V. Saltěvskij: *Teoretičeskije osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj expertize*, dokt. dis., Charkov 1969, str. 147—148.

¹⁵¹⁾ Viz I. M. Luzgin: *Metodologičeskije problemy rassledovanija*, Jurid. lit., Moskva 1973, str. 60.

podřízen, jak uvádí Timofeeva, základním zákonům vývoje:¹⁵²⁾ zákonu narůstání kvantitativních změn a jejich přechodu v kvalitativní změny (např. vznikají-li v souvislosti s trestným činem v důsledku chemického působení kvalitativně nové materiální útvary, sloučeniny — naše vsuvka M. P.), zákonu jednoty a boje protikladů (výsledkem je např. koroze vnitřku hlavně střelné zbraně — naše vsuvka M. P.), zákona negace negace (např. vzniklá plastická stopa je negována další plastickou stopou v témže místě — naše vsuvka M. P.).

Odrážející těleso (látku) můžeme nahlížet jako přirozený „přístroj“, fixující ve svém stavu stav předmětů, které s ním koexistují, a to nejen z pozic odrazu funkcí odráženého předmětu, ale i z pozic odrazu jeho vnitřních, strukturálních charakteristik. „Nahlížení těles, procesů, jevů jako materiálních systémů — souhrnu elementů, spojených určitou strukturou, poskytuje možnost vidět, že v procesu odrazu je podstatnou změna strukturální organizace odrážejícího vlivem působení odráženého.“¹⁵³⁾

Pro kriminalistiku má význam i vlastnost objektů, kterou nazýváme sumací stop. Je to schopnost objektů spojovat mnohé stopy minulých vzájemných působení a odrážet je jako jistý jednotný výsledek. Především je to prostorová a časová sumace stejnorodého působení, např. téhož druhu energie, vyvolávajícího stejnorodé následky (viz např. stopy tepelného, chemického, mikrobiologického působení). Proto v případech těchto působení nelze v kriminalistické praxi zpravidla zjistit dobře místo a posloupnost vzniku jednotlivých stop, nýbrž jen obecně mechanismus a konečný výsledek působení, tj. sumarizovanou stopu.

§ 2. ZVLÁŠTNOSTI VZNIKU A ZACHOVÁNÍ STOP VE VĚDOMÍ

1. Od nepaměti se člověk snaží odhalit tajemství paměťových stop, jejich materiální substrát.

Platón se domníval, že paměťové stopy jsou otisky na voskových tabulkách, Aristoteles pokládal paměťovou stopu za zachování obrazu skrze zachování pohybu, ale jako analogie použil pro ni výraz „otisk na voskové tabulce“.

Ještě velmi dlouho po Platónovi a Aristotelovi existoval směr, který si představoval stopy paměti jako nějaké morfologické změny mozkové hmoty (např. Bonnet, Lamarck, Bain).

¹⁵²⁾ Srov. N. V. Timofeeva: Osobennosti otaženija v neorganičeskoj prirode, „Problemy otaženija i sovremennaja nauka“, Materialy k teoretič. konferencii, Izd. MGU, Moskva 1967, str. 62.

¹⁵³⁾ Viz G. G. Vdovičenko: Leninskaja teorija otaženija i informacija, Institut povyš. kvalif. prepodavatelej obščestv. nauk pri Kiev. gos. univ., Kiev 1969, str. 13.

Descartes si představoval psychické procesy a paměťové stopy jako výsledek mechanického pohybu „spiritus animales“ kůrou mozkovou.

Další směr (Wundt a Ribot koncem 19. a začátkem 20. stol.) nahlíží paměť též jako nějakou „stopu“ v postavení předpokladu k odhalení dříve získaných dojmů a k získání nových.

Na soudobé představy o paměťových stopách měla největší vliv koncepce tvarové psychologie, která se pokouší přenést psychologické pojmy do oblasti neurofyzilogie. Pro tento směr, jako jeden z evidentních projevů fenomenalismu, jsou zákonitosti vnímání univerzálními zákony veškeré psychické činnosti. Pro tyto psychology je nejdůležitější prostorové „schéma“, „struktura“, „organizace paměťových stop“.

Tyto názory byly zčásti překonány W. Köhlerem,¹⁵⁴⁾ W. Mac Dugalllem¹⁵⁵⁾ na jedné straně a především I. M. Sečenovem¹⁵⁶⁾ na straně druhé. Köhlerova hypotéza paměťových stop spočívá v názorné představě, v modelu. Domnívá se, že paměťová stopa se tvoří jako při elektrolýze, tj. v procesu samoregistrace, v níž „proud píše svou vlastní historii“.¹⁵⁷⁾ Stopu tedy chápe jako fyzikální jev a nevymanil se z pozic tvarové psychologie. Analogickou je i teorie Mac Dugalla, neboť strukturu stop též odvozuje z psychologické struktury procesů vnímání. Sečenov odvozuje charakter paměťových stop bezprostředně z uspořádání nervového systému. Jeho pojetí stopy spočívá na teorii podmíněných reflexů. „Paměť jako vlastnost smyslových aparátů,“ uvádí Sečenov, „spočívá... ve změnitelnosti nervu, která následuje za působením vnějšího podráždění.“¹⁵⁸⁾

Hypotéza K. S. Lashleye o fyziologickém charakteru paměťové stopy logicky vyplývá z jeho obecných neurologických antilokalizacionistických představ.¹⁵⁹⁾ I. P. Pavlov posuzuje lokalizaci nikoli jako zvláštnost činnosti určitých, vysoce specializovaných buněk, nýbrž jako formování složitých „dynamických struktur“, „kombinačních center“, jež zapojují dokonce daleko zůstávající body kůry, spojované v obecné činnosti.¹⁶⁰⁾

Až do konce dvacátých let tohoto století jsou ve filosofickém přístupu k paměti dva základní proudy: monistický (E. Hering) a dualistický (A. Bergson). Podle monistického (idealistického nebo materialistického) je paměť základní vlastností ducha nebo živé hmoty, jejich prvotní vlastností, která není nějakým hlubším projevem bytí. Podle dualistického proudu je

¹⁵⁴⁾ Viz The place of value in a world of facts, N. Y. 1959.

¹⁵⁵⁾ Viz Psychological psychology, London 1905.

¹⁵⁶⁾ Viz I. M. Sečenov, sb. Fiziologija nervnoj sistemy, t. I, Moskva 1952.

¹⁵⁷⁾ W. Köhler: The place of value in a world of facts, N. Y. 1959.

¹⁵⁸⁾ Viz I. M. Sečenov: tamtéž, str. 187.

¹⁵⁹⁾ Viz K. S. Lashley and M. Wade: The Pavlovian theory of generalization. Psychological review, vol. 53, 1946.

¹⁶⁰⁾ Viz I. P. Pavlov: Polnoe sobranie trudov, M—L, AN SSSR 1949, t. 3, str. 253, 288.

vzpomínka obrazem, který je současně předmětem i zobrazením — kopii něčeho nepřítomného.¹⁶¹⁾

2. Ideální poznávací obrazy lze dělit na dvě základní skupiny: 1. smyslové, názorné obrazy, 2. racionální, pojmové obrazy.¹⁶²⁾

Smyslové, názorné obrazy existují jako obrazy vjemů a obrazy představ a jsou nositeli informace o objektu či třídě (skupině, rodu, druhu) objektů.

Racionální, pojmové obrazy odrážejí nejobecnější spojení a vztahy objektivního světa, které jsou nedostupné našim smyslovým orgánům (analyzátorům).

Vjem je smyslový obraz objektů reality, působících na naše smyslové orgány. Vzniká jen v moment působení objektů na smyslové orgány, a proto je spojen vždy s určitou situací, např. okolnostmi trestného činu. Proto je důležitým komponentem tzv. názorného situačního myšlení, jež je bezprostředně zapojeno v praktickou činnost subjektu, např. svědka trestného činu.

Získaná smyslová informace se však nespojuje pevně jen s jedinečnou (konkrétní) situací, např. trestným činem, neboť člověk, tedy i každý svědek trestného činu, zobecňuje, abstrahuje a provádí transfér poznatků do jiných svých praktických činností. Poznávací proces vyžaduje umění aktualizovat minulou zkušenost, vybavit si ve vědomí obraz objektu i tehdy, když již nepůsobí na smyslové orgány, kdy již s ním nejsme v bezprostředním kontaktu. To umožňují mechanismy lidského vědomí, jako je analýza a syntéza, abstrakce a zobecnění, paměť, znovupoznání aj.

U dospělého člověka neexistuje smyslový stupeň poznání v „čisté podobě“, nýbrž jen ve vzájemných vztazích s racionální formou poznání. Proto stopa ve vědomí je zcela jiného charakteru než stopa materiální. Smyslové obrazy se zapojují do komplexu soudů a úsudků. Tedy pojem „smyslový obraz“, „smyslové poznání“ — to jsou vědeckoteoretické abstrakce, v nichž je obsažena jen jedna stránka složitého, nedílného procesu zpracování informace.¹⁶³⁾ Toho si musí být vědom orgán činný v trestním řízení při zkoumání jednotlivých etap formování svědecké výpovědi, při analýze a hodnocení její úplnosti a věrohodnosti.

Podmínkou přetváření materiálního v ideální je praktická činnost, během níž vzniká smyslový vjem jako element konkrétního vzájemného působení subjektu s okolní skutečností. „Samotný mechanismus vzniku obrazů vnímání subjektem závisí na potřebách předmětné, praktické činnosti a též na charakteru samotné věci, a je výsledkem určité poznávací činnosti, tj.

¹⁶¹⁾ Uvedeno podle M. S. Rogovina: *Filosofskie problemy teorii pamjati*, izd. VŠ, Moskva 1966, str. 95, 96.

¹⁶²⁾ Srov. A. V. Slavin: *Nagljadnyj obraz v strukture poznanija*, Izd. polit. lit., Moskva 1971, str. 15.

¹⁶³⁾ Srov. A. V. Slavin: *tamtéž*, str. 17–18.

aktivnosti subjektu. Jakmile vjem vznikne a zformuje se v procesu předmětné praktické činnosti, působí zpětně a reguluje praktickou činnost.¹⁶⁴⁾

Vnímání sestává z perceptivního modelování, smyslového obrazu a myšlení.¹⁶⁵⁾ Vjemy předmětu v různých podmínkách se přetvářejí v konstantní obraz (normál), tj. takový obraz, který by vznikl, kdyby byl předmět vnímán v obvyklých a nejpříznivějších podmínkách. Subjekt, získávající různou informaci o předmětu, ji přetváří v perceptivní model vnímaného předmětu.¹⁶⁶⁾

V procesu životní činnosti vznikají u člověka určitá schémata, která mu dovolují znovu poznat předměty i tehdy, kdy vnímá jen některé, neinformativnější jejich elementy. Při porovnání aktuálního vjemu se vzniklými schématy tato schémata překrývají aktuální obraz, tzn. určitým způsobem jej přetvářejí. Vliv minulé zkušenosti napomáhá adekvátnějšímu odrazu hmotného světa. Tak znovupoznání objektu napomáhá větší jasnosti zobrazení, věrnému odhalení funkcí a významu předmětu vnímaného v různých situacích. A jen v ojedinělých případech minulé zkušenost vyvolává objektu neadekvátní modifikace obsahu vjemu, např. při vzniku iluzí. To vše svědčí o tom, že obraz vjemu nemůže být nijak ztotožněn se zrcadlovým zobrazením. Tím se odlišují „paměťové stopy“ od „stop materiálních“, např. daktyloskopických, trasologických (v pojetí čs. kriminalistiky) aj.

Spojení obrazu s originálem je zpravidla determinováno, neboť obraz je důsledkem přímého nebo nepřímého vzájemného působení objektu a subjektu. Působení objektu na centrální nervovou soustavu vyvolává takový souhrn jejích stavů, který je v izomorfním vztahu k množství elementů předobrazu.

Všem formám odrazu (i vědomí člověka jako formě odrazu) je vlastní strukturální soulad objektů, který vzniká při přenosu vlastností jednoho objektu (příčiny) na objekt druhý (následek). Nej názornějším druhem strukturálního souladu je vztah názorného kopírování (vztah fotografie k objektu odrazu). Strukturální soulad však může mít i abstraktnější charakter, tak říkajíc skrytý (viz přenos prostorové struktury ze zvukového záznamu pomocí zvuků).

Podle Koršunova¹⁶⁷⁾ je přenos struktury nejdůležitější podmínkou formování subjektivních obrazů člověkem, zejména názorných vjemů (např.

¹⁶⁴⁾ Viz N. A. Makovskij: *Čuvstvennoe vosprijatie i praktika*, avtoref. kand. dis., Kiev 1973, str. 15.

¹⁶⁵⁾ Srov. např. L. P. Gurova: *Vzaimootnošenie myslitel'nyh, zritel'nyh a praktičeskich operacij pri rešenii zadač*, *Voprosy psihologii* 2, 1964.

¹⁶⁶⁾ Viz I. B. Michajlova: *Čuvstvennoe otaženie v sovremenom naučnom poznanii*, avt. dokt. dis., VŠ OŠ pri CK KPSS, Moskva 1973, str. 13.

¹⁶⁷⁾ Srov. A. M. Koršunov: *Teorija otaženija i tvorčestvo*, Izd. polit. lit., Moskva 1971, str. 11.

zrakové zobrazení pachatele trestného činu jako informace o události trestného činu). Hlavní funkce psychických procesů nespočívá ve vnímání vnější energie, nýbrž v zafixování struktury objektu, v jejím zakódování a předání kůře mozkové.

V psychice člověka se vytvářejí modely (složitě funkcionální systémy) vnější události, např. události trestného činu a okolností s ní souvisejících. K pochopení, jak se formuje model jako poznávací obraz, je třeba objasnit, jak se mění materiálně v ideálně — subjektivní obraz. Spojení obrazu s mozkem je třeba chápat jako vztah nikoli substancionální, nýbrž funkční. Bereme-li v úvahu jednotu funkcí mozku a předmětné činnosti, znamená to objasňovat formování subjektivního obrazu jako ideální formu odrazu skutečnosti. Obraz je z jedné strany spojen s nervovým materiálním substrátem a z druhé strany je v obrazu dán obsah objektu, nikoli nervového substrátu. Tedy obsah signálu se vyděluje od své formy (materiálního substrátu) nikoli cestou anatomicou, fyziologickou a chemickou, nýbrž funkčně. Mozkový model (jako imitující, zastupující objekt) odpovídá jevům, subjektivní obraz již nikoli. Ideálně, jak uvádí Marx, je materiálně, přesazené do hlavy člověka a v ní přetvořené.¹⁶⁸⁾ Proto je ideálně způsobem osvojení objektů, který — na rozdíl od způsobu materiálního osvojení — se uskutečňuje bez změny vnějšího světa.

Nahlížíme-li „vjem“ jako smyslový obraz, jde o určitou formu odrazu, jež se liší od abstraktního myšlení, i když je s ním spjata. Smyslové a racionální se liší, neboť každé z nich má specifický vztah k předmětu a je formou výrazu znalostí o objektivních vlastnostech a vztazích. To umožňuje z gnoseologického hlediska akcentovat nejen jednotu vnímání a myšlení, ale i stanovit jejich specifikum.¹⁶⁹⁾

Odras objektu vnímáním je složitou činností, která zahrnuje znovu-poznání a reprodukci. Tyto těsně souvisí s myšlením. Nelze tedy analyzovat smyslový vjem mimo jeho spojení s myšlením. Vnímání není totiž jen čistě senzorický proces, nýbrž jev, který obsahuje i akty myšlenkové činnosti.

Díky tomu, že dochází ke spojení obraznosti (názornosti) a významu (smyslu), vzniká v představě zobecněný poznatek o odrážených objektech, v němž vystupují v jednotě smyslové a logické momenty. Smyslová, názorná stránka je opěrným bodem (nositelem) zobecněného smyslového obsahu (logického významu). Tento mechanismus lidského vědomí se výrazně projevuje jak při formování svědecké výpovědi, tak v identifikačním procesu prováděném formou rekognice.

Jednota smyslového a racionálního v představě vyplývá ze složitosti

¹⁶⁸⁾ Viz K. Marx: Kapitál, sv. 1, Praha 1954, str. 30.

¹⁶⁹⁾ Srov. N. A. Makovskij: tamtéž, str. 17.

fyziologických mechanismů. Jakýkoli signál, který vnímá člověk smyslovými orgány, zanechává v mozku jistou „stopu“. Stálost stopy je závislá na jejím charakteru, emociálním zabarvení a řadě jiných faktorů. Mozek má překvapující schopnost v nejbližším případě potřeby rychle „nalézat“ a „oživovat“ trvalé „stopy“ dříve vnímaných signálů. Přitom určitá centra šedé kůry mozkové stále srovnávají přicházející informaci s informací uchovanou (podrženou) v mozku. Tak probíhá přibližně i zapamatování okolností trestného činu a pozdější výpověď i znovupoznání osob a věcí.

Tím, že se formování představ účastní 2. signální soustava, se objasňuje skutečnost, že velké množství názorových obrazů není jen výsledkem osobní smyslové zkušenosti člověka, nýbrž výsledkem procesu komunikace.

Představy jsou „chudší“ a „bledší“ než vjemy. Jsou méně detailní, méně jasné, jsou fragmentární. To ovšem nevyčerpává charakter představ. Při přechodu vjemu v představu se struktura obrazu mění, neboť působí proces zobecnění a schematizace. V představě se některé znaky redukují či zcela opomíjejí jako zbytečné; jiné, v nichž je obsažena nejvýznamnější informace, se uchovávají a dokonce zvýrazňují. V tom spočívá ekonomický způsob podržení maxima informací o vnímaném objektu. Je to možné proto, že představa není „čistou smyslovostí“, nýbrž díky aktivnímu myšlenkovému přepracování, díky transformaci vjemů, se stává nositelem racionálního poznání. Představy se tedy neprojevují jen jako výsledek pasivního, bezděčného vybavení a zobecnění dřívějších vjemů. Představa člověka je formou aktivního, tvůrčího poznání, která je v neustálé vzájemné činnosti se všemi druhými smyslovými a logickými mechanismy myšlení. Racionální elementy způsobují, že představa odráží vlastnosti objektu hlouběji.¹⁷⁰⁾

Obraz (představa), jehož předností je konkrétnost, je současně v jistém stupni abstrakcí, zobecněním skutečnosti. „Obraz nezahrnuje a ani nemůže zahrnovat veškeré bohatství mnohotvárnosti předmětu; je odrazem jen jedné z jeho stránek, zevnějšku předmětu, je odmyšlením, abstrakcí. V obrazu se kromě toho, nehledě na jeho individuální svéráznost, v základě odrážejí a fixují nutné, pro praktickou činnost významné rysy, které jsou společné pro všechny členy dané společnosti. Proto smyslový obraz vjemu (představa) je v jistém smyslu abstrakcí.“¹⁷¹⁾

Ve smyslové představě převládají smyslové orgány, v teoretické představě převládá myšlení. „Paměť je forma poznávací činnosti mozku, zaměřená na sestavení obrazu okolního světa cestou fixace, uchování, vyba-

¹⁷⁰⁾ Uvedeno podle A. V. Slavina: Nagljadnyj obraz v strukture poznaniya, Izd. polit. lit., Moskva 1971, str. 21–22.

¹⁷¹⁾ Viz I. B. Michajlova: Čuvstvennoe otryženie v sovremennom naučnom poznanii, avt. dokt. dis., VŠ PŠ pri CK KPSS, Moskva 1973, str. 18.

vení a přepracování signálu o tomto světě, které k němu přicházejí.¹⁷²⁾ Analýza lidské paměti ukazuje, že je integrací všech forem odrazu hmoty a co do svého obsahu má charakter obrazu — modelu. Jinými slovy řečeno, v paměti člověka se uchovává obraz i model předmětu, jenž je poznáván člověkem, a také obraz i model druhu činnosti člověka s tímto předmětem.¹⁷³⁾

Smyslové obrazy nelze chápat jako elementární a bezprostřední kopie skutečnosti, neboť lidská „smyslovost“ je specifická, je zprostředkována praxí. „Proces poznání jednotlivého člověka se prostřednictvím praxe a jazyku zapojuje ve společenský proces poznání, což vnáší kvalitativní změnu v charakter individuálního smyslového odrazu skutečnosti. I představa jako jedna z forem smyslového odrazu není prostě pasivním uchováním smyslového obrazu dříve vnímaných předmětů a jevů v paměti člověka, nýbrž se formuje jako složitá dialektická syntéza smyslových a racionálních momentů.“¹⁷⁴⁾

Vjemu a představě je společné to, že obojí nám poskytuje smyslové obrazy reálného světa. Počítky a vjemy vznikají při bezprostředním působení objektů na subjekt. Představa není spjata s bezprostředním působením předmětů na naše smyslové orgány. V představě může naše vědomí volně operovat již hotovými, dříve získanými obrazy. Představy nejsou pasivní nazíravou kopií předmětů a jevů, jsou smyslem a významem nadanými obraznými modely základní funkce daného předmětu.

Mimořádný význam psychického odrazu pro kriminalistickou praxi a trestní řízení je dán specifickými zvláštnostmi tohoto odrazu: výběrovostí, adekvátností, účelností, vznikem a podržením stop i jejich sumací.¹⁷⁵⁾

Formování obrazu je aktivním, cílevědomým procesem, řešením určité poznávací úlohy. Zejména v závislosti na úkolu, který je před subjektem, např. svědkem trestného činu, probíhá proces získání informace tvorbou obrazu. Tento proces je především spojen se stavem subjektu, se zaměřením jeho pozornosti na ty vlastnosti a vztahy věcí, které mohou mít objektivní význam pro praktickou činnost, např. pro vyličení okolností trestného činu nebo pro znovupoznání pachatele nebo věci v trestním řízení. Přitom vnímání okolního světa ve značné míře závisí na pochopení odrážených vjemů.

¹⁷²⁾ Viz V. I. Snesar: Princip otaženija i problema pamjati — „Problema otaženija i sovremennaja nauka“, mater. k teor. konf., izd. Mosk. univ. 1967, str. 49.

¹⁷³⁾ Srov. V. I. Snesar: tamtéž, str. 48.

¹⁷⁴⁾ Viz I. B. Michajlova: Predstavlenie kak edinstvo čuvstvennogo i racionalnogo. „Problemy otaženija i sovremennoj nauky“, mater. k teoret. konf., izd. Mosk. Univ., 1967, str. 50.

¹⁷⁵⁾ Srov. M. V. Saltěvskij: Teoretičeskije osnovy ustanovlenija gruppovoj prinadležnosti v sudebnoj expertize (metodologičeskije i pravovye problemy), dokt. dis., Char'kov 1969, str. 155.

Člověk má poměrně jasný, i když nikoli úplný obraz okolního světa, neboť ve svých představách a v myšlení využívá zkušenost minulých vjemů, tj. určitých schémat – vzorů. Ví-li člověk, že bude něco vnímat, pak se zaměřuje na ty stránky skutečnosti, které jsou v daném případě pro něj významné. Proto se v mozku svědka trestného činu neuskutečňuje pasivní smyslový, zrcadlový odraz okolností trestného činu, nýbrž složité vzájemné působení subjektu s objektem.¹⁷⁶⁾

Individuální vědomí si klade úkoly, cíle. Paměť je výběrová nejen ve vztahu k procesům odrazu v mozku, ale i v souvislosti s vytyčeným cílem. Zafixováním vjemu v paměti začíná formování obrazu předmětu, neboť paměť je jednota smyslového a racionálního. Cílevědomost, výběrovost, úplnost a přesnost tohoto procesu závisí na účasti vědomí, významnosti řešeného úkolu, zájmu apod. Z hlediska teorie poznání je proces paměti zajímavý tím, že paměť určitým způsobem lokalizuje vytvoření předmětu v hlavě člověka. Nejplněji se uchovává informace, která odráží základní obsah objektu.

Vybavení informace dříve získané svědčí o účasti paměti v přetvořování obrazu předmětu. Jde o proces, v němž zapamatování se vtahuje v činnost, která je pro subjekt aktuální. Proto je subjekt vždy spjat s myšlením. Vybavení může probíhat vědomě či bezděčně, ale vždy obsahuje minulé smyslové poznatky. Smyslová paměť odráží všechny podrobnosti jevu, kdežto logická paměť uchovává podstatné a nutné.¹⁷⁷⁾ Pro ztotožnění formou rekognice je proto významnější smyslová paměť a vybavení podrobností konkrétní osoby nebo věci. U výpovědi tomu tak vždy být nemusí.

Přetvoření obrazu na základě minulé zkušenosti neznamená ještě rozvinutý tvůrčí charakter. Mnohem plněji se projevuje tvůrčí charakter vnímání, vezmeme-li v úvahu vliv cílů a úkolů člověka při vnímání. Ve vnímání tedy probíhá ve skryté formě svérázné modelování činnosti jak přítomné, tak i minulé a též modelování budoucích stavů objektu přetvářeného člověkem.

Ideální obrazy odrážejí objekty reality adekvátně. V aktech odrazu je vždy subjektivní moment, neboť odraz objektu se uskutečňuje formou činnosti subjektu. To však neznamená, že subjektivnost vylučuje možnost správného, adekvátního odrazu objektu. Kdyby tomu tak nebylo, nemohl by mozek plnit důležitou funkci regulátora chování organismu. Jak však chápat adekvátnost obrazu a objektu? Podle fyzikální teorie mechanismu vzniku paměťových stop vznikají tyto stopy v důsledku změny fyzikálních

¹⁷⁶⁾ Srov. N. M. Makovkij: *Čuvstvennoe vosprijatie i praktika*, avtoref. kand. dis., Kiev 1973, str. 22.

¹⁷⁷⁾ Srov. V. I. Snesar: *tamtéž*, str. 9.

charakteristik synaptických destiček, kdežto podle chemické teorie je základem paměťové stopy přeskupení bílkovinných molekul. Dialektický materialismus akcentuje principiální shodu (podobnost, stejnost) mezi objektem a obrazem. Přitom je však nutno brát v úvahu protikladný charakter obrazu: z jedné strany je ideální, a proto subjektivní co do formy (co do způsobu existence), z druhé strany však zachovává předmětný obsah odrážení objektů, tzn. je objektivní co do obsahu.

Vědomí je ideální v gnoseologickém aspektu, tj. jako odraz skutečnosti. V ontologickém aspektu, tj. jako zrození hmotou, je procesem materiálním.¹⁷⁸⁾

Formou pohybu mozku jsou materiální změny v jeho stavu čili neurodynamické procesy. Vědomí je jen následek. Kdybychom prohlásili vědomí za jednu z forem pohybu hmoty, ztotožnili bychom je s fyziologickými procesy mozku, ztotožnili bychom ideální s materiálním. Vědomí je tedy výsledek určité formy pohybu hmoty, ale nikoli sama tato forma.¹⁷⁹⁾

Vnější svět, jako faktor určující vědomí, je důležitější než lidský mozek jako faktor určující též vědomí, neboť obrazný, ideální charakter vědomí se odhaluje (zjišťuje) zejména srovnáním s okolním prostředím a nikoli s mozkem. Vědomí však čerpá svůj obsah nejen z vnějšího světa, jelikož člověk poznává i sama sebe (samoodraz), své fyzické „já“ i duševno.¹⁸⁰⁾

¹⁷⁸⁾ Druhé pojetí psychična, vyskytující se v literatuře, spočívá v tom, že psychika (vědomí) je ideální jak v gnoseologickém, tak v ontologickém aspektu a že v hranicích speciálních vědeckých zkoumání je ideální odrazem skutečnosti člověkem.

Někteří filosofové, např. Koršunov, vystupují i proti prvému pojetí psychična. Koršunov uvádí, že toto pojetí může vést k nedocenění některých kategorií dialektikomaterialistické teorie poznání. Psychično, jež je vlastní mozku, nepřestává být subjektivním odrazem objektivní reality. Odmítáme-li to, majíce zato, že v určitém systému materiálního vzájemného působení je psychično dynamickým nervovým modelem, pak nejde již o psychično, nýbrž o složité fyziologické procesy, o svého druhu pohyb hmoty; ten je však předmětem zkoumání fyziologie vyšší nervové činnosti, nikoli psychologie (srov. A. M. Koršunov: Teorija otráženiya i tvorčestvo, Izd. polit. lit., Moskva 1971, str. 38–42). Podle Koršunova proces formování obrazu, přechod od materiální k ideální se uskutečňuje v materiální předmětné činnosti, která je geneticky prvotní ve vztahu k obrazu. Ideální obraz, vyrůstaje z materiálního jednání, neztrácí s ním spojení. Jeho existence se závazně projevuje v systému vnějších předmětných, perceptivních a řečových konání (ty se jeví jako materiální operace). V těchto jednáních se uskutečňuje jinobyť ideální; ona jsou tím přechodným můstkem, kterým ideálně znovu přechází v materiální, v praktickou činnost (viz A. M. Koršunov: tamtéž, str. 48).

V této souvislosti je třeba se zmínit též o koncepci psychoanalytiků, kteří se nezrekli výchozí freudovské tautologie: instinkty (čili biologie) vytvářejí psychiku, psychika určuje společnost, společnost určuje psychiku. Základem této tautologie je uznání prvotnosti nikoli vnějšího světa, ale instinktů. Psychoanalytiku kritizuje řada marxistických psychologů (viz např. N. S. Mansurov: Sovremennaja buržoasnaja psichologija, kritičeskij očerk, Izd. socialno-ekonomičeskoj literatury, Moskva 1962, str. 249–250).

¹⁷⁹⁾ Srov. I. E. Bogačeva, E. V. Popov, I. P. Šitov: Materija, otráženie, poznanie, Izdat. voronežskogo universiteta, Voronež 1971, str. 70–71.

¹⁸⁰⁾ Viz I. E. Bogačeva, E. V. Popov, I. P. Šitov: tamtéž, str. 75, 76.

Na nedostatky této koncepce dvojí determinace subjektivních obrazů (jak objektem, tj. vnějším působením, tak zvláštnostmi činnosti mozku) ukazuje Koršunov. Uvádí tyto nedostatky:

1. zůstává neobjasněn proces přechodu od materiálních mozkových modelů k subjektivnímu obrazu. Uznání determinace (třeba jen částečné) obrazu mozkovými strukturami vede nevyhnutelně k ztotožnění subjektivního obrazu s nervovou mozkovou strukturou, v lepším případě k substancionálnímu chápání obrazu;

2. není možné správně pochopit aktivnost subjektu v procesu odrazu. Tato aktivnost se zužuje na ty modifikace v obsahu odrazu, které jsou podmíněny stavbou a charakterem mozku. Konečně, struktura mozku ovlivňuje proces odrazu, ale zdroj aktivnosti je třeba hledat ne ve zvláštnostech mozku, nýbrž v předmětné činnosti subjektu;

3. vede k závěru, že subjekt odráží nejen skutečnost, nýbrž i zvláštnosti nervové činnosti mozku, což značně komplikuje otázku adekvátnosti obrazu s objektem.¹⁸¹⁾

Pro kriminalistickou praxi je významné, že paměťová stopa nemůže být nijak odstraněna z nervové sítě. Tím se liší paměťová stopa od většiny druhů stop materiálních. Paměťová stopa nemizí při elektrické stimulaci, při změně teploty těla, ve snu apod. Kivenko uvádí, že elektrická aktivnost mozku je spjata s existencí „latentní“ paměti, která „je fixována chemickou cestou. Zpětná ztráta paměti, vznikající při traumatech mozku, je výsledkem přerušení funkce těch buněk, které uchovávají paměťové stopy. Proto se ztrácí paměť na ty události, které se staly před zraněním mozku“.¹⁸²⁾

Ideálně můžeme považovat za otevřený dynamický systém, jehož podstatou je okruh nepřetržité informační směny „člověk—okolní svět“. Adekvátnost obrazu je tedy spjata nejen s principem izomorfismu, ale i s pojmem „zpětná vazba“. Pachar uvádí toto: „Poznávací obraz procesu vzniku tenduje k plnému odrazu objektu. Označíme-li objekt jako A , obraz jako B , pak stupeň adekvátnosti je možno vyjádřit koeficientem K . Tedy $K = \frac{A}{B}$ přičemž K v procesu poznání je vždy menší 1. V procesu svého rozvoje gnoseologický obraz tenduje k maximální adekvátnosti ($K = 1$). Matematicky tento jev může být vyjádřen takto:

jest-li $B = f(x)$, a $A = f(X)$, kde $x = (x_1, x_2 \dots x_n)$ — parametry obrazu,

¹⁸¹⁾ Viz A. M. Koršunov: Teorija otryženija i tvorčestvo, Izd. polit. lit., Moskva 1971, str. 49–50.

¹⁸²⁾ Srov. N. V. Kivenko: Otryženie i ego rol v organizacii živych sistem, izdat. Naukovaja dumka, Kiev 1972, str. 79–80.

$X = (x_1, x_2 \dots x_n)$ – parametry objektu, pak $\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{|f(x)|}{|fx|}$ – stupeň adekvátnosti obrazu objektu odrazu.

V krajním případě (ideálním) $K = 1$. Kanál zpětné vazby je nutný jako článek nesoucí informaci o stupni adekvátnosti, tj. o stupni shody obrazu a předmětu.⁽¹⁸³⁾

Konečnou příčinou formování poznávacího obrazu není prostě jen působení objektu na smyslové orgány subjektu, ale vzájemné působení subjektu s objektem. Takové vzájemné působení probíhá v určitých společensky vzniklých vztazích a formách činnosti. A protože formy předmětné činnosti jsou adekvátní objektu, proto jej jakoby modelují. Prostřednictvím předmětně praktických operací se tedy uskutečňuje prvotní „sejmutí“ kopie s objektu. Forma vnější věci, zapojené do pracovního procesu, „se snímá“ v subjektivní formě předmětné činnosti; předmětná činnost se předmětně fixuje v podobě mechanismů vyšší nervové činnosti. A potom následuje obrácené pořadí těchto metamorfóz: slovně vyjádřená představa se mění v čin a prostřednictvím činu ve formu vnější, smyslově postižitelné věci. Tyto dvě vstřícné řady metamorfóz jsou reálně uzavřeny v cyklus: věc – čin – slovo – čin – věc. A ideální obraz věci existuje jen v tomto stále se opakujícím cyklickém pohybu.⁽¹⁸⁴⁾

Sumace psychických procesů spočívá v nahromadění informace v jednotný, celistvý obraz, o kterém pak osoba v trestním řízení vypovídá nebo podle něj znovu poznává (ztotožňuje) jedinečný objekt (osobu, věc). Na rozdíl od odrazů v anorganické přírodě má psychický odraz nejen vysoce formativní, ale i předběhový charakter. Člověk je totiž schopen formovat ideální obrazy i budoucích situací, jevů, procesů a jejich jednotlivých elementů (epizod, osob, věcí). Tato schopnost umožňuje např. obviněnému formovat lživou verzi při výpovědi a orgánu činnému v trestním řízení formovat myšlením ve verzích ideální perspektivní model plánu vyšetřování události trestného činu, která se stala v minulosti, resp. ideální perspektivní model plánu prověřování ideálního retrospektivního modelu události trestného činu, tj. prověřování důsledků plynoucích z jednotlivých vytyčených domněnek.

Podle Kiričenka⁽¹⁸⁵⁾ je ideální obraz ve funkci gnoseologického obrazu mnohostranný:

⁽¹⁸³⁾ Viz L. I. Pachar: Rol obratnoj svjazi v formirovanii i razvitii poznavatelnogo obraza. Avt. ref. kand. dis., MGU fil. fak., Moskva 1970, str. 19.

⁽¹⁸⁴⁾ Viz A. M. Koršunov: Teorija otrazhenija i tvorčestvo, Izd. polit. lit., Moskva 1971, str.

⁽¹⁸⁵⁾ Viz V. I. Kiričenko: Psihologičeskaja sposobnosť k izbiratelněj dějatelnosti, izd. Akad. pedagog. nauk. RSFSR, Moskva 1959, str. 294.

1. obraz jako bezprostřední počitek, vjem je bezprostředním odrazem předmětů skutečnosti našimi počitky a vnímáním;

2. obraz jako prostá představa (představa paměti) je obrazem s malým stupněm zobecnění;

3. obraz jako výraz obecného prostřednictvím zvláštního je obrazem — představou s vyšším stupněm přepracování a zobecnění;

4. umělecký obraz jako výraz obecné ideje prostřednictvím individuálního.

Pro kriminalistickou praxi mají význam především prvé tři druhy obrazů. Jednak jde o gnoseologické obrazy osob, u nichž orgány činné v trestním řízení a operativně pátrací orgány získávají informace o okolnostech trestného činu či jiné vyšetřované události, jednak jde o gnoseologické obrazy těchto orgánů samotných o okolnostech vyšetřované události. Přednostně je možné ze samostatných metod kriminalistické praktické činnosti jmenovat výslech a rekognici, neboť při nich je získávána informace z gnoseologických obrazů svědků, poškozených a obviněných. Např. při rekognici jde o získání informace, která spočívá ve ztotožnění (či vyloučení totožnosti), a to srovnáním obrazu ad 1. s obrazem ad 2. či ad 3. subjektem, který je nositelem obrazů ad 2. nebo ad 3. Prosté představy (představy paměti) jsou zvlášť významné pro možnost ztotožnění znovupoznáním, neboť jsou těsně spjaty s předchozími vjemy. Na rozdíl od vjemů jsou však tyto obrazy méně „vázané“ k objektu odrazu. Proto mnohé znaky objektu, zafixované vnímáním, v obrazu paměti chybějí. Tím však obsah odrazu nechudne, neboť abstrahovat znamená i přetvořit objekt ve vědomí. V životě, a tím více při různé tvůrčí vědomé činnosti bývá velmi obtížné položit přesnou hraniční čáru mezi představami a představivostí. Vznikající představa se často doplňuje elementy jiných představ, a tím přestává být prostou reprodukcí.

Saliev člení gnoseologické obrazy na obrazy-reprodukce, obrazy-předpoklady (domněnky) a obrazy-fantazie.¹⁸⁶⁾ Pro kriminalistickou praxi mají význam především obrazy-reprodukce a obrazy-předpoklady. Obrazy-reprodukce jsou obrazy bezprostředního vnímání, které později ožívají jako vzpomínky. Je to nekonečný svět modelově věrných odrazů skutečnosti, např. okolností trestného činu. Obrazy-předpoklady jsou obrazy minulých, přítomných i budoucích jevů, které bezprostředně nevnímáme. Jestliže ve vzpomínkách-reprodukcích ožívá skutečná podoba předmětů v podstatě tak, jak jsme je vnímali (to je žádoucí pro identifikaci rekognici), pak obrazy-předpoklady se vždy více či méně se svými objekty rozcházejí, a to i při maximálním přiblížení k nim. Pro jejich dekódování je proto zpravidla výhodnější forma výslechu. Při výslechu se někdy

¹⁸⁶⁾ Srov. Azis Saliev: Čto takoe mysl, Izl. ILIM, Frunze 1971, str. 109.

setkávají orgány činné v trestním řízení i s obrazy-fantaziemi, např. při výsleších nedospělých apod. Obrazy-předpoklady hrají při formování výpovědi a při znovupoznání roli pozitivní (např. logickým, zkušenostním doplněním mezer při vnímání aj.) i negativní (např. deformací skutečných obrazů-reprodukcí). Obrazy fantazijní mají v trestním řízení, na rozdíl od oblasti umění, vždy negativní vliv na zjišťování objektivní pravdy.¹⁸⁷⁾

MÍSTO V SYSTÉMU DŮKAZŮ

§ 1. POLEH KRIMINALISTICKÉ STOPY A ZÁKLADNÍ KRITÉRIA PRO JEJÍ KLASIFIKACI

Za kriminalistickou stopu považujeme změny, které souvisejí s vyšetřovanou událostí, jsou zjištěitelné, zajištěitelné a dekódovatelné současnými kriminalistickými metodami, prostředky i postupy a jsou kriminalisticky relevantní.

Nepovažujeme tedy za nutné v definici blíže charakterizovat formu, druh a obsah změn, místo jejich výskytu či nálezu, jejich původu apod., jak se v kriminalistické literatuře vyskytuje, a to proto, že tyto podružné znaky definici nejen příliš rozšiřují, ale současně i ztěžují, neboť nelze provést taxativní výčet všech možností v rámci každého podružného znaku. Kriminalistickou stopu klasifikujeme podle vzájemného působení a formy obrazu na:

- A. stopu v materiálním prostředí,
- B. stopu ve vědomí člověka.

Stopu v materiálním prostředí (A) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu obrazu na:

- I. stopu vzniklou působením, aniž se odrazily individuální vlastnosti působícího objektu;
 - II. stopu vzniklou působením, při němž se odrazily individuální či skupinové vlastnosti působícího objektu.
- Stopu vzniklou působením, aniž se odrazily individuální vlastnosti působícího objektu (A—I), klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu obrazu na:

¹⁸⁷⁾ Srov. M. Protivinský: Význam ideálních poznávacích obrazů při výslechu a rekognici, Československá kriminalistika 4, roč. VI—1973, vyd. Magnet, Praha 1973, str. 247.

POJEM A KLASIFIKACE KRIMINALISTICKÉ STOPY A JEJÍ MÍSTO V SYSTÉMU DŮKAZŮ

§ 1. POJEM KRIMINALISTICKÉ STOPY A ZÁKLADNÍ KRITÉRIA PRO JEJÍ KLASIFIKACI

Za kriminalistickou stopu považujeme změny, které souvisejí s vyšetřovanou událostí, jsou zjistitelné, zajistitelné a dekodovatelné současnými kriminalistickými metodami, prostředky i postupy a jsou kriminalisticky relevantní.

Nepovažujeme tedy za nutné v definici blíže charakterizovat formu, druh a obsah změn, místo jejich výskytu či nálezu, jejich původce apod., jak se v kriminalistické literatuře vyskytuje, a to proto, že tyto podružné znaky definici nejen příliš rozšiřují, ale současně i zužují, neboť nelze provést taxativní výčet všech možností v rámci každého podružného znaku.

Kriminalistickou stopu klasifikujeme podle vzájemného působení a formy odrazu na:

- A. stopu v materiálním prostředí,
- B. stopu ve vědomí člověka.

Stopu v materiálním prostředí (A) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- I. stopu vzniklou působením, aniž se odrazily individuální vlastnosti působícího objektu;
- II. stopu vzniklou působením, při němž se odrazily individuální či skupinové vlastnosti působícího objektu.

Stopu vzniklou působením, aniž se odrazily individuální vlastnosti působícího objektu (A—I), klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- 1. stopu — změnu vlastností objektu podle druhu působení jiného objektu či jeho vnitřních elementů,

2. stopu — změnu jinou v materiálním prostředí.

Stopu — změnu vlastností objektu podle druhu působení jiného objektu (A—I—1) klasifikujeme na:

- a) stopy — změny chemické,
- b) stopy — změny fyzikální,
- c) stopy — změny jiné.

Stopu — změnu jinou v materiálním prostředí (A—I—2) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- a) stopy — změny polohy předmětů,
- b) stopy existence či neexistence určitých předmětů,
- c) stopy — změny jiné.

Stopu — změnu vzniklou působením, při němž se odrazily individuální či skupinové vlastnosti působícího objektu (A—II), klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- 1. stopu rovnosti (zústavené částice či části jiné látky),
- 2. stopu zobrazení organických a anorganických objektů.

Stopu rovnosti (A—II—1), jež obsahuje informaci o vnitřním složení působícího objektu, klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- a) stopu látek pevných,
- b) stopu látek kapalných,
- c) stopu látek plyných.

Stopu zobrazení organických a anorganických objektů (A—II—2) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- a) stopu vnější stavby objektu,
- b) stopu funkčních a dynamických vlastností a návyků.

Stopu, jež obsahuje informaci o vnější stavbě působícího objektu (A—II—2—a) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- aa) stopu podobnosti,
- ab) stopu transformované ekvivalentnosti.

Stopu podobnosti (A—II—2—aa) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- aaa) stopu plastickou,
- aab) stopu plošnou (otisk).

Stopu plastickou (A—II—2—aaa) dělíme na:

- aaaa) stopu — vtisk,
- aaab) stopu — mechanicky oddělenou část z celku.

Stopu plošnou (A—II—2—aab) dělíme na:

- aaba) stopu navrstvení,
- aabb) stopu odvrstvení,
- aabc) stopu periferní.

Stopu transformované ekvivalentnosti (A-II-2-ab) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- aba) stopy — rýhy,
- abb) stopy — soustavu rýh (sešinutí),
- abc) stopy — zhmoždění.

Stopu funkčních a dynamických vlastností a návyků (A-II-2-b) klasifikujeme podle vzájemného působení a druhu odrazu na:

- ba) stopy chůze a běhu,
- bb) stopy hlasu a řeči,
- bc) stopy rukopisu a písemného projevu,
- bd) stopy jiných funkčních a dynamických vlastností a návyků.

Schematicky to lze znázornit takto: (viz tabulka na str. 73)

Předností této klasifikace je to, že kritériem dělení kriminalistické stopy jsou formy a druhy vzájemného působení a odrazu. Tato klasifikace je z metodologického aspektu nejpodstatnější, neboť plní nejlépe gnoseologickou funkci při odhalení a využití stop v kriminalistice. Přitom odpovídá požadavkům dalšího praktického kriminalistického kritéria pro dělení stop, tj. mechanismu vzniku stop. Mechanismus vzniku stop není však považován za prvořadé kritérium, neboť z metodologického hlediska nepovažujeme za správné řadit stopy ve vědomí jen do stop zobrazení vedle materiálních stop zobrazení, jak činí někteří kriminalisté.¹⁸⁸⁾

§ 2. MÍSTO MATERIÁLNÍ STOPY V SYSTÉMU VĚCNÝCH DŮKAZŮ

1. Čs. trestní řád v § 112 příkladmo uvádí jako jeden z typů (druhů) věcných důkazů stopy trestného činu. Trestní řády svazových republik SSSR uvádějí jako analogický typ věcných důkazů předměty se stopami trestného činu.

Sovětské trestněprocesní zákonodárství akcentuje tedy hmotné nositele stop trestného činu, kdežto čs. trestní řád stopu jako takovou a pod tento pojem subsumuje i hmotného nositele stopy, pokud bez něj stopa nemůže existovat. Pokud se v sovětské odborné literatuře hovoří o stopě trestného činu, oddělené od předmětu (hmotného nositele), rozumí se jí nikoli stopa — originál (stopa in natura), nýbrž její kopie, např. sádrový odlitek, fotografie aj.¹⁸⁹⁾

Praxe však ukazuje, že stopa trestného činu může existovat v originálním stavu odděleně od původního hmotného nositele i tehdy, jde-li např.

¹⁸⁸⁾ Viz např. J. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973, str. 78 a dále.

¹⁸⁹⁾ Srov. Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe — část osob., Jurid. lit., Moskva 1967, str. 242.

Kriminalistická stopa

A. Stopa v materiálním prostředí

B. Stopa ve vědomí člověka

I. Stopa vzniklá působením, aniž se odrazily individ. vlastnosti působícího objektu

II. Stopa vzniklá působením, při němž se odrazily skupinové nebo individ. vlastnosti působícího objektu

1. Stopa — změna vlastností objektu podle druhu působení jiného objektu:

- a) stopa — změna chemická
- b) stopa — změna fyzikální
- c) stopa — změna jiná

2. Stopa — jiná změna v materiálním prostředí:

- a) stopa — změna polohy předmětů
- b) stopa — existence či neexistence určitých předmětů
- c) stopa — změna jiná

1. Stopa rovnosti:

- a) stopa látek pevných
- b) stopa látek kapalných
- c) stopa látek plyných

2. Stopa zobrazení organických a anorganických objektů:

a) stopa vnější stavby působícího objektu:

aa) stopa podobnosti

aaa) stopa plastická:

- aaaa) stopa — vtisk
- aaab) stopa mechan. oddělení části z celku

aab) stopa plošná (otisk):

- aaba) stopa navrstvení
- aabb) stopa odvrstvení
- aabc) stopa periferní

ab) stopa transformované ekvivalentnosti:

- aba) stopa — rýha
- abb) stopa — soustava rýh
- (sešitnutá stopa)
- abc) stopa — zhmoždění

b) stopa funkc. a dynam. vlastností a návyků působícího objektu:

- ba) stopa chůze běhu
- bb) stopa hlasu a řeči
- bc) stopa rukopisu a písemného projevu
- bd) stopa jiných funkčních a dynam. vlastností a návyků

o stopu rovnosti, tj. část celku (viz krev zajištěná z jejího hmotného nositele do tamponu nebo seškrábnutá do zkumavky). Tampon či zkumavka nejsou původními hmotnými nositeli čili objekty, které se v souvislosti s trestným činem nacházely v jednostranném či vzájemném působení s elementy trestného činu (osobami, věcmi). Přitom autoři zmíněné práce uznávají za stopy skvrny (částice) různých látek, tedy stopy rovnosti.¹⁹⁰⁾

Také N. A. Selivanov, když uvádí, že jako věcné důkazy se často vyskytují předměty, které jsou nositeli stop, míní stopy zobrazení i stopy rovnosti.¹⁹¹⁾ Selivanov též uvádí, že věcným důkazem jsou stopy zajišťované in natura (stopy — originály). Tyto stopy považuje za prvotní věcný důkaz.¹⁹²⁾ Těmito stopami in natura jsou podle našeho názoru především stopy zobrazení in natura, které nemohou existovat bez hmotného nositele, a stopy rovnosti, z nichž některé mohou existovat in natura i bez původního hmotného nositele. Stopy in natura, jež slouží jako prostředek k individuálnímu ztotožnění, mají vždy materiální substrát (tvoří s ním ztotožňující objekt), který přijal (zobrazil) určité vlastnosti působícího objektu.¹⁹³⁾

Také P. Danisjavičus hovoří nejen o předmětech, které uchovaly stopy na sobě, ale i o stopách.¹⁹⁴⁾ Kritizuje¹⁹⁵⁾ ty autory, kteří nedůsledně či nesprávně odlišili věcné důkazy v obecném slova smyslu od stop jako jejich druhu, zejména Ja. L. Lejboviče,¹⁹⁶⁾ který vzal za kritérium odlišení způsoby práce s nimi (např. že stopy trestného činu na rozdíl od jiných typů věcných důkazů mohou být uchovány na místě spáchání trestného činu a popsány, naryšovány a ofotografovány), což není podstatným znakem.

Selivanov dělí věcné důkazy podle různých znaků: podle jejich souvislosti s trestným činem, podle cíle jejich využití v trestním řízení, podle metody jejich využití při zjišťování prvků skutkové podstaty trestného činu a podle druhu expertizy, který je zkoumá.¹⁹⁷⁾

Podle souvislosti věcného důkazu s trestným činem jsou podle něho jedním z druhů věcných důkazů předměty, které na sobě zachovaly stopy

¹⁹⁰⁾ Tamtéž, str. 241.

¹⁹¹⁾ Srov. N. A. Selivanov: Veščestvennye dokazatelstva (krim. i ugol. proces. issledovanie), Jurid. lit., Moskva 1971, str. 4.

¹⁹²⁾ Tamtéž, str. 24.

¹⁹³⁾ Srov. např. M. Ja. Segaj: Metodologija sudebnoj identifikacii, Red. izd. otdel. MVD USSR, Kiev 1970, str. 24.

¹⁹⁴⁾ Srov. P. Danisjavičus: Kriminalističeskoe sledovedenie (obščie teoret. voprosy), Min. Vysš. i spec. sred. obrazovanie Litovskoj SSR, Vilňus 1973, str. 4.

¹⁹⁵⁾ Tamtéž, str. 99.

¹⁹⁶⁾ Viz Ja. L. Leibovič: Praktičeskoe rukovodstvo po sudebnoj medicine, Moskva 1927, str. 179.

¹⁹⁷⁾ Srov. N. A. Selivanov: Veščestvennye dokazatelstva (krim. i ugol. proces. issledovanie), Jurid. lit., Moskva 1971, str. 24–26.

trestného činu (včetně jejich kopií v podobě odlitků a otisků) a jiným druhem jsou věci odhozené či ztracené pachatelem na místě činu. Tento výčet je třeba považovat za příkladný, nikoli vyčerpávající. Věci odhozené či ztracené pachatelem na místě činu a jiné analogické věci nejsou jako takové (tj. nejsou-li nositeli stop) stopou trestného činu, nýbrž jiným typem věcného důkazu, který může být prostředkem ke zjištění pachatele trestného činu. Poskytuje totiž informaci o sobě samém a na základě ní je možné hledat vztah k určité osobě, vlastníku či držiteli věci. Z hlediska jiného vztahu, a sice z hlediska jejich výskytu (existence) na místě činu nebo i z hlediska jejich polohy, množství apod. jsou tyto věcné důkazy i stopou trestného činu, neboť zmíněný vztah obsahuje informaci o pravděpodobné přítomnosti určité osoby na místě činu a o jejím chování, pohybu atd. Převažuje tedy kriminalistickotaktický aspekt významu takové stopy.

Je-li nositelem hmotné stopy trestného činu člověk, pak nelze zaměňovat pojem stopy jako takové za jejího hmotného nositele. V tomto případě je osoba osobním důkazním prostředkem, nikoli věcným důkazem. Věcným důkazem je však samotná stopa tehdy, je-li od osoby oddělitelná, např. krev pachatele, která ulpěla na poškozeném apod.

2. Někteří kriminalisté, např. Saltěvskij,¹⁹⁸⁾ rozeznávají tzv. „drobné“ věcné důkazy. Někdy jsou tyto věcné důkazy pro svoji drobnost řazeny do věcného důkazu typu stop trestného činu. Máme zato, že je třeba rozlišovat „drobnou“ stopu jako věcný důkaz od jiného „drobného“ věcného důkazu, tj. od věcného důkazu nikoli typu stopy. Věcný důkaz je drobnou stopou (mikrostopou) tehdy, jde-li o vztah rovnosti, tj. o drobné množství zůstavené části substance jiné látky jakéhokoli skupenství. Věcný důkaz není drobnou stopou, nýbrž věcným důkazem jiného typu tehdy, jde-li o nepatrné množství látky (mikromnožství), které se nezkoumá jako část celku, jako zůstavená část určité látky, ale zjišťuje-li se např., zda dané mikromnožství látky je či není určitým druhem látky (např. látkou toxickou a jakého druhu). Takové mikromnožství látky se co do svého vnitřního složení neporovnává s doměřlým (předpokládaným, podezřelým) celkem, nýbrž se standardními vzorky.

Mikrostopy mohou vznikat buď v důsledku jednostranného působení objektu na jiný objekt (jednostranné ulpění mikročástic), anebo v důsledku vzájemného (oboustranného, vstřícného) působení dvou objektů, přičemž dochází ke vzájemnému přenesení mikročástic mezi oběma objekty. Mikrostopami mohou být tedy především nepatrná množství látek prашných (částice kovů, rud, uhlí, skla, laků, umělých hmot, obilovin aj.), látek ka-

¹⁹⁸⁾ Viz M. V. Saltěvskij: tamtéž, str. 202–203.

palných (pohonných hmot, olejů, laků, léčiv aj.) a látek živočišného původu (tkáň, krve, spermatu, moče, slin apod.).¹⁹⁹⁾

Zmíněnými látkami nejsou však všechny druhy mikrostop vyčerpány. Domníváme se, že mikrostopami jsou i takové látky živočišného původu, jako jsou vlasy a chlupy i mikrovlákná rostlinného a živočišného původu. Vedou nás k tomu dva důvody:

1. všechny tyto látky mají svou vnitřní a vnější strukturu, podle níž mohou být charakterizovány a alespoň skupinově zařazeny,

2. všechny tyto látky můžeme nahlížet také jako části (částice) určitého celku. Celkem tedy rozumíme i tzv. hromadný celek (ovlasení, ochlupení, tkaninu, porost apod.) a části relativně samostatného hmotného jedince (vlas, chlup, vlákno) či jejich části. Proto vlas, chlup, vlákno apod., jsou-li srovnávány s předpokládaným celkem (nikoli tedy jen charakterizovány), považujeme za stopu rovnosti a nikoli za jiný typ věcného důkazu, i když v těchto případech je zpravidla zcela opominutelný jejich hmotný nositel.

3. Trestněprocesnímu postavení kopii hmotných stop byla věnována pozornost především v sovětské trestněprocesní a kriminalistické literatuře. Původní názory, že kopie stop (odlitky, otisky, fotografie aj.) jsou věcnými důkazy²⁰⁰⁾ nebo listinami²⁰¹⁾ anebo zvláštním případem listinných důkazů²⁰²⁾ byly postupně překonány a dnes převládá názor, že kopie hmotných stop jsou odvozenými věcnými důkazy, na rozdíl od stop, které jsou prvotními věcnými důkazy.²⁰³⁾ S tímto názorem se ztotožňujeme, neboť odpovídá charakteru a významu kopie v kriminalistice a v trestním řízení. Při pořizování kopie nevytváří vyšetřovatel nový důkaz, nýbrž zhotovením materializované kopie mění jen substrát (hmotného nositele) identifikačních či jiných kriminalisticky relevantních znaků, které se odrazily ve stopě. Kopie je tedy vzhledem ke stopě ve vztahu hmotného substitutu

¹⁹⁹⁾ O mikrostopách viz podrobněji „Odborná sdělení Kriminalistického ústavu VŠFSB“ částka 9/73, str. 15–20.

²⁰⁰⁾ Srov. M. A. Čelcov: Ugolovnyj process, Moskva 1951, str. 186.

²⁰¹⁾ Srov. V. D. Arsenjev: Veščestvennye dokazatelstva v sovetskom ugolovnom processe, Moskva 1957, str. 4.

²⁰²⁾ Srov. A. I. Vinberg: Dokazatelstvennoe značenie fotosnimkov i specialnych vidov kopij v sovetskom ugolovnom processe, v sb. „Sovetskaja kriminalistika na službe sledstvij“, vyp. 6, Moskva 1955, str. 48.

²⁰³⁾ Viz např. N. A. Selivanov: Osnovanija i formy primenenija naučno-techničeskich sredstv i specialnych znanij pri rassledovanii prestuplenij, v sb. „Voprosy kriminalistiky“, vyp. 12, Moskva 1964, str. 25; R. S. Bělkin i A. I. Vinberg: Kriminalistika i dokazyvanie, Jurid. lit., Moskva 1969, str. 123; J. Musil: Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy, UK, Praha 1974, str. 69; M. Ja. Segaj: Kriminalističeskaja identifikacija i osobennosti ee primenenija v otdelnych vidach sovetsknoj kriminalističeskoj expertizy, kand. dis., Kievskej nauč.-issled. institut sud. expertizy, MJU USSR, Kiev 1959, str. 91; Kol. autorů: Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe (časť osob.), Jurid. lit., Moskva 1967, str. 247.

analogicky jako stopa je hmotným substitutem (materiálním obrazem) vůči předmětu — originálu, který ji vytvořil. Tyto vztahy mají gnoseologický význam i praktický význam pro způsoby dekódování informace obsažené v hmotných stopách k účelům trestněprocesního dokazování.

Problematiku vztahu materiální stopy — originálu (prvotního důkazu), a její materiální kopie (odvozeného důkazu) je možné přiblížit a osvětlit i ukázáním na vztah bezprostředního a zprostředkovaného odrazů. Při bezprostředním odrazu vzniká obraz v důsledku přímého formativního působení objektu na vlastnosti recipientu (vznikají např. materiální stopy zobrazení), naproti tomu při zprostředkovaném odrazu působí na vlastnosti recipientu nikoli přímo objekt, ale jeho otisk (stopa), který vznikl v důsledku dřívějšího odrazu. Tak se stává sám tento otisk (stopa) zdrojem čili formativním faktorem jemu odpovídajících změn ve vnějším prostředí v podobě odlišků, fotografií apod. Někteří autoři sem řadí i magnetofonové záznamy výpovědi, fotografie, náčrtky a plány místa události apod.²⁰⁴⁾ Vzhledem k tomu, že jsou kopie považovány za odvozené věcné důkazy, se obecně uznává, že na kopie se vztahuje trestněprocesní režim platný pro stopy jako prvotní věcné důkazy.

Není zcela vyjasněno trestněprocesní postavení srovnávacích materiálů (vzorků), a to ani těch, které slouží jako prostředek ke ztotožnění jedinečných objektů (k tzv. individuální identifikaci).

Obecně, z gnoseologického hlediska, existuje mezi předmětem-originálem (ztotožňovaným objektem) a jeho experimentálním odrazem, experimentální stopou, která bývá vedle evidenčních materiálů nejčastějším srovnávacím materiálem (vzorkem), analogický vztah odvozenosti jako mezi stopou-originálem a kopií stopy, i když srovnávací materiál je přímým odrazem předmětu-originálu, kdežto kopie stopy je druhotným odrazem předmětu-originálu, tj. odrazem zprostředkovaným přes prvotní odraz, jímž je stopa-originál.

Tento obecný vztah je rozhodující pro možnost ztotožnění jedinečného objektu srovnáním zmíněných dvou odrazů, tj. srovnávacího materiálu a kopie stopy. Pro stanovení trestněprocesního postavení srovnávacího materiálu je však primární jiný vztah, a to vztah srovnávacího materiálu k vyšetřované události. Vzhledem k tomu, že srovnávací materiál souvisí jen s identifikačním procesem a tudíž s vyšetřováním, nikoli však s vyšetřovanou událostí, považujeme jej za objekt, který sám o sobě nemá důkazní význam, ale je důležitým prostředkem v procesu ztotožňování.²⁰⁵⁾

²⁰⁴⁾ Srov. V. Ja. Koldin: Teoretické osnovy i praktika primeneniya identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugovolnykh děl, dokt. dis., Moskva 1969, str. 34; A. A. Ejsman: Zaključenie experta (strukturna i naučnoe obosnovanie), izd. Jurid. lit., Moskva 1967, str. 149.

²⁰⁵⁾ Srov. N. A. Selivanov: tamtéž, str. 13.

Bélkin a Vinberg považují srovnávací materiály za samostatnou kategorii objektů využívaných v dokazování a uvádějí, že jejich služební úloha v dokazování je omezena: slouží jen jako spojovací článek mezi identifikovaným objektem a identifikujícím objektem neznámého původu.²⁰⁶⁾ Jiní procesualisté a kriminalisté považují srovnávací materiály za zvláštní případ důkazů, který existuje vzhledem k nutnosti široce používaného srovnávacího zkoumání za účelem zjištění pravdy v trestní věci,²⁰⁷⁾ anebo za věcný důkaz, neboť se mezi jinými věcnými důkazy uvádějí i listiny, které slouží účelům srovnání písma při zjišťování pravosti rukopisu.²⁰⁸⁾ Takovou listinou může být, jak je obecně známo, buď ukázka písma (přirozený srovnávací materiál), či zkouška písma (experimentální srovnávací materiál). Vzhledem k tomu, že tyto srovnávací materiály plní v grafo-synkritickém identifikačním zkoumání tutéž funkci jako jiné druhy srovnávacích materiálů v ostatních druzích kriminalistického identifikačního zkoumání, lze vyvodit závěr, že listiny jsou ve zmíněné práci (viz pozn. 208) uvedeny jen příkladmo jako srovnávací materiál v postavení věcného důkazu.

4. Pojem kriminalistické stopy se nekryje s pojmem věcného důkazu.

Kriminalistická stopa, a to dokonce i jen materiální stopa trestného činu, je v jistém smyslu užším pojmem než věcný důkaz, protože:

1. ne všechny věcné důkazy jsou stopou trestného činu, ale jen ty, které jsou nositelem odrazu, tj. stopy působení, zobrazení a rovnosti jiného objektu,

2. stopou jsou též ty věcné důkazy, které jsou buď oddělitelnou (přenosnou) částí celku, anebo sice relativně samostatným jedincem, který však může charakterizovat, individuálně či skupinově určit celek (tj. druh stop rovnosti).

Kriminalistická stopa je v jistém smyslu i pojmem širším než pojem věcného důkazu, neboť:

1. existuje i jako paměťová stopa, stopa ve vědomí, tj. mimo sféru věcných důkazů,

2. existuje jako potenciální věcný důkaz, tj. před zahájením trestního řízení nebo před jejím formálním trestněprocesním prohlášením za věcný důkaz v konkrétní trestní věci, anebo i mimo trestní řízení (viz stopy sloužící k vytyčování operativně pátracích verzí, vyšetřovacích verzí apod.).

Lze souhlasit s názorem P. Danisjavičjuse, že stopy (předměty se sto-

²⁰⁶⁾ Viz R. S. Bélkin i A. I. Vinberg: Kriminalistika i dokazyvanie, Jurid. lit., Moskva 1969, str. 129. Také J. Musil: Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy, UK, Praha 1974, str. 70, nepovažuje srovnávací materiál za věcný důkaz.

²⁰⁷⁾ Viz Kol. autorů: Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe (část osob.), Jurid. lit., Moskva 1967, str. 251.

²⁰⁸⁾ Kol. autorů: Československé trestní řízení, učebnice, Orbis, Praha 1971, str. 175.

pami) se liší od jiných druhů věcných důkazů specifičností odrazu důkazních znaků na sobě, specifičností zjišťování jejich důkazního významu, specifičností jejich odhalování, fixace, uchování a zkoumání, což opravňuje vyčlenit je v samostatný typ a vytvořit specifické metodiky jejich zkoumání.²⁰⁹⁾ Specifičnost odrazu znaků se projevuje formou pouhého působení anebo i zobrazením či navrstvením části látky na hmotném nositeli. Specifičnost odhalování, fixace, uchování a zkoumání spočívá v uplatnění různých vědeckotechnických metod, prostředků a postupů, které slouží k dekódování důkazní informace obsažené ve stopách. Tím je ovlivněno i posuzování důkazního významu dešifrovaných stop.

Ve věcných důkazech lze odhalit znaky, vlastnosti, stopy, které mají vztah k vyšetřovanému případu.²¹⁰⁾

Z věcných důkazů, které považujeme za stopy (nositele stop) v kriminalistickém smyslu, lze vyčlenit informace určitého druhu, např. podmínky, za nichž událost probíhala, nebo změny, k nimž došlo v souvislosti s událostí a které odrážejí vlastnosti působících objektů.

Podmínky, za kterých probíhala událost, lze vyčíst (dekódovat):

1. z takových změn v materiálním prostředí (např. na místě činu jako hromadném nositeli stop), jako jsou povalení předmětů, objevení či zmiizení určitých předmětů,

2. z takových změn vlastností určitého objektu, podle nichž lze určit druh působení (chemické, fyzikální apod.) na objekt.

Změny, k nimž došlo v souvislosti s událostí a jež odrážejí vlastnosti působících objektů, vyčteme (dekódujeme) ze stop rovnosti (zpravidla je možné zjistit skupinovou příslušnost objektu) a ze stop zobrazení (je možné zjistit individuální totožnost nebo skupinovou příslušnost).

Z věcných důkazů, které nejsou nositeli stop, lze vyčlenit jiný druh informace — nějaký znak, vlastnost, např.:

1. že náležejí určité osobě (např. ztracené, odhozené či zapomenuté nástroje ke spáchání trestného činu, oděvní svršky apod.),

2. že byly v držení, používání, úschově obviněné osoby (např. odcizené věci, peníze, nástroje ke spáchání trestného činu apod.),

3. že jsou určitou látkou, určitým předmětem a k jakým účelům sloužily či mohou sloužit (např. že jde o střelnou zbraň a jakou, že jde o toxickou látku a jakou).

Typ věcného důkazu je pojem relativní. Věcný důkaz může být podle okolností případu dvoutypovým i vícetypovým, tzn. může být věcným důkazem nikoli jen jednoho typu, druhu. Zbraň, odcizená pachatelem a pak

²⁰⁹⁾ Viz P. Danisjavičus: Kriminalističeskoe sledovedenie — obščie teoretičeskije voprosy, Min. Vysš. i spec. sred. obrazovanija Litovskoj SSR, Vilňus 1973, str. 104.

²¹⁰⁾ Srov. Kol. autorů: Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe (část osob.), Jurid. lit., Moskva 1967, str. 238, 241.

použita při spáchání vraždy, je současně: předmětem, na kterém byl spáchán trestný čin (krádež), předmětem, kterým byl spáchán trestný čin (vražda) i předmětem, který na sobě podržel stopy související s trestným činem, např. krev oběti, otisky papilárních linií prstů ruky pachatele apod.²¹¹) Brýle pachatele, nalezené na místě činu, mohou být současně: předmětem, který prokazuje dokazovanou skutečnost (že určitá osoba mohla být v určitou dobu na určitém místě) a který proto může být prostředkem ke zjištění pachatele trestného činu, i předmětem, který je nositelem stopy (otisků prstů obviněného, které prokazují, že obviněný na brýle sáhl). Listina, která byla padělána, je současně: předmětem, který svým obsahem potvrzuje nebo vývrací dokazovanou skutečnost vztahující se k trestnému činu nebo k obviněnému, i předmětem — nositelem stop padělání (např. použití zmiziku a dopsání textu).²¹²)

Dvoutypový věcný důkaz vystupuje v trestním řízení zpravidla jako dva samostatné věcné důkazy, tj. odděleně. Sekyra je jedním typem věcného důkazu a krev zajištěná na ní je druhým typem věcného důkazu. Brýle jsou jedním typem věcného důkazu a otisk papilárních linií zajištěný na nich pomocí daktyloskopické fólie je druhým typem věcného důkazu. Tyto druhé typy věcného důkazu vznikají jednak proto, aby stopa nebyla zničena, nýbrž uchována pro znalecké zkoumání, jednak proto, že informace z ní se dekóduje jiným způsobem než z ostatních typů věcných důkazů. Kriminalisticky relevantní informace, obsažená ve faktu přítomnosti zmíněné sekry či uvedených brýlí, může být zjištěna např. znovupoznáním, kdežto kriminalisticky relevantní informace, obsažená v nalezené krvi a odhalených otiscích papilárních linií, může být vyčleněna znaleckým zkoumáním (serologickým, daktyloskopickým).

Producta sceleris (např. padělané bankovky), jako samostatný typ věcných důkazů, mohou být zhotoveny z odcizených předmětů a materiálů, tedy jsou v nich plně či zčásti obsaženy předměty, na nichž byl spáchán trestný čin, a stávají se pak předměty, kterými je páchána trestná činnost, jsou-li dány do oběhu. Přitom jsou nositeli různých stop, které zanechávají použité výrobní prostředky a pomůcky, i stop jiných, např. projevených profesních znalostí a dovedností, stop daktyloskopických aj.

Typ věcného důkazu je pojem relativní. Věcný důkaz může být podle okolností případu dvoutypovým i vícetypovým, tzn. může být věcným důkazem nikoli jen jednoho typu, druhu. Zpravidla odcizená pachatelem a pak

²¹¹) Viz P. Danisavljevič: Kriminalističeskoe sledovanie — obščie teoretičeskije voprosy. Mlad. Vost. i spec. sred. obratovanija Litovskoj 224. (1944).
²¹²) Srov. M. P. Šalamov: Nekotorye problemy sovetskoj kriminalistiki, VJUZ, Moskva 1965.

ZÁVĚR

Poznali jsme složitost zkoumané problematiky, její náročnost z hlediska znalostí marxisticko-leninské filosofie, psychologie, trestního řízení, přírodních věd a kriminalistiky. Jsme si proto vědomi, že práce představuje jen omezené poznání problematiky a že některá stanoviska, která vyvozujeme, jsou sporná. Přesto se domníváme, že práce může být přínosem jak některými svými závěry, tak — a to zejména — tím, že ukazuje, které aspekty zákonitostí vzniku, uchování a zániku stop trestného činu nejsou kriminalistikou dostatečně poznány, zdůvodněny a v praxi využity, a dává tak podnět k jejich dalšímu zkoumání.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Anuschat A.: Kriminalistische Spurenkunde, Berlin 1933.
2. Arseňjev V. D.: Veščestvennye dokazatěl'stva v sovetskom ugolovnom processe, Moskva 1957.
3. Bělkin R. S.: Leninskaja teorija otaženija i metodologičeskie problemy sovetskoj kriminalistiky, VŠ MVD SSSR, Moskva 1970.
4. Bělkin R. S. i Vinberg A. I.: Kriminalistika i dokazyvanie, Jurid. lit., Moskva 1969.
5. Bogačeva I. E., Popov E. V., Šitov I. P.: Materija, otaženie, poznanie, Izdatěl'stvo voroněž. univ., Voroněž 1971.
6. Čelcov M. A.: Ugolovnyj proces, Moskva 1951.
7. Danisjavičjus P.: Kriminalističeskoe sledovedenie (obščie teoretičeskie voprosy), Min. Vyssš. i spec. sred. obrazovanija Litovskoj SSR, Vilňjus 1973.
8. Daškov G. V.: Kriminalističeskoe značenie sledov dlja ustanovlenija ličnosti prestupnika, avtoref. kand. dis., MGU, Moskva 1967.
9. Daugall Mac W.: Psychological psychology, London 1905.
10. Davydov G. P.: Osnovnye položenia daktiloskopičeskoj ekspertizy, kand. dis., Moskva 1956.
11. Ejsman A. A.: Zaključenie eksperta (struktura i naučnoe obosnovanie), izdat. Jurid. lit., Moskva 1967.
12. Fetscher Iring: Karl Marx und der Marxismus. Von der Philosophie des Proletariats zur proletarischen Weltanschauung, München 1967.
13. Garaudy Roger: Marxisme du XXeme siècle, Paris-Genève 1966.
14. Goldovanskij Ju. P.: Kriminalističeskoe issledovanie sledov vzloma na mesť proisšestvija, kand. dis., Moskva 1967.
15. Gurova L. P.: Vzaimootnošenie myslitel'nyh, zritel'nyh i praktičeskich operacij pri rešenii zadač, Voprosy psihologii 2, 1964.
16. Heřmánek J.: K problematice stop trestného činu, Československá kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1971.
17. Kiričenko V. I.: Psihologičeskaja sposobnosť k izbiratel'noj dějatěl'nosti, izd. Akad. pedagog. nauk RSFSR, Moskva 1959.
18. Kivenko N. V.: Otaženie i ego rol v organizacii živych sistem, izd. Naukovaja dumka, Kiev 1972.
19. Koldin V. Ja.: Teoretičeskie osnovy i praktika primenenija identifikacii pri rassledovanii i sudebnom rassmotrenii ugolovnyh děl, dokt. dis., Moskva 1969.

20. Koldin V. Ja.: Identifikace a její úloha při zjišťování pravdy v trestních věcech, Univ. Karlova, Praha 1972.
21. Kol. autorů: Československé trestní řízení, učebnice, Orbis, Praha 1971.
22. Kol. autorů: Leninskaja teorija otryženija i sovremennaja nauka — Otryženie, poznanie, logika, „Nauka i izkustvo“, Sofija 1973.
23. Kol. autorů: Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe (časť osobennaja), Jurid. lit., Moskva 1967.
24. Kolmakov V. P.: Sledstvennyj osmotr, Jurid. lit., Moskva 1969.
25. Komarinec V. M., Ševčenko B. I.: Rukovodstvo po osmotru mesta prestuplenija, Moskva 1938.
26. Koršunov A. M.: Teorija otryženija i tvorčestvo, Izd. polit. lit., Moskva 1971.
27. Košťák R.: Učebnice pátrací taktiky, Státní tiskárny, Praha 1938.
28. Köhler W.: The place of value in a world of facts, N. Y. 1959.
29. Kremjanskij V. I.: Tipy otryženija kak svojstvo materii, Voprosy filosofii 3, 1963.
30. Kriminalistika, český překlad sovětské vysokoškolské učebnice, Naše vojsko, Praha 1966.
31. Krylov I. F.: Sledy na mestě prestuplenija, izd. Leningrad. univ., Leningrad 1961.
32. Kučerov I. A.: Sootnošenie toždestva i različija, izd. Nauka i tehnika, Minsk 1968.
33. Lashley K. S. and Wade M.: The pavlovian theory of generalization. Psychological review, 1946.
34. Leibovič Ja. L.: Praktičeskoe rukovodstvo po sudebnoj medicině, Moskva 1927.
35. Lenin V. I.: Materialismus a empiriokriticismus, Spisy, sv. 14, Praha 1957.
36. Litvičenko L. K.: Kriminalističeskoe issledovanie sledov orudij i instrumentov, kand. dis., Kiev 1960.
37. Luzgin I. M.: Metodologičeskije problemy rassledovanija, Jurid. lit., Moskva 1973.
38. Makovskij N. A.: Čuvstvennoe vosprijatie i praktika, avtoref. kand. dis., Kiev 1973.
39. Mansurov N. S.: Sovremennaja buržoasnaja psihologija, kritičeskij očerk, izd. socialno-ekonomičeskoj literatury, Moskva 1962.
40. Markovic: Ocnovi dijalektičko-humanističke teorije istine, Praxis 2, 1965.
41. Marx K.: Kapitál, sv. 1, Praha 1954.
42. Matusovskij G. A.: Ugolovnyj proces i kriminalističeskije voprosy osmotra sledov na mestě proisšestvija, kand. dis., Moskva 1965.
43. Michajlova I. B.: Predstavlenie kak edinstvo čuvstvennogo i racionalnogo. Problemy otryženija i sovremennoj nauki, materialy k teoretič. konferencii, izd. Mosk. univ., 1967.
44. Michajlova I. B.: Čuvstvennoe otryženie v sovremennom naučnom poznanii, avtoref. dokt. dis., VŠ PŠ pri CK KPSS, Moskva 1973.
45. Musil J.: Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy, Universita Karlova, Praha 1974.
46. Němec B. a kol.: Učebnice kriminalistiky, sv. 1, MV HS VB Krim. ústav, Praha 1959.
47. Odborná sdělení Kriminalistického ústavu FS VB, částka 9/1973.
48. Osipov Ju. K.: Kosvennye dokazatelstva v sovetskom graždanskom processe, kand. dis., Sverdlovsk 1954.

49. Pachar L. I.: Rol obratnoj svjazi v formirovanii i razvitii poznavatelnogo obra-
za, avtoref. kand. dis., MGU filos. fak., Moskva 1970.
50. Pavlov I. P.: Polnoe sobranie trudov, M—L, AN SSSR 1949.
51. Pješčak J.: K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie
a praxe kriminalistické identifikace, Kriminalistický sborník 6, vyd. Magnet, Pra-
ha 1973.
52. Pješčak a kol.: Nástin základů kriminalistiky, SPN, Praha 1973.
53. Ponomarev Ja. A.: K voprosu o prirode psichičeskogo, Voprosy filosofii 3,
1960.
54. Popov V. I.: Osmotr mesta proisšestvija, Kazgosizdat, Alma-Ata 1957.
55. Povondra J. a Pinkas O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou
bezpečnostních orgánů, J. Gusek, Kroměříž 1922.
56. Protivinský M.: Rekognice v přípravném řízení, MV ČSSR, Praha 1971.
57. Protivinský M.: Kategoriaální charakter stopy v kriminalistice, Českosloven-
ská kriminalistika 3, vyd. Magnet, Praha 1973.
58. Protivinský M.: Význam ideálních poznávacích obrazů při výsledku a re-
kognici, Československá kriminalistika 4, vyd. Magnet, Praha 1973.
59. Protivinský M. a Bureš L.: Kriminalistická stopa jako odraz události
trestného činu, Československá kriminalistika 2, vyd. Magnet, Praha 1974.
60. Rogovin M. S.: Filosofskie problemy teorii pamjati, izd. VŠ, Moskva 1966.
61. Saliev Azis: Čto takoe mysl, izd. ILIM, Frunze 1971.
62. Saltěvskij M. V.: Teoretičeskie osnovy ustanovenija gruppovoj prinadležnosti
v sudebnoj ekspertize (metodologičeskie i pravovye problemy), dokt. dis., Charkov
1969.
63. Samojlov G. A.: Ličnostnaja informacija fiksirujuščajasja v materialnych sle-
dach prestuplenija, Trudy VŠ MVD SSSR 34, Moskva 1972.
64. Sečenov I. M., sb. Fiziologija nervnoj sistemy, t. 1, Moskva 1952.
65. Segaj M. Ja.: Kriminalističeskaja identifikacija i osobennosti ee primenenija
v otdelnych vidach sovetsoj kriminalističeskoj ekspertizy, kand. dis., Kievskij
naučno-issled. institut sudebnoj ekspertizy, MJU USSR, Kiev 1959.
66. Segaj M. Ja.: Podstata soudní identifikace jako způsob dokazování totožnosti
podle vzájemného odrazu vlastností, Kriminalistický přehled 3, GP, Praha 1966.
67. Segaj M. Ja.: Metodologija sudebnoj identifikacii, Red. izd. otdel MVD USSR,
Kiev 1970.
68. Selivanov N. A.: Osnovaniya i formy primenenija naučno-techničeskich sredstv
i specialnych znaniy pri rassledovanii prestuplenij, v sb. „Voprosy kriminalistiki“,
vyp. 12, Moskva 1964.
69. Selivanov N. A.: Veščestvennye dokazatělstva (kriminalističeskoe i ugolovno-
processualnoe issledovanie), Jurid. lit., Moskva 1971.
70. Schneikert G.: Kriminalistische Spurensicherung, Berlin 1944.
71. Slavin A. V.: Nagljadnyj obraz v strukture poznaniya, Izd. polit. lit., Moskva
1971.
72. Smirnov S. N.: Dialektika otaženija i vzaimodejstvija v evolucii materii, izd.
Nauka, Moskva 1974.
73. Snesar V. I.: Princip otaženija i problema pamjati. Problema otaženija i sov-
remennaja nauka, mater. k teoret. konferencii, izd. Mosk. univ. 1967.
74. Spirkin A. G.: Učebnice marxisticko-leninské filosofie, Svoboda, Praha 1971.
75. Stříž B.: Několik poznámek k pojmu „stopa“ v kriminalistice, Československá
kriminalistika 1, vyd. Magnet, Praha 1973.

76. Šalamov M. P.: Nekotorye problemy sovetskoj kriminalistiki, VJUZI, Moskva 1965.
77. Ševčenko B. I.: Naučnyje osnovy sovremennoj trasologii, Moskva 1947.
78. Ševčenko B. I.: Trasologija — „Kriminalistika“, izd. MGU, Moskva 1963.
79. Šiškin A. S.: O suščnosti otaženija. Problema otaženija i sovremennaja nauka, materialy k teoretičeskoj konferencii, izd. MGU, Moskva 1967.
80. Timofeeva N. V.: Osobennosti otaženija v neorganičeskoj prirode. Problemy otaženija i sovremennaja nauka, materialy k teoret. konf., izd. MGU, Moskva 1967.
81. Tolmacev E. F.: Sledy orudij vzloma i instrumentov, Moskva 1957.
82. Ukrainev B. S.: Informacija i otaženie, Voprosy filosofii 2, 1963.
83. Ursul A. D.: Priroda informacii, Politizdat, Moskva 1969.
84. Vdovičenko G. G.: Leninskaja teorija otaženija i informacija, Institut povyšeniya kvalifikacii prepodavatelej obščestvennyh nauk pri Kievskom gos. univ., Kiev 1969.
85. Vinberg A. I.: Dokazatelstvennoe značenie fotosnimkov i specialnyh kopij v sovetskom ugolovnom processe, v sb. „Sovetskaja kriminalistika na službe sledstvii“, vyp. 6, Moskva 1955.
86. Wetter G. A.: Sowjetideologie heute, 1. Dialektischer und historischer Materialismus, Frankfurt am Main und Hamburg 1962.
87. Zvjagina G. F.: Sledy nog, Moskva 1957.

МИРОСЛАВ ПРОТИВИНСКИЙ

Криминалистический след

Научное изложение методологических основ криминалистической науки о следах)

Резюме

1. Работа представляет собой научное изложение методологических основ криминалистической науки о следах. Прежде чем автор путем применения логических средств проработался к познанию наиболее общих критериев классификации и к самой классификации следа, необходимо было разрешить также вопрос о понятии криминалистического следа. Последнее явилось не только результатом сопоставления прежних сведений криминалистической теории, но главным образом более глубокого использования марксистской теории и методологии, в частности ленинской теории отражения.

Работая над этой проблемой, автор преследовал цель познания и проработки одной из важнейших специальных криминалистических теорий — криминалистической науки о следах.

Изучаемые вопросы касаются гносеологического аспекта предмета криминалистики, т. е. познания закономерностей образования, сохранения и исчезновения следов преступления. Познание этих закономерностей является неизбежным условием для того, чтобы криминалистика могла выполнить свою общественную функцию, т. е. выработать для криминалистической практики научно обоснованные методы и соответствующие им средства и приемы выявления, расследования и предупреждения преступности.

Однако в работе не рассматриваются только философские, но и специальные научные аспекты исследуемого круга вопросов, в частности психологические и уголовно-процессуальные аспекты.

2. Изучаемые вопросы подразделены автором на четыре главы. В первой главе рассматриваются и сопоставляются им взгляды чехословацких и иностранных криминалистов на понятие, содержание и классификацию криминалистического следа — как материального следа, так и следа в сознании. Прежде всего, полемизирует с теми авторами, которые ограничивают понятие криминалистического следа только на некоторые материальные отображения преступления, а также с авторами, которые в качестве криминалистического следа не признают отображения в сознании человека. Кроме того подвергаются им критике такие авторы, которые недооценивают гносео-

логический аспект классификации криминалистического следа, классифицируя последний по разным второстепенным критериям либо заменяя классификацию примерным или исчерпывающим перечнем отдельных видов следов.

Во второй главе рассматриваются им вопросы отображения преступления и образования следа. В этой связи исследуются преступления с точки зрения отображения как общего свойства материи, особенности субъекта отображения преступления, активность отображения преступления, прочие характерные признаки взаимного воздействия и отображения преступления и характеристика взаимного воздействия преступления с внешним миром. Основываясь на марксистской теории и методологии, автор в данной главе раскрывает и обосновывает закономерности образования, сохранения и исчезновения следов преступления.

В третьей главе автор на основании вскрытых закономерностей образования, сохранения и исчезновения следов преступления выводит особенности образования, сохранения и исчезновения материальных следов и следов в сознании человека и указывает на их значение для криминалистической практики, в частности для практической работы правоохранительных органов.

В четвертой главе автором дается определение криминалистического следа и обоснование основополагающих критериев его классификации, производится его классификация и отыскивается место материального следа в системе вещественных доказательств. Указывается на соотношение криминалистического следа и следа преступления.

3. В качестве криминалистического следа автором считаются изменения, связанные с расследуемым событием, которые могут быть выявлены, изъяты и расшифрованы при помощи современных криминалистических методов, средств и приемов, и имеющие криминалистическую значимость.

Классификация криминалистического следа в зависимости от наличия взаимного воздействия и формы отображения производится им следующим образом:

А. след в материальной среде,

Б. след в сознании человека.

След в материальной среде (А) подразделяется на:

І. след, образовавшийся под воздействием, в результате которого (не отобразились) индивидуальные свойства следообразующего объекта,

ІІ. след, образовавшийся под воздействием, в результате которого отобразились индивидуальные либо групповые свойства следообразующего объекта.

След, образовавшийся под воздействием, в результате которого не отобразились индивидуальные свойства следообразующего объекта (А—І), подразделяется на:

1. след — изменение свойства объекта в зависимости от характера воздействия другого объекта либо его внутренних элементов,

2. след — прочее изменение в материальной среде.

След — изменение свойства объекта в зависимости от характера воздействия другого объекта (А—І—1) подразделяется на:

а) след — изменение химического характера,

б) след — изменение физикального характера,

в) прочие изменения.

След — прочее изменение в материальной среде (А—І—2) подразделяется на:

а) след — изменение положения предметов,

б) след — наличия либо отсутствия определенных предметов,

в) след — прочее изменение.

След — изменение, образовавшееся под воздействием, в результате которого имело место отображение индивидуальных или групповых свойств следообразующего объекта (А—II) подразделяется на:

1. след равенства (оставшиеся частицы либо части вещества),
2. след изображения органических и анорганических объектов.

След равенства (А—II—1), содержащий информацию о внутреннем строении следообразующего объекта (единого целого), подразделяется на:

- а) след твердых веществ,
- б) след жидких веществ,
- в) след газообразных веществ.

След изображения органических и анорганических объектов (А—II—2) подразделяется на:

- а) след внешнего строения объекта,
- б) след функциональных и динамических свойств и навыков.

След, содержащий информацию о внешнем строении следообразующего объекта (А—II—2—а), подразделяется на:

- аа) след подобия,
- аб) след трансформированной эквивалентности.

След подобия (А—II—2—аа) подразделяется на:

- ааа) объемный след,
- ааб) поверхностный след (оттиск).

Поверхностный след (А—II—2—ааб) подразделяется на:

- аааа) след — вдавленный,
- аааб) след — механически выделенная часть из единого целого.

Поверхностный след (А—II—2—ааб) подразделяется на:

- ааба) след наслоения,
- аабб) след отслоения,
- аабв) периферический след.

След трансформированной эквивалентности (А—II—2—аб) подразделяется на:

- аба) след — царапину,
- абб) след — комплекс царапин (скольжение),
- абв) след — вмятина.

След функциональных и динамических свойств и навыков (А—II—2—б) подразделяется на:

- ба) след ходьбы и бега,
- бб) след голоса и речи,
- бв) след рукописи и письменной речи,
- бг) след прочих функциональных и динамических свойств и навыков.

Автор считает, что преимущество этой классификации состоит в том, что в качестве критерия классификации криминалистического следа служат формы и виды взаимного воздействия и отображения. Приведенная классификация в методологическом отношении является самой существенной и наиболее эффективно служит осуществлению гносеологической функции в области криминалистики при выявлении и использовании следов. Причем соответствует требованиям дальнейшего практического криминалистического критерия для деления следов, т. е. механизму образования следа. Однако механизм следообразования не рассматривается в качестве первоочередного критерия, так как с методологической точки зрения отнесение следов в сознании лишь к следам отображения наравне с материальными следами — является неправильным.

MIROSLAV PROTIVINSKÝ

DIE KRIMINALISTISCHE SPUR

Studie über die methodologischen Grundlagen der kriminalistischen Spurenlehre

RÉSUMÉ

1. Die Arbeit stellt eine Studie über die methodologischen Grundlagen der kriminalistischen Lehre von den Spuren dar. Bevor der Autor mit logischen Mitteln zur Erkenntnis der allgemeinen Klassifikationskriterien und zu einer selbständigen Klassifikation der Spuren vordringen konnte, musste er auch den Begriff der kriminalistischen Spur erklären. Dazu verhalf ihm nicht nur die Vergleichung der bisherigen Erkenntnisse der kriminalistischen Theorie, sondern vor allem die tiefeschürfende Anwendung der marxistischen Theorie und Methodologie, besonders der Leninschen Abbildtheorie.

Bei der Bewältigung der aufgeworfenen Problematik hatte der Autor Erkenntnis und Bearbeitung einer der bedeutenden kriminalistischen Theorien, nämlich der kriminalistischen Spuretheorie, im Auge.

Die untersuchte Problematik betrifft den gnoseologischen Aspekt des Gegenstandes der Kriminalistik, d. i. die Erkenntnis der Gesetzmässigkeiten bei der Entstehung, der Bewahrung und dem Untergang der Spuren einer Straftat. Das Erkennen dieser Gesetzmässigkeit ist die unerlässliche Voraussetzung dafür, dass die Kriminalistik ihre gesellschaftliche Funktion erfüllen kann, nämlich wissenschaftlich fundierte Methoden für die kriminalistische Praxis und ihnen entsprechende Mittel und Vorgehensweisen bei der Aufdeckung, Untersuchung und Verhütung strafbarer Tätigkeiten zu erarbeiten.

Die Arbeit beschäftigt sich jedoch nicht nur mit den philosophischen, sondern auch mit den spezialwissenschaftlichen Aspekten der untersuchten Problematik, besonders mit deren psychologischen und strafprozessualen Aspekten.

2. Die untersuchte Problematik wurde vom Autor in vier Kapitel aufgeteilt.

Im ersten Kapitel untersucht und vergleicht er die Ansichten heimischer und ausländischer Kriminalisten über Begriff, Inhalt und Klassifikation der kriminalistischen Spur, und zwar sowohl der materiellen Spur, als auch der Spur im Bewusstsein. Er polemisiert vor allem mit jenen Autoren, die den Begriff der kriminalistischen Spur nur auf einige stoffliche Abbilder der Straftat beschränken, und weiters mit jenen Autoren, die das Abbild der Straftat im menschlichen Bewusstsein nicht als kriminalistische Spur anerkennen. Er kritisiert auch die Autoren, die den gnoseologischen Aspekt bei der Klassifikation der kriminalistischen Spur unterschätzen, diese nach verschiedenen zweitrangigen Kriterien klassifizieren oder die Klassifikation durch die exemplikative oder gar durch die taxative Aufzählung der einzelnen Arten von Spuren ersetzen.

Im zweiten Kapitel beschäftigt sich der Verfasser mit dem Abbild der Straftat und der Entstehung der Spur. In diesem Zusammenhang untersucht er die Straftat vom Gesichtspunkt der Widerspiegelung als allgemeiner Eigenschaft der Materie aus, die Aktivität des Abbilds der Straftat, andere charakteristische Merkmale der Wechselwirkung und des Abbildes der Straftat sowie die Charakteristik der Wechselwirkung der Straftat und der äusseren Welt. Auf Grund der marxistischen Theorie und Methodologie enthüllt und begründet der Autor in diesem Kapitel die Gesetzmässigkeiten der Entstehung, der Bewahrung und des Unterganges der Spuren der Straftat.

Im dritten Kapitel leitet der Autor auf Grund der erkannten Gesetzmäßigkeiten der Entstehung, Bewahrung und Vernichtung der Spuren der Straftat die Besonderheiten der Entstehung, Bewahrung und Vernichtung der materiellen Spuren und der Spuren im menschlichen Bewusstsein ab und macht deren Bedeutung für die kriminalistische Praxis, besonders für die Praxis der im Strafverfahren tätigen Organe deutlich.

Im vierten Kapitel definiert der Autor den Begriff der kriminalistischen Spur, begründet die grundlegenden Kriterien für ihre Klassifikation, führt ihre Klassifikation durch und sucht den Platz der materiellen Spur im System der Sachbeweise auf. Er zeigt die Beziehung der kriminalistischen Spur zur Spur der Straftat auf.

3. Für kriminalistische Spuren hält der Autor die Veränderungen, die mit dem den Gegenstand der Untersuchung bildenden Ereignis zusammenhängen, mit Hilfe der heutigen kriminalistischen Methoden, Mittel und Vorgangsweisen festgestellt, fixiert und entziffert werden können, und kriminalistisch relevant sind.

Die kriminalistische Spur teilt der Autor nach Wechselwirkung und Form der Widerspiegelung in in:

A. die Spur in der materiellen Umwelt,

B. die Spur im Bewusstsein des Menschen.

Die Spur in der materiellen Umwelt (A) klassifiziert er derart:

I. die durch Einwirkung entstandene Spur, ohne dass sich die individuellen Eigenschaften des einwirkenden Objektes widerspiegeln,

II. die durch Einwirkung entstandene Spur, wobei sich die individuellen oder Gruppeneigenschaften des einwirkenden Objektes widerspiegeln.

Die durch Einwirkung, jedoch ohne Abbild der individuellen Eigenschaften des einwirkenden Objektes entstandene Spur (A-I) teilt er ein in:

1. die Spur — Veränderung der Eigenschaften des Objektes nach der Art der Einwirkung eines anderen Objektes oder seiner inneren Elemente,

2. die Spur — anderweitige Veränderung in der materiellen Umwelt.

Die Spur — Änderung der Eigenschaften des Objektes nach der Art der Einwirkung eines anderen Objektes (A-I-1) klassifiziert er derart:

a) Spuren — chemische Veränderungen,

b) Spuren — physikalische Veränderungen,

c) Spuren — Veränderungen anderer Art.

Die Spur — anderweitige Veränderungen in der materiellen Umwelt (A-I-2) klassifiziert er folgendermassen:

a) Spuren — Veränderungen in der Lage der Gegenstände,

b) Spuren der Existenz oder Nichtexistenz bestimmter Gegenstände,

c) Spuren — anderweitige Veränderungen.

Die Spur — durch Einwirkung entstandene Veränderung, wobei sich die individuellen oder Gruppeneigenschaften des einwirkenden Objektes widerspiegeln (A-II), klassifiziert der Autor so:

1. Spur der Gleichheit (zurückgebliebene Partikel oder Teile eines anderen Stoffes),

2. Spur der Abbildung organischer oder anorganischer Objekte.

Die Spur der Gleichheit (A-II-1), die eine Information über die innere Zusammensetzung des einwirkenden Objektes (als Ganzes) enthält, wird klassifiziert nach der

a) Spur von festen Stoffen,

b) Spur von flüssigen Stoffen,

c) Spur von gasförmigen Stoffen.

Die Spur der Abbildung organischer oder anorganischer Objekte (A-II-2) wird eingeteilt in die

- a) Spur des äusserlichen Aufbaus des Objektes,
- b) Spur der funktionellen und der dynamischen Eigenschaften und Angewohnheiten.

Die Spur, die eine Information über den äusserlichen Aufbau des einwirkenden Objektes enthält (A-II-2-a), wird vom Autor eingeteilt in die

- aa) Spur der Ähnlichkeit,
- bb) Spur der transformierten Äquivalenz.

Die Spur der Ähnlichkeit (A-II-2-aa) wird klassifiziert nach der

- aaa) plastischen Spur,
- bbb) Flächenspur (Abdruck).

Die plastische Spur (A-II-2-aaa) wird eingeteilt in die

- aaaa) Spur — Einprägung,
- aaab) Spur — mechanisch vom ganzen abgetrennter Teil.

Die Flächenspur (A-II-2-aab) wird eingeteilt in die

- aaba) Spur — Auftragen einer Schichte,
- aabb) Spur — Abtragen einer Schichte,
- aabc) Spur peripheren Charakters.

Die Spur transformierter Äquivalenz (A-II-2-ab) wird eingeteilt in die

- aba) Spur — Rille,
- abb) Spur — System von Rillen (Abgleiten),
- abc) Spur — Quetschung.

Die Spur der funktionellen und der dynamischen Eigenschaften und Angewohnheiten (A-II-2-b) wird eingeteilt in die

- ba) Spur — Gehen und Laufen,
- bb) Spur — Stimme und Sprechen,
- bc) Spur — Handschrift und schriftlicher Ausdruck,
- bd) Spur — anderweitige funktionelle und dynamische Eigenschaften und Angewohnheiten.

Nach Meinung des Autors beruht der Vorzug dieser Klassifikation darin, dass die Klassifikationskriterien der kriminalistischen Spur die Formen und die Arten der Wechselwirkung und des Abbildes sind. Diese Klassifikation ist vom methodologischen Standpunkt aus die wesentlichste und erfüllt am besten ihre gnoseologische Funktion bei der Aufdeckung und Benutzung von Spuren in der Kriminalistik. Zugleich entspricht sie den Erfordernissen des weiteren kriminalistischen Kriteriums für die Einteilung der Spuren, d. h. des Mechanismus der Entstehung der Spur. Der Mechanismus der Entstehung der Spur wird jedoch nicht als erstrangiges Kriterium betrachtet, denn vom methodologischen Standpunkt aus ist es nicht richtig, die Spuren im Bewusstsein nur den Spuren der Abbildung zuzuzählen, neben den materiellen Spuren der Abbildung.

CRIMINALISTIC TRACE

A Study in the Methodological Foundations of the Criminalistic Doctrine of Traces

SUMMARY

1. The work is a study in the methodological foundations of the criminalistic doctrine of traces. Before arriving by logical means to the knowledge of general classification criteria and to the classification of the trace itself, the author had to resolve the meaning of the term trace. He reached it not only by comparing the existing knowledge of the criminalistic theory, but above all by making thorough use of the Marxist theory of methodology, in particular of the Leninist reflection theory.

In examining the problems under review, the author pursued the knowledge and elaboration of one of the most important criminalistic theories — that of the criminalistic doctrine of traces.

The problems investigated concern the gnoseological aspect of the object of criminalistics, i.e. the knowledge of the regularities of the origin, preservation and extinction of the traces of a criminal offence. Knowledge of these regularities is the indispensable requisite of the social function criminalistics is to fulfil, i.e. to work out for the practice scientifically founded methods and corresponding means and processes for the detection, investigation and prevention of criminality.

But the work does not deal with philosophical aspects of the investigated problems alone; it also treats of scientific special aspects and in particular of psychological aspects as well as of those of criminal procedure.

2. The author divided the examined problems in four chapters.

In the first he examines and compares opinions of Czechoslovak and foreign criminalists on the meaning of the term, the content and the classification of the criminalistic trace, both of the material trace and of that in the consciousness. He argues above all against authors, who restrict the meaning of the criminalistic trace just to some material reflections of the criminal offence, and further against authors, who do not recognise the reflection of a criminal offence on the consciousness of man as a criminalistic trace. He also criticises those authors, who fail to appreciate enough the gnoseological aspect of the classification of the criminalistic trace, classifying it according to various secondary criteria or replacing the classification by a demonstrative or detailed enumeration of the individual kinds of traces.

In the second chapter he deals with the reflection of a criminal offence and the origin of the trace. In this connection he examines the criminal offence from the aspect of reflection as a general quality of matter, peculiarity of the subject and object of the reflection of the criminal offence, the activity of the reflection of the criminal offence, other typical features of interaction and reflection of the criminal offence with the world at large. On the basis of the Marxist theory reflection of the criminal offence, other typical features of interaction and reflection of the criminal offence with the world at large. On the basis of the Marxist theory and methodology the author exposes and justifies in this chapter the regularities of the origin, preservation and extinction of the traces of a criminal offence.

On the basis of the known regularities of the origin, preservation and extinction of the traces of a criminal offence the author infers in the third chapter the pecu-

liarities of the origin, preservation and extinction of the material traces and of the traces in the consciousness of man, and demonstrates their importance for the practice, in particular for the practice of the authorities acting in criminal proceedings.

In the fourth chapter the author defines the term criminalistic trace, argues the fundamental criteria for its classification and looks for the place of the material trace in the system of material evidence. He points out the relationship between the criminalistic trace and the trace of a criminal offence.

3. The author holds that the criminalistic trace are changes incident to the investigated event, ascertainable, securable and de-codable by contemporary criminalistically relevant methods.

He classifies the criminalistic trace according to interaction and the form of reflection as:

A. the trace in material environment,

B. the trace in the consciousness of man.

The trace in material environment (A) is classified by him as:

I. the trace produced by action without the individual qualities of the acting object having been reflected,

II. the trace produced by action in which the individual or group qualities of the acting object were reflected.

The trace produced by action without the individual qualities of the acting object having been reflected (A—I) is classified as:

1. the trace — the change of the qualities of the object in accordance with the kind of action by another object or by its inherent elements,

2. the trace — another change in the material environment.

The trace — the change of qualities of the object in accordance with the kind of action by another object (A—I—1) is classified as:

a) traces — chemical changes,

b) traces — physical changes,

c) traces — other changes.

The trace — another change in the material environment (A—I—2) is classified as:

a) traces — changes in the position of objects,

b) traces of the existence or nonexistence of certain objects,

c) traces — other changes.

The trace — the change produced by action in which the individual or group qualities of the acting object were reflected (A—II) is classified as:

1. the trace of equality (remaining particles or parts of another substance),

2. the trace of the illustration of organic and inorganic objects.

The trace of equality (A—II—1) containing information on the pattern of the acting object (entity) is classified as:

a) the trace of solid substances,

b) the trace of liquid substances,

c) the trace of gaseous substances.

The trace of the illustration of organic and inorganic objects (A—II—2) is classified as:

a) the trace of the outside structure of the object,

b) the trace of the functional and dynamic properties and habits.

The trace containing the information on the outside structure of the acting object (A—II—2—a) is classified as:

aa) the trace of similarity,

bb) the trace of transformed equivalence.

The trace of similarity (A-II-2-aa) is classified as:

aaa) the plastic trace,

aab) the planary trace (print).

The plastic trace (A-II-2-aaa) is divided in:

aaaa) the trace — imprint,

aaab) the trace — the part mechanically separated from the whole.

The planary trace (A-II-2-aab) is divided in:

aaba) the trace of stratification,

aabb) the trace of de-stratification,

aabc) the peripheral trace.

The trace of transformed equivalence (A-II-2-ab) is classified as:

aba) the trace — groove,

abb) the trace — system of grooves (shifting),

abc) the trace — bruising.

The trace of functional and dynamic properties and habits (A-II-2-b) is classified as:

ba) the trace of walk and run,

bb) the trace of voice and speech,

bc) the trace of handwriting and written expression,

bd) the trace of other functional and dynamic properties and habits.

According to the author the advantage of this classification is that the criterion of the classification of the criminalistic trace are the forms and kinds of interaction and reflection. The classification is from the methodological aspect most essential and fulfils best the gnoseological function in the detection and use of traces in criminalistics. At the same time it meets the requirements of another practical criminalistic criterion for the division of traces, i.e. the mechanism of the origin of the trace. The mechanism of the origin of the trace is, however, not regarded as a first rate criterion, since from the methodological aspect it is not right to rank traces in the consciousness just among the traces of illustration next to the material traces of illustration.

Acta Universitatis Carolinae

Iuridica Monographia XXIII — 1975

Miroslav Protivinský

KRIMINALISTICKÁ STOPA

Studie o metodologických základech kriminalistické nauky o stopách

Redakční rada časopisu: prof. dr. Z. Lukeš (předseda), dr. K. Malý (tajemník), doc. dr. J. Kincl, doc. dr. E. Kučera, doc. dr. J. Nezkusil, doc. dr. J. Švestka

Graficky upravila Milena Zámečnicková

© Univerzita Karlova, Praha 1976

Ediční referentka dr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 1

Vydání I.

Náklad 500 výtisků

Kčs 10,—